תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · כתובים

מלבי"ם על דברי הימים א

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלבי"ם על דברי הימים א

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-על-דברי-הימים-א/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 8
פרק ג 16
פרק ד 19
פרק ה 25
פרק ו 31
פרק ז 35
פרק ח 41
פרק ט 44
פרק י 47
פרק יא 48
פרק יב 53
פרק יג 56
פרק יד 57
פרק טו 58
פרק טז 61
פרק יז 63
פרק יח 67
פרק יט 68
פרק כ 69
פרק כא 70
פרק כב 72
פרק כג 74
פרק כד 76
פרק כה 77
פרק כו 78
פרק כז 81
פרק כח 83
פרק כט 86

פרק א

פסוק א

אדם שת אנוש. ר"ל בן אדם שת ובן שת אנוש. באשר עקר כונת הספר לחשוב היחוס של אנשי הלב והסגולה, שהם בני ישראל שהם סגולה מן העמים, וע"כ קצר ביחוס האומות ולא הזכיר רק הלב והסגולה מהם. וכבר כתב הכוזרי שתחלה היה נמצא הלב והסגולה רק ביחידים והמותר היו כקליפות, וזה היה מאדם ועד נח ומנח עד אברהם, ויש מהם שגם היחידים לא היו סגולה רק היה טמון בו סגולה לדור בניו או בני בניו. ולכן חלק מאמרו זה לג' פסוקים, כי אדם ושת ואנוש היו בעצמם סגולה, לא כן קינן מהללאל ירד שלא היו סגולה רק שבניהם היו לב וסגולה, שהם חנוך מתושלח למך שהיו צדיקים כמ"ש חז"ל. וכן אמרו במדרש ב"ר (כג, ו) בעון קומי אבא כהן ברדלא אדם שת אנוש ושתק (ר"ל למה חלקם בפסוק מיוחד), א"ל עד כאן בצלם ובדמות, כי לא חזר הצלם והדמות עד חנוך מתושלח למך שהם היו בעצמם סגולה, וכאשר הגיע אל נח שמבניו נבנה העולם, חשב:

פסוק ד

נח שם חם ויפת. כי מבניו יצאו השבעים אומות הקדמונים, כי כן חלק בחכמתו את ישוב העולם לשבעים, ומינה עליהם שבעים שרים למעלה. וכבר כתבנו במק"א כי כמו שבהאילן הפרי היא הסגולה והעלים הם השומרים לפרי, והמותר הם קליפות, כן בני אדם יתחלקו לאנשים אלהיים אשר את האלהים יתהלכו שהם הפרי, ובעבורם נטע ה' עץ החיים על תבל וכל בני אדם כולם, ויש אנשים בהמיים שנמשכים רק אחר חומרם, ויש ממוצעים בין שניהם שעוסקים במדיניות וישלימו שכלם ומדותיהם בדתות נימוסיים, והם האמצעיים בין האלהיים ובין הבהמיים, ושלשת אלה נמצאו תיכף בשלשה הבנים בני נח שהיו השורש לכל בני אדם העתידים להולד, כמ"ש (בראשית ט, יח - יט) ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה שם חם ויפת שלשה אלה בני נח, ר"ל ששלשה אלה היו מוכרחים להולד מנח כי מהם נפצה כל הארץ, שיהיה בהם שלש כתות אלה, והיו מוכרחים להתראות תיכף בשרשם, שמבני שם יצאו האנשים האלהיים, ומבני חם יצאו עם הארץ ועבד עבדים יהיה לאחיו, ויפת היה האמצעי, שישכון לפעמים באהלי שם, ואז יהי כנען עבד גם לו:

פסוק ה

בני יפת. כתב יחוסו של שם באחרונה מפני שבו יאריך, כי בו מצא את המרגלית שהם אברהם וזרעו כמ"ש חז"ל והביאם רש"י, שעקר כונת הספר לחשוב את הסגולה, והתחיל תמיד בהטפל כמו שכן דרכו בכל הספר, והקדים יפת שהיה גדול בשנים ובמעלה מחם **בני יפת, ובני גומר**. לא חשב בכאן רק ראשי השבעים אומות, שגומר היה לו כמה בנים חוץ מארבעה הנחשבים פה וכולם היו לאומה מיוחדת בשם גומר, וע"כ לא הזכירם כי לא היו אומות בפ"ע, רק אשכנז ודיפת ותוגרמה היו לאומות בפ"ע, עד שגומר וג' בניו היו לד' אומות, וכן יון היה לו כמה בנים ונכללו בשם יון, חוץ מארבעה בנים שחשב שהיו ראשי אומות בפ"ע, אבל בני מגוג ומדי לא היו לאומות מפורדים רק כולם היו לאומה אחת תחת שם אביהם מגוג ומדי, והיו מבני יפת י"ד אומות. ובטעם החלופים מריפת לדיפת, מדודנים לרודנים, שבעת כותב ספר דה"י נשתנה שמם וכתבם כמו שהם נקראים בימיו, ויש בזה דרש לחז"ל ב"ר פל"ז (א):

פסוק ח

בני חם. היו שלשים אומות וכוש היה לו כמה בנים חוץ מהנחשבים בפסוק ט' והיו כולם אומה אחת נקראה בשם כוש, ובניו סבא וחוילה היו לאומות מיוחדות, וכן מצרים:

פסוק י

הוא החל להיות גבור. שעשה גבורות ומלחמות ומשל ממשל רב מה שלא היה עד עתה, וכ"ה בפי' המיוחס לרש"י. ובפי' התורה (בראשית י, ח) כתב רש"י כפי הדרש שהמריד את העולם על השי"ת:

פסוק יב

אשר יצאו משם. מכסלוחים, וגם ילד את כפתורים:

פסוק יז

בני שם. היו כ"ו אומות, כי גם שלח ועבר היו לאומות מפורדות חוץ מבניו, וע"כ חשבם כאן מצד שהיו אומות, ובפסוק (כד, כה) הזכירם להזכיר שלשלת היחוס עד אברהם
ועוץ. ר"ל ובני ארם עוץ וחול
ומשך. ובתורה **ומש**, שם קצר השם להבדילו בין משך שנזכר בין בני יפת:

פסוק יט

כי בימיו נפלגה. שהיה דור הפלגה בימיו, וי"ל כי תחלה היו כולם מדברים שפת עבר ואחר פילוג הלשונות לא נשארה שפה הקודמת רק לבני פלג, דהא אברהם שיצא מפלג דבר שפת עבר, ולכן נקרא הוא פלג, שכולם נפלגו ממנו בלשונם:

פסוק כג
כל אלה בני יקטן. כי במ"ש ומצרים ילד את לודים ואת ענמים היינו שאומות אלה יצאו מחלציו ומבני בניו, אבל במ"ש ויקטן ילד היינו שהיו בניו ממש לא בני בניו:

פסוק כד
שם ארפכשד. עתה חוזר לחשוב הסגולה שהיתה תחלה באנשים יחידים וחושב מנח עד אברהם, ויש שהיו בעצמם סגולה כמו שם ועבר, ויש שהיו מוכנים שיצא מהם סגולה כמו תרח, וכמ"ש הכוזרי כנ"ל:

פסוק כז
אברם הוא אברהם. כמ"ש (נחמיה ט, ז) אשר בחרת באברם ושמת שמו אברהם, להורות שיהיה אב המון גוים, וכל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה (ברכות יג א), לכן אמר הוא אברהם:

פסוק כח
יצחק וישמעאל. הקדים יצחק שהיה בן הגבירה וישמעאל עשה תשובה והקדימו תחלה, לא כן עשו, בפסוק ל"ד, וכן בתורה (בראשית כה, ט; לה, כט):

פסוק כט
אלה תולדותם. היו י"ג עם ישמעאל, וכן בני קטורה הם י"ג, וע"ז אמרו במדרש שהיו ראויים י"ב שבטים לצאת מאברהם כי הי"ב שבטים הם י"ג עם לוי, וכמו שהוליד מיתר נשיו היה ראוי שיצאו גם משרה לצד הקדושה:

פסוק לב
ובני קטורה. יען היתה פילגש כמ"ש (בראשית כה, ו) ולבני הפילגשים אשר לאברהם, קורא הבנים על שמה, משא"כ בהגר כתיב (שם טז, ג) ותתן אותה לאברם אישה לו לאשה **שבא ודדן**. ממה שלא חשב אשורים ולטושים ולאומים מבואר שאינם שמות אומות כדעת רש"י בפי' התורה (שם כה, ג), רק שם אומנתם קא חשיב כדעת התרגום:

פסוק לד
ויולד אברהם. כמ"ש (שם כא, יב) כי ביצחק יקרא לך זרע:

פסוק לו
ותמנע. בתורה כתב (שם לו, יב) ותמנע היתה פילגש לאליפז ותלד לו את עמלק, והרשב"ם פי' שתמנע הנאמר שם בראש הכתוב נמשך גם למעלה וגעתם וקנז ותמנע, ותמנע היתה פילגש, והראשון זכר והשני נקבה, ובפי' הגר"א ווילנער כמה דוגמאות לזה. אבל יפלא מאד מדוע לא חשב את תמנע בין אלופי אליפז, וזאת שנית שבין אלופי

אליפז נחשב אלוף קרח והוא לא נזכר בין בניו, רק בין בני אהליבמה. וע"כ נראה כי אלוף קרח שנחשב בין אלופי אליפז הוא בנו תמנע, ואליפז בא על אהליבמה אשת עשו והוליד את קרח, וע"כ נחשב קרח בין בני אהליבמה ובין אלופי אליפז, וקרח זה נקרא בשני שמות, שאמו קראתו בשם קרח, ואליפז קרא שמו תמנע כשם פילגשו, וע"כ בתחלה כשחשב בני אליפז לא נזכר תמנע בנו בבאור, כי היה ממזר ובעת שנולד היו חושבים שהוא בן עשו, רק נרמז במלת תמנע שנקרא למעלה ולמטה כפי' רשב"ם, ובעת שחשב אלופי אליפז חשבו בין אלופי אליפז, ובשמו קרח, כי אז כבר נודע שהוא בן אליפז, ועזרא למדנו זאת במה שחשב בין בני אליפז את תמנע, שהוא קרח שנחשב בין בני עשו. ודעת רש"י ז"ל שתמנע הנחשבת פה היא פילגש (עשו) [אליפז] והיתה ג"כ בתו, שבא על אשתו של שעיר ויצאה תמנע מביניהם, ולקחה לפילגש, ואין זה זרות שיחשב הבת בין הבנים:

פסוק לח

ובני שעיר. מפני שבני עשו השמידו את בני שעיר וישבו תחתם, ותחת אלופי שעיר נעשו אלופים מבניו של עשו, חשב אלופי שעיר כדי שנדע כמה אלופים היו תחתם מבניו של עשו, וכשתמנה תראה שישמעאל ובניו הם י"ג ובני קטורה ג"כ י"ג ועשו ובניו הם ט"ז (שתמנע אינה מן החשבון לשני הפירושים) ובני שעיר הם כ"ו, שנכנסו כ"ו בני עשו תחתם, סה"כ הם ס"ח ועם עמון ומואב שהיו ג"כ ממשפחת אברהם הם שבעים, ובא להודיע שכמו שעמדו שבעים אומות בעולם הכללי עמדו שבעים נפש נשיאים ואלופים וראשים מזרע אברהם, וכנגדם שבעים נפש מבני יעקב שהיו שורש לכלל ישראל כמ"ש האריז"ל בספר הגלגולים, את זה לעומת זה:

פסוק מג

ואלה המלכים. בתורה לא כתיב וימת הדר רק וימלך תחתיו הדר וכו' ואלה שמות אלופי עשו (בראשית לו, לט - מ), שהיה באדום מלך שבחרו תמיד מארץ אחרת ולא היה בהם מלך מעמם ולא מלך בן מלך, גם היו ביניהם תמיד י"א אלופים מבני עשו שהנהיגו את המדינה עם המלך אשר בראשם, ובעת שכתב משה את התורה היה המלך האחרון הדר עודהו בחיים, וגם הי"א אלופים הנקובים בשמותם היו אז כמ"ש (שמות טו, טו) אז נבהלו אלופי אדום, ומרע"ה נבא שעת ימלוך מלך לבני ישראל תופסק המלוכה מאדום, כי כשזה קם זה נופל כמ"ש (בראשית כה, כג) ולאום מלאום יאמץ, וע"כ אמר שמלכים אלה יתקיימו לפני מלך מלך לבני ישראל ואחר יחדלו, ועזרא ספר לנו שאחר שמת הדר המלך האחרון שהיה בימי משה שאז כבשו ישראל את הארץ וישראל עושה חיל ויהושע

היה המלך עליהם, לא קבלו אדום עוד מלך עליהם רק האלופים הנהיגו את המדינה, שעז"א ויהיו אלופי אדום, ר"ל הם נשארו לבדם בהנהגת המדינה, ולא מלך מלך עליהם כל זמן שהיה לישראל מלך, כמ"ש (ש"ב ח, יד) (מלכים א' מב, כג) עד ימי יורם (שם ב' ח, כ):

פרק ב

פסוק ב

דן יוסף. קדימת דן ליוסף נמצא עוד פעם אחד בסדר מסעי, וחז"ל אמרו במדרש מפני שבזכות דן נולד יוסף ובנימין:

פסוק ג

שלושה נולד לו. (תחת נולדו בל"ר), ר"ל שכל אחד נולד ביחוד ולא היו תאומים, כי לפי החשבון בסדר עולם הולידו כ"א בהיותם בני שמונה שנים, וה"א שנולדו תאומים **הכנענית**. מבואר שמ"ש (בראשית לח, ב) בת איש כנעני אין פירושו תגר רק כנעני ממש (וצ"ל שהמדרש (ב"ר פה, ד) דורש כנעני תגר ממה שלא אמר שם תמר הכנענית). ולא הזכיר מעשה אונן, שהוא עשה זה מפני שידע כי לא לו יהיה הזרע, אבל ער היה כונתו רק רע. והאמת שדרך הספר שלא לכתוב כל פרטי הדברים כמ"ש בכ"מ:

פסוק ד

כל בני יהודה חמשה. באשר דרך הספר שלא יזכיר כל הבנים, רק המצויינים ורשומים, וכ"מ שחושב בני איש אחד היה לו גם בנים אחרים זולתם, שלא הזכירם מפני שלא היו אנשים רשומים, לזה ישמיענו שיהודה לא נולדו לו בנים אחרים חוץ מאותם החמשה. גם רמז שער ואונן באו בסוד הגלגול על ידי היבום בפרץ וזרח והיו כולם במציאות:

פסוק ה

חצרון וחמול. משפחות חמול לא יזכיר עוד, רק משפחות פרץ מפני כבוד בית דוד:

פסוק ו

ובני זרח זמרי. הוא זבדי הנזכר ביהושע (ז, א). ויתכן שהי"ל שתי שמות, ואחר ששם זבדי נזכר ביהושע לגנאי שינו שמו בספר היחוס שממנו העתיק עזרא את דבריו וקראוהו זמרי, וכן איתן והימן היו בני זרח. ואמר כולם חמשה, שלא היה לו יותר כנ"ל. ובמלכים (א' ה, יא) ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן האזרחי וכלכל ודרדע בני מחול, הם היו בימי שלמה ושם אביהם היה מחול שקרא לארבעת בניו בשם בני זרח, והם היו חכמים גדולים, עז"א ששלמה היה חכם יותר מהם. ולדעת חז"ל שבני זרח התנבאו

במצרים, י"ל שכיון על בני זרח עצמם שהיו נביאים וחכמים. אמנם המזמורים להימן האזרחי ולאיתן האזרחי (תהלות פח - פט) א"א ליחס אל כל אלה, שמבואר מענינם שהמשוררים מיסדי המזמור היו אחר החורבן וביטול מלכות בית דוד, והם היו אחרים מבני קרח בגלות בבל שהיה שמם גם כן כן, ואיתן והימן שנזכר לקמן בין המשוררים הם היו אחרים, שמבואר (לקמן ו) שלא היו בני איש אחד:

פסוק ז

ובני כרמי. כלל זה יהיה בידך בכל הספר, שעזרא העתיק ספרו מספר היחוס הגדול, ששם היו נמצאים יחוסי כל משפחה ושריגיה וענפיה מראש עד סוף, עזרא לא העתיק רק הצריך ורק אנשים מסוימים, ושם היה כתוב ובני זמרי וחשב כל בני זמרי שהיו רבים ובתוכם כרמי, ואחר כך היו כתובים כל בני כרמי ובתוכם עכן, ועזרא דלג על הבלתי צריך ולא העתיק רק ובני כרמי ודלג עד עכן, והעתיק עכר עוכר ישראל. ולכן כתב ובני בלשון רבים, כמו שהיה כתוב בס' היחוס, ששם הזכיר בנים רבים. וקראו אותו עכר ע"ש שעכר את ישראל, שהרי"ש והנו"ן מתחלף בשמות, כמו נבוכדנצר נבוכדרצר:

פסוק ח

ובני איתן. בספר היחוס הגדול היו כתובים כל בני איתן שהיו רבים ואח"כ היחוס של יתר בני איתן, ועזרא דלג את כולם ולא תפס רק בן הראשון עזריה ודלג המותר, וכתב ובני בלשון רבים כמו שכתב בס' היחוס, וזה כאילו היה כתוב ובני איתן עזריה וגו', או וכו', כמו שתמצא זה בעזרא (ד, יז; ז, יב) ששמש בזה במלת שלם או גמיר, להורות על מלת וכו' או וגו', כי עזרא לא העתיק כל ספר היחוס רק ראשי דברים ורק הצריך לו, ולכן בא תמיד ובני על בן אחד, כי באמת היו רבים שלא זכרם בכאן (כנ"ל פסוק הקודם). וכן מ"ש (בראשית מו, כג) ובני דן חושים, ובני פלוא אליאב (במדבר כו, ח), היו להם אח"כ עוד בנים ולא חשיב רק הצריך לו לענינו, שחושים היה מבאי מצרים, ובאליאב רצה לחשוב דתן, וזה כלל בכ"מ. וכן מ"ש למעלה (א, מא) ובני ענה דישן, הי"ל עוד בנים שלא היו חשובים, וכן לקמן פסוק ל"א, וכן בכ"מ:

פסוק ט

ובני חצרון אשר נולד לו. כי יתבאר (בפסוק כא) שהיה לחצרון בנים שילדה לו בת מכיר שהם לא נתיחסו לחצרון רק למנשה, לכן אמר אשר נולד לו שהיו מיוחסים לו, ויתבאר עוד (פסוק כד) שנולדו לו בנים אחר מותו לכן אמר אשר נולד לו ר"ל בחייו. ומ"ש את ירחמיאל, ביחוס הפעול, בא לכלול גם בני בניו שאותם הוליד באמצעות בניו, ור"ל שהוליד עם ירחמיאל ובאמצעיתו וכן כולם, ומפרש תחלה מה שהוליד באמצעות רם,

ואח"כ (פסוק יח) מה שהוליד באמצעות כלב ואח"כ (פסוק כה) מה שהוליד באמצעות ירחמיאל, כי בני בנים כבנים, וכלובי הוא כלב:

פסוק י

ורם. הקדים את רם משום יחוס בית דוד שבא משרשו, והזכיר מכ"א רק איש אחד שממנו יצא ישי אבי דוד:

פסוק יא

ושלמא. הוא שלמה ושלמון המוזכר במגילת רות (ד', כא - כב):

פסוק טו

דויד השביעי. וזה סותר למה שבשמואל (א' טז, י; יז, יב) חושב לישי שמונה בנים ודוד הוא הקטן. ודעת חז"ל במדרש שהשמיני הוא אליהו הנזכר בין הנגידים שהקים דוד על יהודה, אליהו אחי דוד (לקמן כז, יח), והוא היה קטן מדוד, וקרא לדוד קטן על שהיה מקטין א"ע, וכן פרש"י. וראב"ע ורד"ק פירשו שאליהו היה אח מן האב ולא מן האם, ולכן לא חשבו פה מפני שאומר ואחיותיהם צרויה ואביגיל, והם היו אחיות מן האם ולא מן האב, וא"כ לא היו אחיות לאליהו לא מן האב ולא מן האם, וכדבריהם נראה ממ"ש (ש"ב יז, כה) ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב, מבואר (לפי הפשט, והדרש ידוע) שאביגיל היתה בת נחש לא בת ישי, וא"כ היתה אחותם רק מן האם, לכן אמר אחות צרויה ולא אמר אחות דוד, מפני שאחות צרויה היתה מן האב ומן האם שגם צרויה היתה בת נחש, ואמם נשאת לישי באלמנותה:

פסוק יז

יתר הישמעאלי. הוא יתרא הישראלי וגר בארץ ישמעאל (רש"י ורד"ק), וי"ל שהיה גר ישמעאלי ואחר שנתגייר שינו שמו מיתר ליתרא, וקראוהו ישראלי, וכ"ה במדרש רות הובא בילקוט שמואל (סי' קכז) שנתגייר ונתן לו ישי את בתו. ולמ"ש רש"י (בפסוק כח) שמ"ש ואחר בא חצרון היינו שלא ע"י אישות, י"ל גם כאן שמ"ש אשר בא אל אביגיל היינו קודם שנתגייר והדין הוא דהולד כשר, ואח"כ נתגייר:

פסוק יח

וכלב בן חצרון הוליד. לפרש"י שם בתו של כלב היה עזובה אשה (וי"ל מפני שנולדה אחרי מות עזובה אשת כלב קראה בשם עזובה אשה, ר"ל עזובה אשתי), וכן הוליד את יריעות, ובני יריעות היו ישר וכו'. ולדעת הרד"ק פי' שהוליד מן עזובה אשתו ומן יריעות (וי"ל לדעתו שיריעות היתה פילגשו ועזובה היתה אשתו לכן אמר עזובה אשה). ולי נראה ששם אשת כלב היתה עזובה כמ"ש בסמוך, **והוליד עם עזובה** אשה ששמה

ואת יריעות, ומלת ואת שייך אל שם העצם. ואל תתמה שיהיה מלת את שם, שמצאנו (במדבר כא, יד) את והב בסופה, שמלת את שם אדם, כמ"ש בריש פרק הרואה (ברכות נד א) את והב שני מצורעים היו, וכן לקמן פסוק מ"ח. וכן לא תתפלא שיהיה וי"ו של ואת מעיקר השם, שנמצא כאלה רבות, בני אלה וקנז (לקמן ד, טו), ואלה ראשי בית אבותם ועפר (ה, כד), וכדי שנדע שהוא שם עצם של אשה, אמר שהוליד **אשה ואת יריעות**, ואלה בניה של ואת יריעות (בת כלב) ישר ושובב:

פסוק יט

ותמת עזובה. אשת כלב

ויקח את אפרת והוליד חור. כי עד עתה לא היה לו רק בת ובני הבת:

פסוק כ

ואחר בא חצרון אל בת מכיר. כפי הפשט בא חצרון עליה שלא ע"י קידושין והוליד ממנה את שגוב (וכן פרש"י שבא עליה היינו בלא קידושין), ואח"כ כאשר היה בן ששים שנה אז לקחה לאשה בחופה וקדושין, וכבר הוליד ממנה את שגוב מביאה שבא עליה תחלה. ומ"ש **ואחר בא**, ר"ל אחר שבא אל בת מכיר (בלא קדושין) אז לקחה בקדושין, והיה אז בשעת נשואין בן ששים שנה, ותלד לו את שגוב תחלה קודם נשואין

ושגוב הוליד את יאיר. והנה בתורה (במדבר לב, מ - מא) נזכר שמשה נתן את הגלעד למכיר בן מנשה ויאיר בן מנשה הלך וילכד את חוותיהן ויקרא אתהן חוות יאיר, וכפי הפשט נראה שזה היה יאיר בן שגוב המוזכר פה, וקראו שם יאיר בן מנשה מפני ששגוב אביו נתיחס אל מנשה שבט אמו לא אל שבט יהודה, כי הנולדים בלא קדושין היו מתיחסים אחר אמם, כמו שהיה ביפתח שגרשו אותו אחיו וא"ל (שופטים יא, ב) לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה, ומצאנו דוגמתו בעזרא ב' (סא) אשר לקח מבנות ברזילי הגלעדי אשה ויקרא על שמם, עי' בפי' שם, לכן אמר (פכ"ג) כל אלה בני מכיר, וכשנתן משה למכיר את הגלעד לכד יאיר בן שגוב (שנקרא ג"כ בן מנשה ע"ש שבט אמו) את חוות יאיר. וחז"ל אמרו ששגוב או יאיר לקח אשה מבנות מנשה ונפלו לו הערים בירושה, וגם זה צודק שאחרי שהיה נחשב לבני מנשה מצד אמו נתנו לו אשה מבנותיהם, והערים היו לו בנדוניא או בירושה, והספורים שבכאן ושבתורה הם אחדים (ולא כהרד"ק):

פסוק כג

ויקח גשור. גשור וארם היו סמוכים לחבל הזה (כמ"ש דברים ג, יג) יאיר בן מנשה לקח כל חבל ארגוב עד גבול הגשורי והמעכתי, וחזרו ולקחו הערים מבני יאיר שהי"ל חוות

יאיר, ומבני נבח שהיה להם קנת ובנותיה (כמ"ש במדבר לב, מא - מב), והיו בין כולם ששים עיר כמ"ש (דברים ג, ד) ששים עיר כל חבל ארגוב

כל אלה בני מכיר. ר"ל שגוב ובניו ויאיר ובניו שלקחו הערים מהם, היו מתיחסים למכיר מצד אמם כנ"ל, כי הוא היה אבי הגלעד וכולם זכו בערי הגלעד מכחו:

פסוק כד

ואחר מות חצרון בכלב אפרתה. נראה שב' בכלב הוא ב' הזמן, ומלת ואשת נמשך גם למעלה, ושיעור הכתוב אחר מות חצרון (באשת) כלב אפרתה ואשת חצרון אביה, כי בעת לקח כלב את אפרת (פסוק יט) לקח חצרון אשה ששמה אביה ומת, וילדה אביה אחר מותו את אשחור אבי תקוע (שידבר ממנו לקמן ד' ה'). ואמר זאת מפני שכלב ואפרת אשתו גדלו את אשחור שהיה יתום ונחשב להם כבן, וע"כ הזכיר שאשת כלב היתה אז אפרתה (והוא) [והיא] גדלה אותו, ומצד זה נחשב אשחור (לקמן ד, ד - ה) עם בני כלב, וכמ"ש חז"ל בסנהדרין (יט) עמ"ש אשר ילדה לעדריאל המחולתי שהוא גדל אותו, ובזה יש לב' בכלב אפרתה עוד כוונה שניה שמשמש במלת עם, שעם כלב ואפרת ילדה אביה אשת חצרון את אשחור, כי גם הם היו להם חלק בו על ידי שגדלו אותו:

פסוק כה

ויהיו. שב אל יחוס בן הבכור של חצרון והוא ירחמאל

הבכור. ר"ל בכורו של ירחמאל היה רם:

פסוק כו

ותהי אשה אחרת. פי' חז"ל ביבמות ירושלמי שהיתה נכרית (כמו כי בן אשה אחרת אתה, (שופטים יא, ב)), ושמה עטרה שלקחה להתעטר בה שהיתה יפת תואר (כי למה יאמר אשה אחרת בעוד לא הזכיר את הראשונה), ובא ללמד שע"י שלקח נכרית וע"י ששון נתן בתו לירחע עבדו יצא מהם (אחר כ"ד דורות לעטרה וט"ו דורות לירחע) ישמעאל בן נתניה בן אלשמע שהרג את גדליה בן אחיקם, כמ"ש בירמיה (מא, א) שישמעאל היה מזרע המלוכה היינו מצד אמו, שע"ז לא אמר מבני המלוכה:

פסוק ל

לא בנים. כמו (תהלים מג, א) לא חסיד, שם תואר לחסר איזה דבר:

פסוק לא

ובני אפים ישעי. כבר בארתי למעלה (פסוק ז - ח) שעזרא העתיק מספר היחוס הגדול, ושם חשב לאפים בנים רבים ועזרא לא העתיק רק אחד, והעתיק מלת ובני כמ"ש בס' היחוס, וכן ובני ישעי ובני ששן: ובני ששן אחלי. עי' פסוק ל"ד:

פסוק לג

אלה היו בני ירחמאל. ר"ל שנתיחסו אליו, כי עטרה אם אונם נתגיירה, משא"כ בני ירחע (פסוק לה) לא נתיחסו לירחמאל:

פסוק לד

ולא היה לששן בנים. ר"ל בעת שנתן בתו לירחע, כי אח"כ היה לו בנים כמ"ש פסוק ל"א ובני ששן אחלי

עבד מצרי. כי מה שנתנה לעבדו לא היה חטא שממילא נשתחרר, כדין שאם נתן לעבדו בת חורין יצא לחירות, וכבר אמרו (פסחים קיג א) בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה, רק שהיה מצרי ואסור לבא בקהל:

פסוק מב

ובני כלב. הנה לדעת בעלי הפשט מ"ש בפסוק י"ח וכלב בן חצרון הוליד את עזובה, הוא כלובי בן חצרון, וחשב תחלה בני רם בן חצרון מפני כבוד דוד, ואח"כ חשב בני כלובי, ולא חשב כל בניו רק החשובים מהם כמו חור ובצלאל שנזכרו בתורה, ואח"כ חשב בני ירחמיאל בכור חצרון, ועתה חוזר אל כלב בן חצרון לחשוב יתר בניו שנולדו לו קודם לבני עזובה ואפרת, כי חור לא היה בכור כלב שהבכור היה שמו משע, רק חור היה בכור אפרתה כמ"ש בפסוק נו"ן. ודעת חז"ל שמ"ש בפסוק י"ח וכלב בן חצרון הוליד את עזובה הוא כלב בן יפונה, וברור אצלי שלדעתם לא היה כלב זה בן חרצון דהא היה בן יפונה, רק בן בני חצרון, כמו שדרך הספר הזה לקרא לכל יוצאי חלציו בשם בנו, שא"א שכלב היה בנו של חצרון, דהא משמע שהג' בנים שנולדו לחצרון, נולדו לו קודם שלקח את בת מכיר, שלא היה עדיין בן ששים שנה כמ"ש בפסוק כ"א, וחצרון היה מבאי מצרים, ואיך היה כלב בן ארבעים בשלוח אותו משה? וע"כ שמש"ש כלב בן חצרון היינו בן בנו של חצרון (כמו עכן בן זרח, יהושע ז׳:כ"ד). ולפ"ז לשטת חז"ל לא דבר עדיין מתולדות כלובי בן חצרון אחי ירחמיאל, כי חשב תחלה תולדות רם ובתוכם מתולדות כלב בן יפונה שהיה ג"כ מתולדות רם ומיוחס לחצרון אבי אבותיו, ואח"כ חשב בני ירחמיאל שהיה הבכור, ועתה התחיל מכלובי, לכן קראו אחי ירחמיאל כי הראשון לא היה אחי ירחמיאל

הוא אבי זיף. שמחלציו יצאו בני זיף ובני מרישה, ולקמן (ד, כא) לעדה אבי מרישה? וי"ל ששני מרישה היה, או שמלעדה יצאו בני הכפרים שסביב מרישה)

אבי חברון. שהיה למישע בן ששמו חברון שמבניו יצאו ג"כ משפחות גדולות, כמו שמפרש ובני חברון קרח וכו׳:

פסוק מד
רחם אבי ירקעם. בני עיר ירקעם יצאו מחלציו, ומרקם בן חברון יצא מעון בן בנו, שאליו נתיחסו בני בית צור:

פסוק מו
וחרן הוליד את גזז ובני יהדי. ר"ל שממנו יצאו בני יהדי שהיו מתיחסים אליו והיו בני בניו, והם רגם ויותם וכו' ושעף, ואינו חושב השתלשלות היחוס מאב לבן כסדר כמו שהיו כתובים בס' היחוס הגדול, ששם היה כתוב שהוליד את גזז וחשב היחוס עד יהדי ומשם בני יהדי, ועזרא דלג את הבלתי צריך ותפס רק הנודע ומצויין:

פסוק מח
פילגש כלב מעכה ילד שבר. המפ' נדחקו מאד, ולדבריהם בא ילד תחת ילדה, ומ"ש שנית ותלד הוא מיותר? ולדעתי, ר"ל שאיש ששמו שבר הוא עם אשתו תרחנה, ילד את מעכה פילגש כלב, ששבר ותרחנה אשתו היו מפורסמים בימים ההם, ובתם הנולדה להם היתה פילגש לכלב מחשיבותו, ועז"א ואת תרחנה, שמעכה היתה חשובה מצד אביה שבר, ומצד שילד אותה את תרחנה, שהיתה מגדולי היחוס, ומעכה (בת שבר ותרחנה) פלגש כלב **ילדה** את **שעף אבי מדמנה**, שמאתו יצאו בני מדמנה, וגם ילדה את שוא שהיה אבי מכבנא ואבי גבעא (גם י"ל שמלת את הוא מן השם שהיה שמו את שוא, כמ"ש למעלה פסוק י"ח בשם ואת יריעות, שנמצא מלת את שהוא שם. וכן י"ל שמ"ש ואת תרחנה, היה שם האשה את תרחנה, ור"ל שבר ואשתו את תרחנה ילד את מעכה פלגש כלב), וגם היא ילדה **את עכסה בת כלב**. והנה מצאנו (יהושע טו, טז) שכלב בן יפונה הי"ל בת ששמה עכסה, ומזה משמע כדעת חז"ל שפה מדבר מכלב בן יפונה, ושמן פסוק מ"ו ואילך חזר אל כלב בן יפונה שדבר ממנו בפסוק י"ח לדעת חז"ל. ולדרך הפשט שמדבר פה מכלב אחי ירחמאל, היה גם לו בת ששמה עכסה, ועל שמה נתן גם כלב בן יפונה שהיה אחריו לבתו שם עכסה:

פסוק נ
אלה היו בני כלב בן חור. פי' המפ' שחור בן כלב (הנזכר בפסוק יט, כ) שהוליד את אורי, הוליד עוד בן ששמו כלב, וכלב דפה הוא אחיו של אורי וחשב תולדותיו, והגם שלא הזכיר למעלה רק שחור הוליד את אורי, כבר כתבתי שלא הזכיר שם כל התולדות רק החשובים ביותר. ויש מקום לפרש, שמ"ש אלה היו בני כלב מוסב על כלב הקודם בן חצרון, ור"ל שגם אלה היו בניו, שבן חור בכור אפרתה היה שובל. וכן משמע בסי' ד' ששם פסוק א' חשב חור ושובל ולא הזכיר כלל מכלב אבי שובל, מבואר ששובל היה

בן חור, וכן סיים שם פסוק ד' אלה בני חור. רק ממה שהניח בעל הטעמים את האתנח על מלת אפרתה מבואר שפי' כפי' הראשון:

פסוק נב

הרואה. הוא ראיה בן שובל (לקמן ד, ב)

חצי המנוחות. פירוש אבי חצי המנוחות (שמלת אבי הקודם נמשך לשנים), ר"ל מושל על חצי עיר מנוחות, או שחצי היושבים בה היו מחלציו ושייכים לבית אב שלו. וי"מ שחצי המנוחות הוא שם אדם, או שני שמות, שהיו לו ג' בנים, א] הרואה, ב] חצי, ג] המנוחות. ואל תתמה על הה"א בראש השם, שהוא מצוי לרוב, הסופרת (עזרא ב, נה), הקוץ (שם מא; נחמיה ג, כא), הלוחש (נחמיה ג, יב; י, כה), ובספר זה הרבה הצלפוני (ד, ג), האחשתרי (ו), הצובבה, הרום (ח) וכן רבים:

פסוק נג

ומשפחות. רצה לומר והמשפחות של יושבי קרית יערים שהיו מבני שובל אבי קרית יערים, היו משפחות היתרי ומשפחות הפותי וכו'

ומאלה יצאו הצרעתי והאשתאלי. היינו בני צרעה ואשתאל שבנחלת יהודה (יהושע טו), כי היה עוד צרעה ואשתאל בנחלת דן (שופטים יג), ולקמן (ד, ב) יפרש איך יצאו הצרעתי משובל:

פסוק נד

בני שלמא. בן השני של כלב, היו בני **בית לחם**, כמה שכתוב שלמא אבי בית לחם

(**ובני**) **נטופתי**. עיר ביהודה (שמואל ב' כג, כח)

(**ובני**) **עטרות בית יואב**. (שם עיר, כי היו כמה ערים ששמם עטרות ונבדלים בכינויים, עטרות אדר, עטרות בית יואב)

(**ובני**) **חצי המנחתי הצרעי**. חצי אנשי עיר מנחת שישבו שם בני צרעה, כי חצי האחר היה מבני שובל (כנ"ל נב). (ומלת בני שבראש הפסוק נמשך חמשה פעמים, ומוסב על כל השמות שבכתוב). ולדעת הרד"ק שצרעה ואשתאל הנזכר בשופטים היו מנחלת יהודה, ומ"ש (שופטים יג, כה) ותחל רוח ה' לפעמו במחנה דן שבני דן חנו שם בלכתם לצבא על ליש כמ"ש (שופטים יח, יב) על כן קראו למקום ההוא מחנה דן הנה אחר קרית יערים, יל"פ שע"ש זה נקראו מקומות אלה בשם מנוחות, מלשון נחה וחנה, ששם נחו וחנו בני דן, וחצי המנוחות שלצד אשתאל יצאו אנשיהם מראיה בן שובל, כמ"ש ומשפחת קרית יערים מאלה יצאו הצרעתי ואשתאלי. ומפרש שמבני שלמא יצא חצי

המנוחות שלצד צרעה, ועז"א וחצי המנחת הצרעי, שהגם שייחס (לקמן ד, ב) משפחות הצרעתי לראיה בן שובל, היושבים במנוחות של דן שלצד צרעה היו בני שלמא:

פסוק נה

ומשפחות סופרים יושבי יעבץ. פי' המפ' שר"ל הסופרים והחכמים שישבו בעיר **אבץ** (שבחלק יששכר, יהושע יט) שהיו יודעי בינה לעתים, או שיעבץ בנה אותה וקראה על שמו, והם משפחות תרעתים **שמעתים שוכתים**, **המה הקינים**, פרש"י צורפים, שתרגם צורף קינאה. ורד"ק פי' הבאים מבני קיני, או מעיר קין. ולדעתי נראה מפני שנאמר (שופטים א, טז) ובני קיני עלו מעיר התמרים את בני יהודה וילך וישב את העם, וקבלו חז"ל שהם בני הקיני חותן משה שהלכו אצל עתניאל בן קנז הוא יעבץ ללמוד תורה ונתישבו ונתערבו עם בני יהודה, והם היו סופרים וחכמים וישבו בעיר יעבץ שבנה יעבץ במדבר יהודה, ונתפרדו אח"כ להרבה משפחות תרעתים שמעתים שוכתים כשמות בתי אבות שלהם. או כדעת חז"ל שהשמות הורו על ענינם כפי חכמתם, וחשבו אח"כ שהם ג"כ ממשפחת יעבץ ומבני יהודה, לכן הודיע עזרא כותב הספר שהם אינם ממשפחת יהודה רק המה הקינים בני קיני

הבאים מחמת. שחמת היה ראש משפחתם, שחמת היה אבי בית רכב שמאתו יצאו הרכבים יושבי אהלים ופרושים מתאות העולם, כמו שנזכר בירמיה סי' ל"ה (ו - י):

פרק ג

פסוק א

ואלה היו בני דויד. חוזר למה שהפסיק (למעלה ב) ביחוס רם אצל דוד, וחושב בני דוד ויחוסם

שני דניאל, ובש"ב (ג, ג) ומשנהו כלאב, ושם הבאתי בשם המדרש שמפני שלצני הדור היו אומרים שהוא מנבל, היה קלסתר פניו כאביו ונקרא **כלו אב**, ומזה מבואר שחדשי הבחנה הוא גזרה דרבנן, ואז לא נגזרה הגזרה, ודוד נשאה תיכף אחר עבור ימי האבל וספירת ז' נקיים וילדה, והיו קוראים לו כלב, כי נבל היה כלבי ממשפחת כלב (ש"א כה, ג), נגד זה קראו כלאב בא', ושמו העצמי היה דניאל. וי"ל שלכן התנשא אדוניה למלוך אף שדניאל נולד קודם לו, כי היו מליזים על דניאל שהוא ספק אם הוא בנו של דוד או של נבל. ולדעת חז"ל ברכות (ד ב), י"ל שהיה עוסק בתורה תמיד ולא רצה למלוך:

פסוק ב
השלישי לאבשלום. הרד"ק פי' כמו את אבשלום, שמצאנו למ"ד במקום את, הרגו לאבנר (ש"ב ג, ל). ולי נראה מפני ששם אבשלום מורה אבי השלום, שינה שמו לגנאי ע"י תוספת הלמ"ד שנקרא **לא - אב - שלום**. ואמר בן מעכה, שמעכה גרמה לו שהיתה יפ"ת כמ"ש חז"ל (סנהדרין קז א). ואדוניה בן חגית, אמו גרמה לו שגדלה אותו לרוע, כמ"ש (מ"א א, ו) ואותו ילדה אחרי אבשלום לפרש"י שם:

פסוק ג
לעגלה אשתו. עמ"ש בש"ב (שם):

פסוק ד
שבע שנים וששה חדשים. ובכלל לא מנה רק ארבעים שנה, ופי' חז"ל שחשבון המרובה בולע את המועט. ועוד טעם להם, ששה חדשים נצטרע ולא מלך אז ואינם בחשבון:

פסוק ה
ושלמה. נולד קודם לג' אחיו כמבואר בשמואל, וחשבו לבסוף כדרך הספר להשליך הצרורות תחלה, כי רוצה להתחיל אח"כ ביחוס שלמה ובניו
בת שוע בת עמיאל. היא בת שבע בת אליעם, והאותיות דומות ומתחלפות:

פסוק ו
ואליפלט ונגה. לא נחשבו שם (ש"ב ה), ופי' הרד"ק שמתו אח"כ. ונראה שעזרא בא לפרש לנו איך נתקיים בדוד ואת הכבשה ישלם ארבעתים, שמ"ש רש"י ז"ל שהוא הילד ותמר ואמנון ואבשלום, הוא דרוש, כי הילד מת ע"י שא"ל גם הבן הילוד לך מות יומת, א"כ הוא חוץ מהמנין, ותמר לא מתה, ולמדנו שהיה לו עוד שני בנים שמתו והם שלמו החשבון
ואלישמע. ובשמואל (ה) ולקמן (יד, ז) ואלישוע, שינו שמו לאלישוע אחר שקראו שם אחיו אלישמע, ופה הזכיר עקר השם:

פסוק טו
ובני יאשיה. בסדר הבנים האלה יש דעות שונות, ודעת מהרי"א שצדקיה המלך לא היה בן יאשיה רק בן יהויקים, ושלום הנאמר פה הוא יהואחז, עמ"ש בשמו בפי' מלכים (ב' כד, יז). ואני גליתי דעתי בארך שם, שצדקיהו המלך הוא בן השלישי של יאשיה, ויוחנן הוא יהואחז שמלך תחלה, ונקרא בכור אף שהיה קטן שתי שנים מן יהויקים, מפני שהיה בכור למלוכה, כמ"ש חז"ל, וחשבם כסדר שמלכו, יוחנן הוא יהואחז תחלה, ואחריו יהויקים, ואחריו צדקיהו, ושלום בן יאשיה הגלו אותו לבבל בעת שהוליך את

יהויקים בבלה כדי שלא יחלוק על מלכות צדקיהו, ועליו נבא ירמיה (כב, יא) כמש"ש, (פי') [עי'] בכל אלה המקומות כי שם בארתי הדברים:

פסוק יז

ובני יכניה. חז"ל פי' שנגזר עליו להיות ערירי (ירמיה כב, ל), ועל ידי תשובה נתבטלה הגזרה. ולמה שפירשתי שם, היה הגזרה שלא ימלוך איש מבניו, לא שיהיה ערירי ממש, וגזרה זו נתבטלה, כי זרובבל עלה לגדולה אח"כ מצד אבותיו, והיה מושל ביהודה, הפך ממה שכתבו עליו שלא יצלח מזרעו איש מושל עוד ביהודה, עי"ש

ובני יכניה אסיר. י"מ שאסיר תואר ליכניה שהיה אסור בבית האסירים, ושם הוליד הבנים האלה. ודעת חז"ל שפירשו אסיר ושאלתיאל בנו, והי"ל שני בנים, ומלכירם ופדיה הם בני שאלתיאל. וגם יל"פ שכל הנחשבים הם בני יכניה, ועי' בסמוך:

פסוק יט

ובני פדיה זרובבל. ובעזרא וחגי ומלאכי נקרא זרובבל בן שאלתיאל, ויאמר הרד"ק שהיה בן בנו של שאלתיאל, ודעת הראב"ע (עזרא ג) כמ"ש שפדיה הוא אחי שאלתיאל, ושאלתיאל מת בלא בנים ופדיה יבם את אשתו ולכן נקרא זרובבל בן שאלתיאל ע"ש המת, להקים זרע לאחיו

ושלומית אחותם. כל אלה נולדו מאשה אחת:

פסוק כ

וחשובה וכו' **חמש**. מאשה אחרת:

פסוק כא

בני רפיה. בס' היחוס נכתבו בארך, ושם היה כתוב רפיה ובני רפיה, פלוני ופלוני, ארנן ובני ארנן וכו', ופה תפס בקצור התחלת כל הענין כמ"ש כ"פ:

פסוק כב

ובני שכניה שמעיה ובני שמעיה. בני שמעיה נתגדלו אצל שכניה אבי אביהם ונחשבו לו כבניו, וחשבם עם שמעיה אביהם לששה בנים, ועז"א ששה וחשב רק חמשה:

פסוק כד

ובני אליועוני. הנה האחרונים המבקרים הלכו בזה צלמות ולא סדרים ויוכיחו מזה כי יד סופר מאוחר שלטה בספר הזה, שאיך יצויר שעזרא יזכיר מזרובבל ז' דורות זרובבל חנניה שכניה שמעיה נעריה אליועיני וענני, וסתם דור הוא שלשים שנה, א"כ יצטרך ר"י שנה מזרובבל עד ענני, וכבר הראיתי בפי' נחמיה (סי' יב) שגם שם הקשו כזאת על יחוס הכ"ג שחושב, והראיתי טעותם, כי לנו לחשוב לכמה יוליד איש, ואם הוליד יכניה

ובניו ובני בניו כ"א לי"ג שנה, שזה אינו יוצא מדרך הרגיל, א"כ מגלות יכניה שהיה ח"י שנה לפני חורבן הבית עד הזמן שבא עזרא כותב דה"י ונחמיה אחריו שהשלימו (כפי קבלת חז"ל בב"ב יד ב) ונחמיה שב שנית לירושלים בשנת ל"ב לארתחששתא, וגם אם נאמר שדריוש הוא ארתחששתא היה נחמיה שלשים שנה אחרי בנין הבית, שהוא מאה שנה אחרי חורבן הבית, וקי"ח שנה אחר גלות יהיוכין, א"כ אם הוליד יכניה תכף אחר גלותו, ובניו הולידו דור דור לי"ג שנה, בשנים קי"ח נולד כבר הדור העשירי אחר יכניה. ועתה גם אם נפרש שזרובבל היה בן פדיה בן שאלתיאל, ענני הוא הדור התשיעי אחר יכניה, ויצויר שראה נחמיה את ענני, גם אם הולידו כולם כ"א לי"ד שנה. וכ"ש אם נאמר כמו שפירשתי לפי' אחד שאסיר ושאלתיאל ופדיה אחים כולם בני יכניה, והיה ענני הדור השמיני אחר יכניה, יצויר שראה את ענני גם אם ששה מהם הולידו לט"ו שנים, ומה הרעש אשר הרעישו וקורי עכביש אשר ארגו על השאלה הזאת על קו תהו ואבני בהו?:

פרק ד

פסוק א

בני יהודה. פסוק זה מוקשה כמבואר, ונראה שאחר שחזר פה שנית על יחוס בני יהודה מה שמצא במגלה אחרת להשלים היחוס, הציג ציונים ממה ידבר פה. והנה יחשב עוד יחוס בני חצרון אשחור (פסוק ה), ע"ז ציין **פרץ חצרון**, ומבני זרח לא ידבר עוד לזה ציין **כרמי**, שהוא סוף יחוס זרח, ר"ל עליו אין להוסיף, ועוד ידבר מיחוס חור (פסוק ג - ד) ע"ז ציין **חור**, ועוד ידבר מיחוס שובל בן כלב עז"א **שובל**, ומפרש תחלה שובל, ואח"כ חור, ואח"כ חצרון. - אבל האמת הוא שבעל הספר העתיק מספר היחוס וכל מה שלא רצה להאריך ציין רק שם אחד, ודלג המותר, וכשבא שנית לדבר על יחוס בני יהודה שכבר העתיק מספר היחוס בסימן ב', ציין **בני יהודה** (הוא התחלת פסוק ג' מפרשה ב') כאומר **בני יהודה** וגו', **פרץ** מ"ש בפסוק ד' ה' **פרץ בני פרץ חצרון** וגו', עד **כרמי** וגו' (פסוק ז), עד **חור** (ר"ל ותלד לו את חור, פסוק י"ט) וגו' עד **שובל**, ר"ל אלה היו בני כלב בן חור שובל (פסוק נ) וגו', והוא ציון על הפרשה הקודמת. ואחר כל שם צריך להוסיף מלת וגו' או וכו' כמ"ש למעלה (ב, ח) ובכל הספר:

פסוק ב
וראיה בן שובל. הוא הרואה בן שובל (שם פסוק נב) שאמר שם שממנו יצאו משפחות הצרעתי והאשתאלי, מפרש איך יצאו ממנו משפחות הצרעתי, וע"ז סיים אלה משפחות הצרעתי, שהם יצאו מן אחומי ולהד:

פסוק ג
ואלה. שם אדם ששמו אלה, והיה אבי עיטם, גם הוא נולד מראיה בן שובל, וכן יזרעאל וישמע וידבש נולדו מאם אחת, והיה להם אחות מצוינת שמה הצללפוני. ולקבלת חז"ל היתה אמו של שמשון, ועז"א ברבה במדבר (פ' י) ששמשון בא משבט דן ומשבט יהודה, ולמ"ש למעלה (ב, נד) בשם הרד"ק שצרעה ואשתאל היו בנחלת יהודה תבין מדוע החל רוח ה' לפעם את שמשון במחנה דן בין צרעה ובין אשתאל, כי שם דרו אחי אמו שהיו מיהודה בני בנים של שובל אבי קרית יערים, ששם חנו מחנה דן, ומנוח שהיה מדן לקח בעת ההיא שחנו שם אשה משם. וכן פניאל אבי גדור וכו' כולם בני ראיה, ונתיחסו לחור ראש היחוס, כי ראיה היה בן שובל בן כלב בן חור. וגם יל"פ שמן פסוק ג' מוסב למטה אלה ויזרעאל וכו' ופנואל וכו' הם בני חור מבניו האחרים, וקורא לחור אבי בית לחם, כי היה שלמא אבי בית לחם בן בנו כלב, ונתיחס הכל אליו:

פסוק ה
ולאשחור. אחר שהשלים עוד יחוס כלב בן חצרון שראיה בן שובל היה מחלציו, שב אל אשחור שילדה אביה אשת חצרון אחר מותו וגדלו כלב ואפרתה אשתו כנ"ל (ב, כד), ושם לא ספר מיחוסו וספרו פה:

פסוק ח
וקוץ. שיעורו ובני חלאה צרת וכו' וקוץ (אשר) הוליד את ענוב, גם קוץ היה בן חלאה, וכן משפחות אחרחל יצאו מחלאה, ועמ"ש לקמן (ח, לא) כי שם וקוץ מוסב למעלה ולמטה:

פסוק ט
ויהי. בין משפחה זו היה יעבץ הנכבד מאחיו, ואמו קראה שמו יעבץ כי ילדתו בעוצב, וי"ל שמתה בעת לדתה כמו שקראה רחל בן אוני:

פסוק י
ויקרא יעבץ. ובאשר נולד רע התפלל לבטל גזרת המערכה ע"י ברכת ה' אשר לא תוסיף עצב עמה, ועז"א אם ברך תברכני. וגם כלל בתפלתו שאם יברכהו אלהים בזה ירבה גבולו בחכמה, שזה היה הגבול שגבל לו, וכמ"ש חז"ל (תמורה טז א) והרבית את גבולי בתלמידים. ואמר עוד שאם תהיה ידך עמי לעזרני לעבודת ה' אז **ועשית מרעה לבלתי**

עצבי, שאז ישוו בעיניו כל עניני עולם, ומן רעת העולם יעשה לו לבל יעצב מהם, כי יקבל הכל בשמחה וישמח על הרעה כעל הטובה, כענין גם זו לטובה, וכדרך השלמים ומושגחי ה' שהרעה תתהפך להם לטובה

ויבא אלהים אשר שאל. כי היה מושגח מה', וגם נכלל בזה שהוא הביא לאלהים אשר שאל, והרחיב גבול מלכות ה' על ידי שהפיץ תורה ברבים וכל עניני העולם היו שוים בעיניו הרע והטוב כפי ששאל:

פסוק יא

וכלוב. מבני אשחור יצא כלוב אחי שוחה שהוליד את מחיר, וכבר התבאר שעזרא העתיק דבריו מספר היחוס הגדול ולא העתיק כל הדברים רק דברים מצויינים, והמותר הניח, ובספר היחוס היה כתוב השתלשלות הדורות באורך עד שוחה וכלוב אחיו, ושם כתיב יחוס שוחה, ואחריו כתוב וכלוב אחי שוחה וכו', ועזרא דלג על כולם שלא היו אנשים מצוינים והתחיל בכלוב:

פסוק יב

אלה אנשי רכה. כן נקראת משפחה זאת מטעם ידוע אצלם:

פסוק יג

ובני קנז. היו ג"כ ממשפחה זאת. ולפי דעתי לישר פשטות הכתובים ולהסיר כל לחץ שנלחצו המפרשים, נראה שמן אשחור יצא קנז הראשון והוא הוליד את יפונה, שע"כ נקרא (במדבר לב, יב) כלב בן יפונה הקנזי, ר"ל שיפונה היה בן קנז, ויפונה הוליד שני בנים, קנז וכלב, וע"כ אמר (יהושע טו, יז) וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב, ר"ל שקנז אבי עתניאל היה אחי כלב, וכ"ז לא היה צריך לסופרנו להזכיר כי ידענו זאת מספר התורה וס' יהושע, והתחיל לבאר בני האחים קנז וכלב, שבני קנז (בן יפונה) היו עתניאל ושריה, ובני עתניאל היו **חתת ומעונתי** (אשר) **הוליד את עפרה** (וכדוגמא זו בפסוק ח', ולמ"ש לקמן (ח, לא) פי' חתת ומעונתי, ומעונתי הוליד)

ושריה (בן השני של קנז) **הוליד את יואב** שממנו יצאו בני גיא חרשים, ונקראה העיר ע"ש מלאכתם **כי חרשים היו**. ובנחמיה (יא, לה) חשבה לבני בנימין, שבימיו ישבו שם בני בנימין:

פסוק טו

ובני כלב. עתה חושב בני כלב אחי קנז בן השני של יפונה, והיה לו בנים מארבע נשים, הבנים מאשתו הראשונה (שלא הזכיר שמה) היו **עירו אלה ונעם**, ובני אלה היה שמו וקנז, הוא"ו הוא מעקר השם כמ"ש דוגמתו למעלה (ב, יח), ובס' היחוס שממנו העתיק

היו כתובים עוד בנים ולא העתיקם שלא היו רשומים לכן אמר ובני כמ"ש למעלה (ב, ז - ח):

פסוק טז

ובני יהללאל. היא אשת כלב השניה, היה זיף וכו'

ובן עזרה. כך שמו, כמו בן חנן בן זוחת (בפסוק כ) (ועמ"ש לקמן ח, לא), וכן יתר ומרד וילון, כולם היו בני יהללאל

ותהר. אח"כ הרתה יהללאל אשת כלב את מרים ואת שמי ואת ישבח, ר"ל שהרתה כולם כאחד שלשה בכרס אחת, לכן אמר ותהר ולא אמר ותלד:

פסוק יח

ואשתו היהדיה. אשה השלישית של כלב ששמה **היהדיה**, (וכבר בארתי למעלה (ב, נב) שנמצאו שמות רבים שמתחילים בה"א, וכמו הצללפוני וכן הרבה) היא ילדה את ירד שהיה אבי גדור, והיו ג' ערים שונות **בית גדור** (ב, נא), **גדר** (ד, ד) **גדור** שבכאן, ולדעת קצת **גדרה** (ד, כג), וכן חבר אבי שוכו

ואלה בני בתיה. היא אשה הרביעית של כלב, אח"כ לקח בתיה בת פרעה (ולא ידענו אם פרעה זה שם איש ישראל, או שם מלך מצרים וכן פי' חז"ל (מגילה יג א)). ונראה שהפסוק הזה מחובר אל של אחריו, ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח, ר"ל שלקח כלב, בניה היו מרד ובני אשת הודיה כמו שיתבאר:

פסוק יט

ובני אשת הודיה. בספר היחוס שממנו העתיק היה כתוב שבני בתיה היו **מרד והודיה ושימון וישעי**, ושם היה כתוב יחוס כל אחד באורך, וחשב כל בני הודיה מכמה נשים, שעזרא דלג אותם כי לא היו מצוינים, ובתוכם בני הודיה שהי"ל מאשתו שהיתה אחות נחם שהם היו מצויינים ואותם הזכיר, ואמר שבני בתיה בת פרעה אשר לקח (כלב) היה מרד ובני אשת הודיה שהיתה אחות נחם, שעם אשה זאת הוליד את **אבי קעילה הגרמי**, ר"ל הגרמי הוא שם איש שהיה אבי קעילה, ואת אשתמוע שהיה ראש בעיר מעכה. ואל תתפלא שהגרמי שם איש, כבר הראיתי כזה רבים למעלה (ב, נב):

פסוק כ

ובני שימון. וכן בני שימון היו מבני בתיה, ולא חשב שימון עצמו, שלא היה ראש רק בניו

ובן חנן. כך שמו. וכן בני ישעי היו ראשי משפחות מבני בתיה

ובן זוחת. כך שמו:

פסוק כא

בני שלה. אחר שיחס פרץ וזרח בא ליחס קצת ראשי משפחות של בני שלה
ומשפחת בית עבודת הבוץ. שהיו עושים מלאכה בבוץ, הוא הפשתים היקר, ורש"י פי' בוץ לעבודת המקדש, ומשפחה זאת נקראת בית אשבע:

פסוק כב

ויוקים. היה ראש משפחה
אשר בעלו למואב. פי' הרד"ק שכבשו את מואב והיו אדונים להם
וישבי לחם. היו ג"כ ראש ממשפחה הזאת. וי"מ שנשאו נשים מואביות
והדברים עתיקים. ספור זה הוא ספור ישן עתיק ימים שהיה להם קבלה עתיקה, או ר"ל שפרטי המעשה נעתקו על ספר מיוחד שהיה אז ביד עזרא:

פסוק כג

המה היוצרים. היו בעלי מלאכות בכלי חרס ולצור צורות בכל אבן, שכ"ז נכלל בשם יוצר, כמו כחומר ביד היוצר (ירמיה יח, ו), מה הועיל פסל כי פסלו יוצרו חבקוק ב, יח). וכן היו אומנים בנטיעות אילנות, ועז"א ויושבי נטעים, וכן בגדרות צאן, בענין שהיה מלאכתם בדומם וצומח ובע"ח. גם יל"פ שהמקומות שישבו שם היו קרוים נטעים וגדרה, על שהיו מוכשרים לנטיעות וגדרות צאן, ועז"א **ישבו שם**, ר"ל במקומות אלה, והיו **עם המלך במלאכתו** שהיו עושים שם מלאכת המלך:

פסוק כד

בני שמעון נמואל וכו'. יריב תחת יכין שבתורה (במדבר כא, יב), ויחס שמעון אחר יהודה כי נחלת שמעון בתוך בני יהודה:

פסוק כה

שלום. לפי דעתי לא חשב רק הנשיאים, ומ"ש שלום בנו אינו בנו של שאול, כי בנו של שאול לא היה נשיא, ודלג מספר היחוס שהעתיק ממנו עד שלום שהוא שלומיאל בן צורי שדי שהיה הנשיא הראשון מבני שמעון, ובס' היחוס כתוב צורי שדי, שלום בנו, ואח"כ הולך הנשיאות מבן לבן עד משמע, שם נפסק הנשיאות. ורשם ובני משמע ולא הזכירם כי לא היו נשיאים, עד חמואל שצמח מזרעו שהיה נשיא, ואחריו זכור, ואחרי שמעי, אלה היו נשיאי השבט, ויתר הבנים לא הזכיר כי לא היה נשיא בהם. ונראה ששמעי שבו פסק הנשיאות הוא שמעיה הנזכר לקמן (פסוק לז), וע"כ מייחס את זיזא בן שפעי עד שמעיה, ומן שמעיה עד זיזא לא היה נשיא השבט רק נשיא המשפחה, שהיו י"ג נשיאים לי"ג משפחות. וכן בפסוק ל"ה ויהוא בן יושביה וכו', כל הנחשבים

היו נשיאי משפחות, וע"כ הזכירו ביחוסו. וכ"מ שהזכיר היחוס עד למעלה היו אנשים מצוינים וידועים בשמותם כמ"ש בכ"מ:

פסוק כז

לא הרבו עד בני יהודה. ר"ל הגם שהרבו כמ"ש בפסוק ל"ח, לא הרבו כמו בני יהודה, ולכן היה נחלת שמעון תוך בני יהודה כנזכר בס' יהושע:

פסוק כח

וישבו בבאר שבע. עמ"ש בפי' יהושע י"ט

אלה עריהם עד מלוך דוד. כי במלוך דוד היתה צקלג למלכי יהודה (כמ"ש ש"א כז, ו) ונגרעה מנחלת בני שמעון:

פסוק לב

וחצריהם עיטם. לא נזכר ביהושע רק ערים ארבע, וי"ל שאחר שנתנה צקלג למלכי יהודה נתנו להם עיטם במקומו, ולא היתה עיר רק חצר פרזי:

פסוק לג

זאת מושבותם והתיחשם להם. ר"ל שראשי המשפחות התיחשו אחר הערים, שכל משפחה בחרה עיר מיוחדת למושבה והתיחסה אחר העיר ההוא, כמו אשחור אבי תקוע, מישע אבי זיף, שובל אבי קרית יערים ודומיהם:

פסוק לד

ומשובב. והנה הערים של בני שמעון היו שלש עשרה (חוץ מן החצרות), ואחר שהתיחסו על הערים, היה להם שלש עשרה ראשי משפחות, לכן חשב שלש עשרה ראשים, שכל משפחה היה לה ראש מיוחד, ושמם היה בימי חזקיה (שנעשה על ידם המעשה שיזכיר בפסוק ל"ט) משובב וימלך וכו':

פסוק לח

אלה הבאים בשמות נשיאים במשפחותם. ר"ל שלא היו נשיאי שבט שנחשב למעלה שהיה האחרון שמעי, רק נשיאי משפחות, י"ג נשיאים לי"ג משפחות

ובית אבותיהם פרצו לרוב. שבימי חזקיה מצאו שאין המקום מחזקת רוב יושביהם כי נחלת שמעון היתה מעטה, ולכן:

פסוק לט

וילכו למבוא גדור וכו' **ושוקטת ושלוה**. שאין להם מלחמה מבחוץ ולא מרד מבפנים (שזה גדר שלוה), ולכן לא היו מוכנים למלחמה **כי הם מבני חם שישבו שם מלפנים**, והחזיקו בארץ מקדם קדמתה:

פסוק מא
ויבאו אלה הכתובים בשמות. הם י"ג ראשי אבות הנ"ל, וזה היה בימי חזקיה
ויכו את אהליהם. כי היו רועי צאן ויושבי אהלים
ואת המעונים. שם אומה נזכרה (שופטים י, יב; דה"ב כו, ז)
עד היום שגם אחר שגלו בני שמעון לא שבו לשם:

פסוק מב
ומהם מן בני שמעון. שהגם שראשיהם היו מבני מנשה (כמ"ש חז"ל שישעי הוא ישעי הנזכר לקמן ה' כ"ד בין בני מנשה), בכ"ז לא נשתתפו בני מנשה בנחלתם שם:

פסוק מג
את שארית הפלטה. שנשתיירו אחרי הכה בם שאול ודוד:

פרק ה

פסוק א
כי הוא הבכור. מפרש מ"ש בכור ישראל, מפני שהוא היה הבכור שנולד ראשון, ומה שנתנה הבכורה לבני יוסף היה רק לקחת פי שנים, שלכן היה ממנו שני שבטים מנשה ואפרים, אבל לא להתיחס לבכורה, שלענין היחוס נשאר ראובן הבכור כי הוא נולד ראשונה. ובמדרש יש פלוגתא בזה ר' לוי ור' סימון, חד אמר ליוסף מיחסין ולא לראובן, וח"א אין מיחסין ליוסף אלא לראובן, ולמ"ד הראשון פי' שנתן הבכורה לבני יוסף ולא להתיחס, שראובן לא יתיחס עוד לבכורה, ורש"י פי' כפי' השני, ואמר שהגם שנתנה הבכורה ליוסף לא נתנה לו, לא להתיחס וגם לא לענין שיגיע לו המלוכה:

פסוק ב
כי יהודה גבר באחיו (**וגבר**) **לנגיד ממנו**. (פעל גבר נמשך לשנים), שגבר מיוסף להיות הוא הנגיד, והלמ"ד פי' לענין הנגידות והמלוכה גבר ממנו, ורק הבכורה שדינה לקחת פי שנים נשארה ליוסף. (וע"ד דרוש התבאר אצלי במק"א כי האבות עצמם היו מסופקים אם דינם כב"נ או כישראל, וכמו שהאריך בזה פרשת דרכים, ואם היה להם דין ישראל מגיע הבכורה ליוסף, כי קדושי רחל שקדשה בכסף בשכר עבודה קדמו לקדושי לאה, ונשואי לאה שהיתה אחות אשתו היו שלא כדין, אבל אם היו כדין ב"נ שאין נוהג בם קדושי כסף קדושי לאה קודמים ומגיע הבכורה לראובן, וע"י שחלל יצועי אביו שאין לו תקנה רק כפי דין ישראל, שבדין ישראל פילגש אביו מותר כי נושא אדם אנוסת אביו

ומפותת אביו וה"ה פלגש אביו שהיא בלא קדושין, היה זה תקנתו מה שלקחו ממנו הבכורה להורות שהם נדונים בדין ישראל ולא חטא באשת אביו):

פסוק ד

בני יואל. א' מן הנשיאים, שממנו התחילה הנשיאות ונמשכה דור אחר דור בירושה עד בארה שהיה הנשיא האחרון בזמן גלות מלך אשור שהיה בימי פקח בן רמליהו:

פסוק ז

ואחיו למשפחותיו בהתיחש. **ר"ל בעת שהתיחסו**, שזה היה בימי ירבעם ובימי יותם כמו שיאמר בפסוק י"ז, אז היה ראש המשפחות יעיאל וזכריה:

פסוק ח

בן שמע בן יואל. הוא שמעי בן גוג בן בנו של יואל הנזכר בפסוק ד'

הוא יושב בערוער. הנה מלבד שכל הדברים מיותרים, שכבר נזכר בתורה ובס' יהושע נחלת ראובן ונחלת גד ומה ישמיענו פה, חוץ מזה נבוכו המפ' שהלא ערוער היתה בנחלת גד והם בנו אותה, כמפורש בפ' מטות (לב, לד), ואיך אמר כי ראובן ישב שם. וכן מ"ש בפסוק י"א שבני גד ישבו בארץ הבשן יפלא ג"כ, הלא בשן היה מנחלת בני מנשה כמפורש בס' דברים (ג, יג)? ולכן נראה כי בעל הספר יודיענו חדשות, שבימי שאול שאז נלחמו עם ההגריאים וירחיבו את גבולם למזרח (כמ"ש בפסוק י), אז עשו ביניהם חלוקה אחרת, שבני גד נתנו לבני ראובן את ערוער שהיתה מחלקם, כי בני ראובן לא יכלו להתפשט הרבה חוץ לגבולם מפני נהר פרת, כמ"ש (פסוק ט) למזרח ישב עד לבוא מדברה למן הנהר פרת, ולכן נתנו בני גד להם את ערוער, ובני מנשה התפשטו חוץ מגבולם לשניר, שתחלה היה גבולם רק בתחלת הר חרמון אח"כ המה רבו ויוציאו את גבולם לחוץ לצד דמשק, והתפשטו יותר לצד מזרח, עד שלפי מה שהתפשטו חוץ לגבולם יותר לצד גלעד (כי עקר הגלעד היה לבני מנשה, כמ"ש (דברים ג, טו) ולמכיר נתתי את הגלעד, והגריאים היו במזרח לגלעד כמ"ש בפסוק י' וישבו באהליהם על פני כל המזרח לגלעד) הגיע רוב הכיבוש החדש לבני מנשה, ולכן נתנו בני מנשה חלקם בבשן, לבני גד, ובני גד נתנו מחלקם לבני ראובן, וחידוש זה למדנו סופרנו פה, והגם שאמר שגם ראובן ישב במזרח עד לבא מדברה כי מקניהם רבו בארץ גלעד, לא היה זה מספיק כפי החלוקה החדשה, והוצרך כ"א לתת מחלקו לחברו להשוות נחלתם כפי הכיבוש החדש שעשו:

פסוק ט
ולמזרח. למזרח גלעד, כי נחלתם היה במזרח א"י והם התפשטו ממזרח נחלתם עד המדבר, ונהר פרת בקצה גבול א"י (יהושע א':ד'):

פסוק י
ובימי שאול. כ"ז היה בימי שאול שעשו מלחמה עם ההגריאים שישבו במזרח גלעד, וכבשו אותם וישבו באהליהם, ואז נשתנה החלוקה ביניהם:

פסוק יא
ובני גד לנגדם. גם הם התפשטו חוץ מגבולם במזרח לגלעד, וגם נתן להם מארץ מנשה חלק בבשן עד סלכה:

פסוק יב
יואל. בעת ההיא היה יואל ראש השבט, והוא יואל הנאמר בפסוק ד' שממנו התחיל הנשיאות דור דור עד בארי
ושפם. היה המשנה לו. ויואל היה נשיא השבט וכו' כנ"ל פסוק ד' ושפם היה משנהו. ומ"ש בפסוק ז' ואחיו למשפחותיו בהתיחש, זה היה בימי יותם שאז התיחסו ואז היה הראש יעיאל. ונראה שלא היה נשיא שבט, דהא חשב נשיאי השבטים עד בארה רק נשיא משפחה, אם לא שנאמר שדלג תחלה מן היחוס מן בארה עד יואל את יעיאל או בלע
ויעני ושפט. היו ראשים בבשן שהתפשטו שם בני גד מחדש, ולדעת חז"ל (פסחים סח א) הוא שפט אבי אלישע הנביא:

פסוק יג
ואחיהם. ראשי המשפחות, ועז"א לבית אבותיהם פי' (ראשים) לבית אבותיהם, היינו ראשי בתי האבות, כי מלת ראש שבפסוק הקודם נמשך לשלשה, ויעני ושפט (ראשים) בבשן, ואחיהם היו **מיכאל ומשולם**. ומבואר בסדר ויגש ובסדר פנחס שגד היה שבעה משפחות, ולכן חשב פה שבעה ראשים:

פסוק יד
אלה. השבעה ראשים שחשב, היו בני אביחיל בן חורי וכו' בן בוז (בן) אחי וכו', בן גוני, שאחי היה ראש לבית אבותם, לכן כתב אחי בפ"ע להורות שמ"ש ראש לבית אבותם מוסב על אחי לא על גוני כפי' הרד"ק:

פסוק טז
וישבו בגלעד בבשן. הוא החלק שנתנו להם בני מנשה מחלקם כנ"ל

ובכל מגרשי שרון. וגם הרחיבו גבולם לחוץ אל השרון, ועז"א **על תוצאותם**, ר"ל במקום שיצאו חוץ מגבולם במה שכבשו מן ההגריאים:

פסוק יז

כולם התיחשו בימי יותם ובימי ירבעם. הנה לפי הנזכר במלכים ובדה"י, מלך יותם קרוב לארבעים שנה אחרי מות ירבעם, ועפ"ז בקשו חשבונות שיותם מלך בעת שהיה אביו מצורע, ויפלו בזה מבוכות רבות. ובפשוט נראה שהתיחשו שתי פעמים, א' בימי ירבעם וא' בימי יותם, וכבר בארתי (מ"ב ובהושע סי' א) שבעת שכבש יואש מלך ישראל את אמציה מלך יהודה נכנעו מלכי יהודה תחת מלכי ישראל, וזה נמשך גם בעת שמלך עוזיה עד שתי שנים לפני הנגעו, שאז התחזק עוזיה וימלוך מלכות בפ"ע, אבל עד העת ההיא נקרא כלל המלכות ע"ש ירבעם, שמטעם זה אמר אצל הושע ואצל עמוס שנתנבאו בימי ירבעם בן יואש מלך ישראל, כמש"ש, ועז"א פה שהתיחסו בימי ירבעם היינו בעת מלך עוד ירבעם המלכות הכללי ויהודה היתה תחתיו, ומבואר (מ"ב יד, כה) שירבעם השיב גבול ישראל מלבוא חמת עד נחל הערבה, ועד ימיו היו ארם מושלים בישראל, והתפשטו ארמים על נחלת ב"ר ובני גד בעבר הירדן, ובימי ירבעם שבו ב"ר וגד לנחלתם, ואז התיחסו למשפחותם וסדרו את מחנותיהם אנשי חיל, וזה נמשך עד ימי יותם, כי בעת מלך יותם מלך פקח בן רמליהו על ישראל ואז בא תגלת פלסר מלך אשור והגלה אותם כמו שית', ונפסק יחוסם. ומפרש איך התיחסו אז:

פסוק יח

בני ראובן וכו'. ר"ל כולם התיחסו ב"ר וגד וחצי שבט המנשי

מן בני חיל. ר"ל שהתיחסו אנשי חיל שלהם איש על דגלו לבית אבותם, ונמצאו אנשים נושאי מגן וחרב מ"ד אלף, זה היה כל ימי ירבעם עד יותם, והיחוס היה בעת שנמנו יוצאי צבא לפקודיהם, כמו שבמדבר נמנו והתיחסו לבית אבותם כל יוצאי צבא בישראל:

פסוק יט

ויעשו מלחמה. זה היה מלחמה אחרת חוץ מן המלחמה שעשו בימי שאול הנזכר למעלה, שאז לקחו אהליהם וההגריאים התישבו הלאה מהם, ואח"כ בימי יהואחז מלך ישראל שאז גבר עליהם יד מלך ארם וישימם כעפר לדוש (כנזכר מלכים ב י"ג:ז' ושם יד), ואז שבו ההגריאים ונתישבו במקומם, ובימי ירבעם בן יואש התגברו ועשו שנית מלחמה עם ההגריאים, ואז נלוו אל ההגריאים גם אומות יטור נפיש ונודב, שהם מבני ישמעאל שהם אחים עם בני הגר:

פסוק כ

ויעזרו עליהם. שירבעם עזרם במלחמה כי הוא נצח מלחמה זאת כמ"ש (מ"ב יד, כח), שהוא השיב את דמשק ואת חמת ליהודה, וינתנו ההגריאים בידם ע"י שזעקו אז לאלהים ובטחו בו:

פסוק כא

וישבו וכו' **כי חללים רבים נפלו כי היתה המלחמה מאלהים**. כמ"ש במלכים (שם) כי ראה ה' בעני עמו

וישבו תחתיהם עד הגולה. שזה היה בימי יותם שהגלם מלך אשור, ועז"א שהתיחשו בימי יותם, ר"ל שעד ימיו היו מתיחסים לצבאותם:

פסוק כג

ובני חצי מנשה. כבר פרשתי בפסוק ח', כי הוסיפו על נחלתם הקודם

המה רבו. שלפי ערך רבו על אחיהם ב"ר ובני גד, לכן התפשטו יותר:

פסוק כד

ואלה ראשי בית אבותם. הם ג"כ שבעה ראשי בתי אבות, מכוונים נגד משפחות בני מכיר שהיו ז' משפחות, כמ"ש (במדבר כו, כט) לגלעד משפחות הגלעדי וכו', והוי"ו של ועפר הוא מעקר השם, כמ"ש למעלה (ב, יח):

פסוק כו

ויער את רוח פול. פול בא עליהם בימי מנחם בן גד (מ"ב טו, יט), ולא נזכר שם שהגלה את ישראל, ותגלת פלנסר (או תגלת פלאסר) בא בימי פקח ויקח את עיון וכו' ואת הגלעד ואת הגלילה כל ארץ נפתלי ויגלם אשורה (שם שם כ), וממ"ש את הגלעד משמע שהגלה את היושבים בעבר הירדן ביחד עם זבולון ונפתלי, וממ"ש (ישעיה ח, כג) כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי וכו' דרך הים עבר הירדן גליל הגוים, משמע שתחלה הגלה זבולון ונפתלי שישבו בצד הים, ואח"כ עבר הירדן, ואח"כ גליל הגוים כולו בגלות האחרון שהיה בימי הושע בן אלה, וכ"ה בסדר עולם, וכן מפורש אצלי בפירושי שם. ובמדרש איכה רבתי (פתיחתא, ה) כיצד גלו, רבי אומר שבט ראובן גלו תחלה, ר"נ אמר זבולון ונפתלי גלו תחלה, והכתוב שבכאן מורה כדעת רבי, דהא פול קודם לתגלת. אולם ממ"ש את רוח פול ואת רוח תגלת, משמע שגלות השבטים שבעבר הירדן היה ע"י שניהם, ובזה יתקיימו שני הדעות, שקצת מהם הגלה פול בעת שבא בימי מנחם בן גדי, וקצת מהם הגלה תגלת בימי פקח בעת שהגלה את זבולון ונפתלי או אח"כ. ומשמע ששבט ראובן וקצת גד גלו ע"י פול ואלה הנותרים מבני גד וחצי מנשה שישבו בגלעד

גלו אח"ז, שעז"א שתגלת פלאסר לקח את הגלעד, ובזה יתפרש מ"ש (בפסוק כג) ובני חצי מנשה ישבו בארץ, ר"ל שהם נשארו יושבים אף אחר שגלו ראובן וקצת גד, נשארו ורבו בארץ עד בא תגלת שהגלה את הגלעד. ומ"ש חז"ל בערכין (לב ב) שמשגלו ראובן וגד בטלו היובלות, כי ראובן וקצת גד גלו בראשונה בימי פול, ולא היו כל יושביה עליה **עד היום הזה**. שלא שבו מן הגולה בימי עזרא:

פסוק ל

אלעזר הוליד את פינחס. מונה יחוס בני אלעזר עד יהוצדק שהלך בגולה עם צדקיהו, והמפרשים חשבו שכל הנחשבים כאן היו כהנים גדולים והרבו להתפלא בזה, והאמת עד לעצמו שבכאן לא מנה כהנים גדולים, כי בס"ע זוטא וכן ביוסיפון מנה י"ח כהנים גדולים מן אחימעץ בן צדוק, והם אחימעץ, עזריה, יואחז, ויריב, יהושפט, יהוידע, פדיה, צדקיה, יואל, יותם, אוריה, נריה, הושע, שלום, חלקיה, עזריה, שריה, יהוצדק, ולא תמצא מהם מן הנחשבים פה רק אחימעץ (ששמש בימי רחבעם) ועזריה (ששמש בימי אביה) ושלום חלקיה עזריה שריה יהוצדק שהיו מימי אמון ואילך, מבואר שפה רק סדר הדורות קחשיב. ונראה ג"כ שעזריה הנחשב בסדר עולם בימי אביה הוא עזריה בן יוחנן, לא עזריה בן אחימעץ, שעז"א (פל"ו) הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה, ר"ל לא עזריה זקנו בן אחימעץ, אולם בספרי זוטא (הובא בילקוט קרח רמז תשנד) עמ"ש ויבא אחריו עזריה ויעמדו על עוזיה המלך, עליו הוא אומר ויוחנן הוליד את עזריה הוא אשר כהן בבית, וכי הוא לבדו כהן אלא בו נתקיימה מצות כהונה, ואא"ל שעזריה היה כ"ג בימי עוזיה דהא בס"ע וביוסיפון כתבו שהכ"ג בימי עוזיה היה שמו יואל, רק שעזריה היה כהן הראש הממונה על הבית, שכהן הראש אינו הכ"ג, כמו אמריה כהן הראש בימי יהושפט (דה"ב יט, יא), ועזריה כהן הראש לבית צדוק בימי חזקיה (שם לא, י) היו ראשים על הבית לא כ"ג, שהכ"ג בימי עוזיה ובימי חזקיה היה שמם יואחז ונריה כמבואר בס"ע, וז"ש אשר כהן בבית ה' ר"ל בעניני הבית, והכהן גדול יכונה בשם כ"ג לא בשם כהן הראש, אם לא בעת שהיה הכהן הגדול גם ממונה על הבית אז נקרא בשני השמות, כמו (דברי הימים ב כ"ד:ב') יהוידע הכהן הראש, ובאמת היו שני כ"ג בימי יואש, יהוידע ופדיה כמ"ש בס"ע, וי"ל שיהוידע לא יכול לשמש אח"כ והיה לכהן הראש, ובזה הוסר הפליאה ממ"ש ויקח לו יהוידע שתי נשים, שאז לא שמש בכ"ג והיה מותר לו לקחת שתי נשים, ומ"ש שריה הכהן הראש היה גם ממונה על הבית. ולפי הספרי י"ל שעזריה שהיה כ"ג בימי אביה היה עזריה בן אחימעץ, ואחריו לא היה כ"ג מזרעו עד שלום, שמימיו עד החורבן היו כ"ג בני כ"ג מזרע אחימעץ בן צדוק, ובזה נכונים דברי חז"ל

שאמרו י"ח כ"ג שמשו במקדש ראשון, שכן מונה בס"ע ח"י כ"ג מן צדוק אבי אחימעץ עד יהוצדק, שהלך בגולה ולא שמש בכ"ג. והנה בספר עזרא (ז, א) מונה יחוס עזרא עד אהרן הכהן ושם נזכר כל היחוס הנאמר פה מלמעלה למטה, רק בבואו אל אמריה ועזריה אומר עזריה בן מריות, והשמיט שם שמות הנאמרים פה מן מריות (פ' לג) עד עזריה פסוק ל"ז, ומכאן ראיה למ"ש בספר עזרא שעזרא כתב ספר עזרא אחר ספר דברי הימים, ולכן דלג שם וקצר וסמך על הנאמר בכאן:

פסוק לח

ואחיטוב הוליד. לפמ"ש לקמן (ט, יא) אחיטוב הוליד את מריות ומריות הוליד את צדוק:

פסוק לט

שלום. כ"ג בימי אמון, סדר עולם שם. וחלקיה כהן בימי יאשיה, ועזריה בימי יהויקים, ושריה הומת ע"י נבוכדנצר:

פרק ו

פסוק א

בני לוי. למעלה (ה, כז) אמר זה משום יחוס בני אהרן, ובכאן חזר ליחס את כולם שנית:

פסוק ה

לגרשום לבני בנו. בפסוק כ"ה חשבם עד לוי, ואם נשוה אותם שם ופה, ראינו כי בשני המקומות דלג בינתים, וסמך כי אנחנו נוסיף מאחד אל חברו, וכן יהיה הסדר פה, לבני בנו יחת בנו (שמעי בנו) זימה בנו (איתן בנו) יואב בנו (ולא רצה לדלג פה יחת ולכתוב לבני שמעי, שהיה מתחלף בבני מררי (פסוק יד)). ושם הוא הסדר בן אתני (בן יאתרי) בן זרח בן עדיה (בן יואח) בן איתן בן זימה בן שמעי בן יחת (בן לבני) בן גרשון. ומה שבכאן לא חשב היחוס רק עד יאתרי, ולקמן מוסיף עוד ששה בתי אבות, אין תימה, שבודאי היה יאתרי איש מצויין בדורו וחשב יחוסו בפ"ע:

פסוק ז

עמינדב. הוא יצהר

אסיר בנו. פי' אסיר ואלקנה ואביאסף הם בני קרח כמ"ש בתורה, (שמות ו, כד) ואסיר השני הוא בן אביאסף כמ"ש בפסוק כ"ב בן אסיר בן אביאסף בן קרח

תחת בנו אוריאל בנו. ולקמן פסוק (כא - כג) בהוספות ומגרעות, וצ"ל ג"כ כמ"ש בפסוק ה' שהשמיט בכ"א מן שלשלת היחוס כדי שנשלים מאחד לחברו, ופה הסדר תחת בנו

(צפניה בנו) אוריאל בנו עוזיהו בנו (יואל בנו) שאול בנו (אלקנה בנו) ובני אלקנה וכו', ושם הסדר בן אלקנה (בן שאול) בן יואל בן עזריה (בן אוריאל) בן צפניה בן תחת:

פסוק י

ובני אלקנה. לפמ"ש לקמן פסוק כ' כ"א, היה אלקנה (אבי צוף) בן מחת בן עמשי בן אלקנה, וע"כ נדחקו המפ' שכאן פי' ובני אלקנה עמשי ובן עמשי אחימות (הוא מחת) ובן אחימות אלקנה. ולי נראה שעמשא מת בלא בנים ואחיו מחת יבם את אשתו ואז קראו שמו אחימות, ר"ל אחי המת, והוליד את אלקנה ע"ש אחיו המת, ומטעם זה אלקנה הוא בן מחת מצד שילדו, ובן עמשי כי נקרא על שמו להקים לו שם בישראל מטעם היבום, ויצדק מ"ש פה בני אלקנה עמשי ואחימות ובניהם אלקנה כפשוטו, וע"כ בא הכתוב אלקנה בנו לרמז שהוא בן אחימות באמת, והקרי עמשא ואחימות ואלקנה (הם) בני אלקנה, כי אלקנה בן אחימות עמד לאלקנה אבי עמשא תחת עמשא בנו המת

צופי. צוף, בריש שמואל ובפסוק כ'

ונחת. תוח או תוחי (שם ושם)

אליאב. אליאל לקמן, ואליהו בס' שמואל:

פסוק יג

ובני שמואל. שעורו, שמואל בנו ובני שמואל

הבכור ושני ואביה. ושני פי' והשני, שמצאנו פעמים רבות שפת"ח של ה' הידיעה שנשמטה נופל על אות השימוש שלפניו, כמו **בשמים**. ושני כמו שני, כי מדינו היל"ל **שניי**, כמו שלישי, ורק נשתנה מפני כובד המבטא לבטא שני יודי"ן כאחד, ובא פה כדינו העקרי. ובס' היחוס שהעתיק ממנו היה כתוב הבכור והשני, יואל ואביה, ר"ל הבכור ומשנהו ובש"א (ח, ב) כתוב שם הבכור יואל ומשנהו אביה, ושם משנה נבדל משני, שבא על מי שהוא אחר הקודם באיזה מעלה או התמנות, כמו כהן הראש והמשנה, וכותב ספרנו השמיט שם יואל כדרכו לדלג בדברים הגלוים, כאלו כתב והשני וגו' ואביה, וע"כ נשאר ואביה בוא"ו כמו שכתוב בס' שהעתיק ממנו, וכן י"ל במ"ש (למעלה ד, טו) ובני אלה וקנז, שהשמיט בינתים יתר בני אלה שכתובים בספר היחוס וסיים וקנז, וכן רבים בספר זה כמ"ש זה כ"פ:

פסוק יד

בני מררי מחלי לבני בנו. לפי המבואר לקמן (כג, כא - כב) היו בני מחלי אלעזר וקיש, ולא היה לו בן ששמו לבני, וע"כ פי' שלבני הוא בן בנו היינו בן קיש ע"ש, או שמ"ש בני מררי מחלי היינו מחלי בן מושי (שם כג), ומיחס בני מושי, והיה למחלי בן מושי בן מררי

בן אחד שמו לבני שמיחסו פה, ובן אחד שמו שמר שממנו יצא איתן שמיחסו בפסוק (כט - לב), ומ"ש עשיה בנו, י"ל שהוא עשיה השר שנז' לקמן ט"ו ו' לכן מיחסו פה:

פסוק טז

ואלה. הנזכר מן פסוק י"ח עד ל"ג

על ידי שיר. שיהיו ממונים על השיר

ממנוח הארון. מעת שנח הארון באהל אשר נטה לו דוד, כמ"ש לקמן סי' ט"ו ט"ז:

פסוק יז

ויהיו. כי התבאר שם (טז, לז - לט) שמקצתם עמדו לפני הארון שהם אסף ואחיו, ועז"א על ידי שיר בית ה', ומקצתם עמדו לפני משכן אהל מועד שהם הימן ואיתן שהיו בגבעון, ועז"א **ויהיו משרתים לפני משכן אהל מועד**, **עד בנות שלמה**, שאז התאחדו כולם במק"א במקדש

ובניהם. פי' עם בניהם:

פסוק יט

בן אלקנה. עי' למעלה מן פסוק ז' עד י"ג:

פסוק כד

ואחיו. ר"ל רעהו בעבודת השיר

על ימינו. של הימן:

פסוק כו

בן אתני. מ"ש למעלה פסוק ה':

פסוק כט

ובני מררי. שהם עמדו עם איתן בשמאלו של הימן, הימן ובני קהת החשובים עמדו באמצע, ואסף ובני גרשון בימין, ובני מררי בשמאל:

פסוק לג

ואחיהם. יתר הלוים היו לשאר עבודות שחיטה והפשטה ולשוערים:

פסוק לד

ואהרן. ר"ל הכ"ג שעומד במקום אהרן

לכל מלאכת קה"ק. ביוהכ"פ, ולכפר חטאות ואשמות:

פסוק לה

ואלה בני אהרן. כבר נחשב למעלה (ה, ל) יחוסם עד החורבן, ומגלה זו נכתבה בימי דוד ושלמה ולא יחסם רק עד אחימעץ:

פסוק לט

ואלה מושבותם. מכאן ואילך חושב מושבות ערי הלוים והכהנים כמ"ש בספר יהושע (כא) עמש"ש

כי להם היה הגורל. פי' הגורל הראשון, (יהושע שם פסוק י):

פסוק מד

ואת עשן. הוא עין (שם טז), ועיר יוטה לא נזכר פה. ואחרי העיון נראה שהיתה עיר אחרת, דהא למעלה (ד, כח) וישבו בבאר שבע וכו' וחצריהם עיטם ועין כו' ועשן, וא"כ ישבו שם בני שמעון ולא נתנו ללוים, וע"כ היתה עיר אחרת שנקרא עין בימי יהושע ועשן בימי עזרא. והנה כתב אלי הה"ג מהר"ח ברלין אבד"ק מאסקוי לתמוה עמ"ש בסנהדרין (קיא ב) עמ"ש אין חולקין עיר אחת לב' שבטים, איתביה ערים תשעה מאת שני השבטים האלה, מאי לאו ארבע ופלגא מהאי וארבע ופלגא מהאי, לא ארבע מהאי וחמש מהאי, והרי בכתוב מבואר שלא נתנו משמעון רק עיר אחת, ולמ"ש עיר עין או עשן אינו עיר של שמעון. ועוד ראיה ממ"ש וחצריהם עין ועשן, וערי הלוים אין עושין אותם קטנים, וכמו שבאר זה במ"ל פ"ח מה' רוצח, וחצרים היינו קטנים כמ"ש בספרי התו"ה בהר סי' סא, וע"כ שאינו עיר של שמעון, ואחר שיהודה נחל תחלה ואח"כ הפריש מחלקו ערים לשמעון, והיו הערים שחושב ביהושע י"ט ולמעלה ד' וחוץ מזה ארבע ערים שהפרישו לשמעון לתתם ללוים ולא חשבם בנחלת שמעון כי לא נשאר בידם, ועין או עשן שניתן ללוים אינו מן הערים שחשב בנחלת שמעון, ששם לא חשב רק הערים שישבו בם וכנ"ל:

פסוק מה

גבע. וביהושע חשב גבע וגבעון, והגם שנשמטו פה בא החשבון מכוון ערים שלש עשרה, וי"ל שבעת שנכתבה מגלה דכאן היו הערים האלה חרבות:

פסוק מו

ולבני קהת. הם לקחו מאפרים ומדן ומחצי מנשה כנזכר ביהושע, ויען שדן לא לקח נחלתו (כמו שית') לקחו רק מאפרים ומנשה שהיה גבולם כאחד, לז"א **ממשפחת המטה**, ר"ל מאפרים שהיה ממטה יוסף, והוא היה מטה שלם

וממחצית מטה. הוא מגביל נגד מטה, ר"ל מטה שלם ומחצית מטה, ומפרש **חצי מנשה**:

ערים עשר. מוסב על בנורל, הגורל היה על ערים עשר, ובאמת לא לקחו רק שמונה ערים, כי לא לקחו אלתקא וגבתון כמו שית' בפסוק נ"ד:

פסוק נג

יקמעם. ביהושע קבצים:

פסוק נד
ואת אילון ואת גת רמון. ביהושע חשב שנתנו להם מנחלת דן אלתקא גבתון אילון גת רמון, ופה דלג אלתקא וגבתון וחשב אילון גת רמון לפני אפרים, וזה מטעם שבני דן לא כבשו נחלתם כמוזכר בס' שופטים, ובני אפרים כבשו אילון וגת רמון ונתנום ללוים ונחשב על שמם, ואלתקא וגבתון לא נכבשו, לכן השמיט אותם:

פסוק נה
ענר בלעם. וביהושע תענך גת רמון, נשתנה שמם בימי עזרא:

פסוק נז
קדש. ושם קשיון
ראמות. ושם ירמות
ענם. שם עין גנים:

פסוק נט
משל. שם משאל
חוקק. שם חלקת
חמון. שם חמות דאר
קריתים. שם קרטון:

פסוק סב
רמונו, **תבור**. וביהושע יקנעם, קרתה, דמנה, נהלל. ובאמת יקנעם נמצא בנחלת זבולון (יט, יא), וקרתא קטת (שם טו), והוא קטרון (שופטים א), ונהלל (יהושע יט, טו). וי"ל שקטת ונהלל לא הורידו בני זבולון (שופטים א, ל), ומבואר בגבולי הארץ שקטת היה סמוך אל נחל אשר על פני יקנעם, עי' פירושי שם פ' ט"ו, ולא היה להם גם יקנעם, ונתנו להם רק רמונו, שהוא דמנה והוא רמון המתואר (שם יג), ותבור עיר בגבול תבור, ועזרא כתב כפי מה שהיו אח"כ שלא יכלו להוריש:

פרק ז

פסוק א
לבני יששכר. הלמ"ד כמו למ"ד לבני שמעון תולדותיו למשפחותיו, אחר שחשב יחוס יהודה ושמעון ששכן אצלו, וראובן וגד וחצי מנשה, חשב יחוס לוי באמצע השבטים, וחוזר אל יחוס השבטים יששכר מנשה אפרים בנימין, ודן וזבולון ונפתלי נאבד ספר היחוס שלהם ע"י הגלות:

פסוק ב

ראשים לבית אבותם לתולע. כי הראשון מבני תולע שהוא עוזו היה לו בן יזרחיה שנפרד להתיחס בפ"ע, רק יתר בני עוזי נחשבו עם אחיו תחת פקודת עוזי אל תולע, והיו ששה ראשים מתיחסים אל תולע:

פסוק ג

ובני עוזי יזרחיה. כי היה לעוזי עוד בנים שלא הזכירם בפ"ע, כי לא נפרדו בפ"ע רק היו תחת עוזי לבית אב של עוזי, רק יזרחיה נפרד ממשפחת אביו, והיה לו כמה בנים שלא נזכרו כי הם היו כולם לבית אב אחד תחת יזרחיה אביהם שהיה לראש בית אב של הבנים הנותרים, וארבעה בניו הנחשבים פה מיכאל וכו' היו לארבעה בתי אבות בפ"ע והיו עם יזרחיה חמשה ראשים:

פסוק ד

ועליהם. ותחת חמשה ראשים אלה היו גדודי צבא מלחמה ל"ו אלף. והטעם שאחד מבני עוזי נתרבה במנין מכל בני תולע, **כי הרבו נשים ובנים**:

פסוק ה

ואחיהם. הם יתר בני יששכר

פואה ישוב ושמרון. שהם כוללים **לכל משפחות יששכר**, היו שמונים ושבעה אלף **התיחשם לכל**. ר"ל שהם התיחשו כ"א לבית אבותיו:

פסוק ו

בנימין. לדעת רוב המפרשים הוא בנימין בן יעקב, ומלבד שיפלא שהלא יחוס בנימין נחשב בסימן הבא ולמה הציב פה את אלה לבד? הנה מ"ש שבלע ובכר הם בני בנימין הנזכר בתורה, הלא בני בלע שחשב לקמן (ח, ג) נקראו שם בשמות אחרים? ומשפחת בכר לא נזכר לא בפרשה פינחס ולא לקמן סי' ח', כי בכר מת בלא בנים, ואיך יזכיר פה בני בכר? ומי הוא ידעיאל שלא נזכר לא בתורה ולא לקמן? ומ"ש רש"י שהוא אשבל הנזכר בתורה, הלא לקמן קורא אותו בשם אשבל ולמה יקראהו פה ידעיאל? וע"כ האמת עד לעצמו שגם הוא מבני יששכר, והיה מבני פואה וישוב ושמרון, ומוסב לפסוק הקודם שכל משפחות יששכר (ר"ל מלבד בני בנימין שיזכיר פה ביחוד) היו שבעה ושמונים אלף, וזה התיחשם לכל, ר"ל יחוסם מלבד מבנימין, כי היה מן בניהם איש שמו בנימין, מאתו נפרדו בתי אבות רבות, ומתחיל לחשוב יחוסיהם, שבנימין הוליד שלשה בנים בלע ובכר וידיעאל, ומכל אחד יצאו ראשי בתי אבות, כמו שחושב בני בלע (ז) ובני בכר (ח - ט) ובני ידיעאל (י - יא):

פסוק יב

ושפם. עוד היו שפם וחפם בני עירי בן בלע הנזכר בפסוק ז', והיו ג"כ ראשי אבות **וחשים**. (ואחיו שלא העתיקם עזרא מס' היחוס כי נכלל תחת בית אב של חשים) והם היו **בני אחר**, איש מפורסם בימים ההם ממשפחות הנזכרות (והעתיק בני בלשון רבים כמ"ש בס' היחוס ששם חשב עוד בנים כמ"ש פעמים רבות). והנה כשתחשוב כל בני ישששכר שנזכר מספרם בפרוטרוט עלו למאתים וחמשה אלף, וכ"ז היה בימי דוד (כמ"ש בפסוק ב' מספרם בימי דוד), ובזה תבין מ"ש לקמן (יב, לג) ומבני ישששכר ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם, כי היו מאתים ראשים כל ראש ממונה על אלף, והם באו להמליך את דוד בשם כל בני ישששכר:

פסוק יג

בני נפתלי. לא מצא יחוסם ורשם רק התחלת דברים, ובמ"ש בני בלהה כולל גם דן שלא מצא יחוסו, וי"מ שמ"ש חשם בני אחר הוא חשם בן דן (וי"ל שקרא דן **אחר**, על שהיה הולך אחר המחנות תמיד, כמ"ש (יהושע ו, ט) והמאסף הולך אחר המחנות, ועז"א (בראשית מט, נ) הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור, כי נשך ברגלים האחרונים). ולפ"ז יפורש חושים ובני נפתלי הם בני בלהה:)

פסוק יד

בני מנשה. פה נשבר לאנשי חיל כל רשפי קשת, שאא"ל שאשריאל זה הוא הנחשב בתורה, שהוא היה מבני גלעד בן מכיר בן מנשה? וכן מ"ש המפ' שצלפחד הנזכר פה הוא צלפחד בן חפר הנזכר בתורה שהיו לו בנות, הלא חפר היה מבני גלעד, ופה ידבר ממכיר? והכתובים בלתי מתישבים לכל הפירושים שנאמרו בהם. ולדעתי נראה פירושו כך, מנשה היה לו בן מפלגשו ששמו אשריאל, ולא נז' בתורה כי לא יצאו ממנו ראשי משפחות, ומכיר נולד ג"כ מפלגש הזאת אחר שנשאה לאשה, וז"ש **בני מנשה אשריאל** (הוא היה בן הבכור) **אשר ילדה פלגשו הארמיה** (ששמה של הפלגש היה הארמיה, שכבר בארתי (למעלה ב, ח) שכמה שמות מתחילים בה', או שהיתה מארץ ארם) **ילדה את מכיר אבי גלעד**. ור"ל והפלגש הזאת ילדה ג"כ את מכיר, ואמר שנית מלת ילדה, כי לידת מכיר היה אחר שנשאת לו לאשה:

פסוק טו

ומכיר. אחר שחשב בני מנשה יספר מבני מכיר

שמכיר לקח אשה לחפים ולשפים. מכיר לקח שתי נשים, שהיו אחיות של חפים ושפים בני עיר (הנזכר בפסוק יב), בענין שאחת מהם היתה אחות חפים מן האם ואחת

היתה אחות שפים מן האם, ושם השתי נשים היו מעכה וצלפחד, והיה באופן זה, שאם מעכה היתה נשואה לאיש אחר וילדה את מעכה, וכן אם צלפחד ילדה אותה מאיש אחר, ושתיהן נשאו לעיר בן בלע הנזכר בפסוק י"ב, וילד את מפים מאמו של מעכה, ואת חפים מאמו של צלפחד. וז"ש **ומכיר לקח אשה** (שהיתה אחות) **לחפים** (ואשה שהיתה אחות) **לשפים**, **ושם אחותו** (של חפים) **מעכה**, **ושם אחות השני** (היינו של שפים) **צלפחד**. (מלת אחותו שבפסוק זה נמשך למעלה ולמטה, אחות לחפים ולשפים, ושם אחות השני, וזה מצוי בתנ"ך כנודע)

ותהיינה לצלפחד בנות. ר"ל שהאשה צלפחד לא הולידה בנים למכיר רק בנות:

פסוק טז

ותלד. אבל מעכה אשת מכיר היא ילדה בן זכר, ששמו פרש, ובן ששמו שרש, ובניו של שרש אולם ורקם:

פסוק יז

אלה בני גלעד. אחר שסיים לדבר מבני מכיר והודיע לנו דברים חדשים שלא ידענו מן היחוס הנמצא בתורה, שב להעתיק מן ספר היחוס היחוס של בני גלעד, ובס' היחוס היה כתוב אלה בני גלעד וכו' איעזר חלק אשריאל שכם שמידע חפר, ויחוס של תולדות הבנים האלה, ועזרא השמיטם כי שמות בני גלעד ידענו מדברי התורה, ובין יחוס הבנים לא מצא דברים מצוינים, והתחיל רק ראשי הדברים כאלו אמר אלה בני גלעד בן מכיר בן מנשה וגו' כמו שכתבנו זה כ"פ, שצריך להוסיף מלת וגו', ובספר היחוס היה כתוב פה ראשי בתי אבות של הגלעד שכתובים למעלה (ה, כד), ועפר וישעי ואליאל ועזריאל וכו' שהיו ראשי אבות של בני מנשה שישבו בגלעד, ולא העתיקם עזרא כאן אחר שכבר כתבם למעלה, רק הוסיף פה:

פסוק יח

שאחותו (של גלעד) **המולכת**. ילדה את אישהוד, ונראה שהיא היתה אשת יאיר בן שגוב הנזכר למעלה (ב' כא - כג), ובארנו שם ששגוב נולד לחצרון בן פרץ מן בת מכיר שבא עליה שלא ע"י חופה וקדושין, וע"כ לא נתיחס לשבט יהודה רק למכיר אבי אמו, ושגוב הוליד את יאיר ונתנו לו אשה משבט מנשה, ונפלו לו בנדוניא עשרים ושלש ערים בארץ הגלעד. ובאר עזרא פה שהאשה שנתנו ליאיר היתה ג"כ בת מכיר אחות גלעד, והיתה ליאיר אחות אם אביו, ואז לא גזרו עוד על השניות, והיא קבלה נדוניא ממכיר אביה עשרים ושלש ערים שמלכה עליהם, וע"כ קראה אחותו המולכת, וילדה ליאיר

את אישהוד ואת אביעזר וכו'. וגם י"ל שכיון על בת מכיר שלקח חצרון והוליד עמה את שגוב, והיא ילדה מאיש אחר עוד שלשה בנים אלה:

פסוק יט

ויהיו בני שמידע בן גלעד (הנזכר בתורה) **אחין ושכם**. והם היו גם כן ראשי משפחות **ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו**. גם בזה נלחצו המפרשים להשוותם עם מ"ש בתורה שבני אפרים שותלח בכר ותחן, ויאמרו שברד הוא בכר ותחת הוא תחן, והמותר הם עוד בנים שהיו לאפרים. ומלבד שקשה להחליף השמות בכר בברד, הלא סיים ע"ז שהרגום בני גת, ובתורה חשבם לראשי משפחות, מבואר שלא נהרגו? וכי תחלק את הכתוב לומר שמ"ש והרגום בני גת מוסב לבנים האחרונים מתחת ואילך? ולדעתי גם בזה נהג כמו בכ"מ שלא לחזר דברים המבוארים בתורה רק דבר חידוש שמצא, יספר לנו מה שנעשה עם בני שותלח בן הבכור של אפרים (כי ממנו יצא יהושע בן נון שבא לספר יחוסו, ומן בכר ותחן לא דבר פה כלל) **ואמר ובני אפרים שותלח** וגו' (כמ"ש כ"פ שצריך להוסיף מעצמנו מלת וגו'), ומ"ש ברד בנו היינו בן שותלח, וכן תחת בנו של שותלח וכן כולם, שכל הנחשבים היו בניו של שותלח, והרגום אנשי גת פי' שהרגו את כל בני שותלח (אבל בני בכר ותחן לא נהרגו כי לא נזכר פה). ובמ"ש שהרגום אנשי גת, י"מ שבני אפרים ירדו לגת לקחת מקניהם ולכן הרגום אנשי הארץ, ויש עוד פי' בזה, ועכ"פ היה מעשה זה בעת שהיו במצרים, כי מבואר שאפרים היה חי עדיין, וזה כדעת חז"ל שיצאו ממצרים קודם זמן יצ"מ:

פסוק כב

ויתאבל אפרים אביהם. בא להודיע שהיה זה בעוד היה אפרים חי, אמנם מ"ש ויבואו אחיו לנחמו, נראה שר"ל אחיו של שותלח, שבו התחיל הענין שכולם היו בניו ובני בניו ולא נשאר לו זרע כי נהרגו כולם (כי אפרים לא היה לו אחים רק מנשה, ועכ"פ מ"ש ויבא אל אשתו קאי על שותלח):

פסוק כג

ויבא. אז בא שותלח **אל אשתו ותלד בן ותקרא שמו בריעה**, בזה נגלה מ"ש תורה (במדבר כו, לו) **ואלה בני שותלח לעירן משפחת הערני**, שלא נודע מדוע לא חשב בני בכר ותחן, רק בן שותלח, כי עירן הוא בריעה הנזכר, שהיה שמו רע ורעה, והפכו לטובה לקראו ער בהפוך אותיות, ולהבדילו מער ואונן קראוהו עירן, ובאשר בניו הקודמים ספו תמו מן בלהות הודיעה התורה שאלה היו בני שותלח עירן, לא הקודמים, ואלה פוסל את הראשונים:

פסוק כד
ובתו שארה. בת בריעה
בית חורון. שניהם היו לאפרים, כמ"ש יהושע (טז, ה)
אזן שארה. נקרא שארה על שמה:

פסוק כה
ורפח בנו. יל"פ שארבעה שבפסוק זה הם בניו של בריעה, לכן נכתב ו' בכל אחד, ולעדן היה בנו של תחן, ועמיהוד בנו של לעדן. עכ"פ ידענו יחוסו של יהושע בן נון, שנון היה בן של אלישמע בן עמיהוד נשיא לבני אפרים, עמיהוד יצא מבריעה בן שותלח. וכל מ"ש לא יסכים לדעת ס' הישר שיצאו בני אפרים שלשים שנה קודם הקץ, ובפר"א פמ"ח דעתו שהיה קודם התחלת השעבוד, ובזה יצדק כל מה שפרשתי:

פסוק כח
ואחוזתם בית אל. היה במצר הדרומי של בני יוסף (יהושע טז, א)
נערן. הוא נערתה שהיה במזרח (שם ז), גזר היה במערב (שם ג, וירד ימה עד גזר), ושכם היה בצפון (שם יז, ז):

פסוק כט
ועל ידי בני מנשה. סמוך לערי מנשה ישבו ג"כ בני אפרים:

פסוק לא
אבי ברזית. בני עיר ברזית היו מבני מלכיאל:

פסוק לה
ובן הלם. אחיו של ארם, דהיינו שנולד עמו תאומים ושמו בן הלם והיה גם כן מבניו של שמיר:

פסוק לח
ובני יתר. הוא יתרן:

פסוק לט
ובני עלא. ר"ל וגם בני עלא היו מבני יתר, ר"ל עלא ובניו ארח וחניאל, וכמ"ש דוגמת זה למעלה, ולא חשיב עלא בפ"ע שלא היה ראש בית אב בפ"ע, רק בניו היו ראשי בתי אבות:

פסוק מ
ראשי. ר"ל מהם היו ראשי בית אבות, ומהם היו ברורים נבחרים מפני מעלתם, ומהם היו גבורי חילים, ומהם ראשי הנשיאים:

פרק ח

פסוק א

ובנימין הוליד. בתורה חושב בני בנימין שהיו ראשי משפחות **בלע אשבל אחירם שפופם חופם** (כ"ה בפ' פנחס), ובימי עזרא שינו מקצת בתי אבות את שמם, תחת אחירם אחרח, תחת שפופם נוחה, ותחת חופם רפא (ובכר וגרא וראש שבפ' ויגש נחסרו כי לא הולידו משפחות):

פסוק ג

ויהיו בנים לבלע. בתורה נאמרו לבלע שני ראשי משפחות ארד ונעמן, והם הכתובים בפ' ויגש בין בני בנימין, והיו בני בניו, וכתובים פה בשם אדר ונעמן, וברבות הימים נתוספו עליהם ראשי משפחות למשפחת אדר (בן בלע) נתוספו גרא ואביהוד ואבישוע, ולמשפחת נעמן (בן בלע) נתוספו אחוח וגרא ושפופן וחורם:

פסוק ו

ואלה. ר"ל ואלה האחרונים שהם שפופן וחורם היו בני אחוד, שאיש שמו אחוד ממשפחות נעמן הוליד אותם, והם ר"ל שפופן וחורם בני אחוד היו ראשי אבות ליושבי גבע, שבעת שהיה המעשה של פלגש בגבעה היו הם הראשים שמה
ויגלום אל מנחת. ואחר המלחמה של ישראל על גבע הגלו את הראשים שפופן וחורם אל מנחת, שם עיר או מקום, שישראל לא הניחום לגור ביניהם מפני שהם היו הראשים ולא מיחו בדבר:

פסוק ז

ונעמן. ואז הלך אחוד אביהם והגלה לשם גם את **נעמן ואחוח וגרא**, ר"ל יתר ראשי בתי אבות של משפחות אלה שיצאו מנעמן בן בלע, כדי שיהיו כולם במקום אחד, וז"ש **הוא הגלם**, ר"ל אחוד הנזכר הוא הגלה את נעמן ואחיה (שהוא אחוח) וגרא
והוליד. ואז הוליד (אחוד) **את עזרא ואת אחיחוד** ואת **שחרים**, ומפרש שאת **שחרים הוליד בשדה מואב** (כי שני בנים הקודמים הוליד במנחת), אבל בעת שהוליד את שחרים גר בשדה מואב **מן שלחו אותם**. ר"ל שאחוד היה לו שלש נשים, שם האחת **שלחו אותם**, ושם השניה **חושים**, ושם השלישית **את בערא**, ומן שלש נשיו אלה הוליד שלשה הבנים הנזכרים, וז"ש שהוליד (הבנים הנזכרים) מן שלחו אותם ומן חושים ומן את בערא, שלשת נשיו. ואל תתמה שמלת את בערא יהיה שם, שכבר הבאתי כמה דוגמאות לזה (למעלה ב, יח) על ואת יריעות, וכן על שם שלחו אותם לא תתמה, שנמצא

כאלה. וכן הרד"ק פי' בפי' א' ששלחו אותם הוא שם, ולמ"ש לקמן פסוק ל"א, פירושו הוא ששחרים הוליד, עיי"ש:

פסוק ט

ויולד. אח"כ נשא אשה חדשה, ועז"א **חדש אשתו**, או שהיה שמה חדש, וממנה הוליד אח"כ את יובב ואת צביא וכו' ואת יעץ וכו'

אלה בניו. היו ראשי אבות:

פסוק יא

ומחשים הוליד. אח"כ הוליד מן אשתו חושים (הנזכר פסוק ח), את אביטוב ואת אלפעל:

פסוק יב

ובני אלפעל עבר וכו' **הוא בנה**. ר"ל שמר בנה את אונו, וכן בריעה ושמע היו בני אלפעל והמה הבריחו את יושבי גת:

פסוק יד

ואחיו ששק וירמות. מפרש בני בריעה (יד - טו) ויתר בני אלפעל (יז - יח), ובני שמעי (יט - כא). ואח"כ חוזר אל יחוס בני ששק (כב - כה), ואח"כ בני ירוחם, שכפי הנראה כיון על בני ירמות (כו - כז):

פסוק כח

אלה, לתולדותם ראשים. ר"ל ראשים לבית אב שלהם

אלה ישבו בירושלם. גם לקמן (ט, ז - ח) חשב בני בנימין שישבו בירושלים, שם חשב הראשים על כולם, ופה מפרש הראשים על תולדותם לבד, כי יכניה בן ירוחם שחשב שם היה ראש על הכלל, ובני ירוחם שחשב פה היו ראשים רק על תולדותם לבד:

פסוק כט

ובגבעון ישבו. זה הוכפל לקמן סי' ט' (לה - לט) בתוס' קצת

אבי גבעון. ולקמן באר שהיה שמו יעואל

ושם אשתו מעכה. ולקמן (שם, לה) ושם אחותו מעכה, י"ל שהי"ל גם אחות ששמה מעכה (ובמנחת שי תקן ששם אשתו כמו כאן):

פסוק ל

ובעל. ולקמן (שם, לו) ובעל ונר ונדב:

פסוק לב

ומקלות. שם כתב וזכריה ומקלות, ומקלות הוליד את שמעם, ומזה נודע לנו שבכ"מ שכתב כזאת, השם נמשך למעלה ולמטה, כמ"ש הרשב"ם פ' וישלח עמ"ש ותמנע היתה

פילגש ששם תמנע נמשך למעלה ולמטה, וכן תראה מבואר שלקמן (שם, מא - מב) ותרחע ואחז הוליד, מבואר פה ותארע ואחז, ואחז הוליד, ולפ"ז ה"ה במ"ש למעלה (ד, ח) ואתנן וקוץ הוליד, צל"פ ואתנן וקוץ, וקוץ הוליד, וכן (שם, יד) ובני עתניאל חתת ומעונתי הוליד, צל"פ חתת ומעונתי, ומעונתי הוליד, וכן (שם, יז) ואשראל ובן עזרא יתר, (להמפרשים בן עזרא, בני עזרא) צל"פ ואשראל ובן עזרא, ובן עזרא הוליד, וכן במ"ש (למעלה פסוק ח) ואת אחיחוד ושחרים הוליד, צל"פ ואת אחיחוד ושחרים, ושחרים הוליד, ויהיו כל הבנים הנחשבים בני שחרים

ואף המה. אח"כ נתישבו גם מקלות ושמעה בירושלים עם אחיהם שחשב למעלה שישבו בירושלים כמ"ש (פסוק כח), וזה היה **נגד אחיהם**, ר"ל התנגדות אל דעת אחיהם שישבו בגבעון:

פסוק לג

ונר הוליד את קיש. הנה זה סותר למ"ש (בפסוק כט - ל) שאבי גבעון (שהיה שמו יעיאל כמ"ש לקמן ט' ל"ה) היה אבי קיש ונר ונדב, ומבואר שאבי גבעון היה נקרא ג"כ בשם נר, ובש"א מבואר שהיה נקרא גם בשם אביאל, ששם (ט, א) קיש בן אביאל, ושם (יד, נ - נא) אבנר בן נר דוד שאול, ושם, אבנר בן נר בן אביאל, מבואר שקיש ונר אבי שאול ואבי אבנר היו בני אביאל, כי יעיאל הנזכר שהיה אבי גבעון היה נקרא גם אביאל, וגם נר. ומ"ש פה בפי' הגר"א ווילנער וז"ל, ונר קאי אלמעלה, שגם הוא היה מבני יעיאל והוא הוליד את קיש, ולא נר שמו אלא אביאל שמו, הכותב לא כיון שמועתו יפה, ובודאי שמע שנר הוא יעיאל בעצמו ושגם אביאל שמו, והדברים פלאים

ואת אשבעל. הוא איש בושת, שבושת ובעל, אחד הוא, מזבחות לבושת מזבחות לקטר לבעל (ירמיה יא, יג), וכן ירובעל (שופטים ו), ירובשת (ש"ב יא), וזה שלא להזכיר שם הבעל:

פסוק לד

מריב בעל. ובשמואל מפי בושת:

פסוק לט

ובני עשק. פי' המפ' שר"ל בני אלעשה, ובפשוט שלא חשב בפסוק ל"ז כל בני מוצא רק החשובים והי"ל עוד בן ששמו עשק:

פרק ט

פסוק א

וכל ישראל התיחשו. אחר שגמר לכתוב קצת מיחוסי השבטים, בא להודיע, על שדלג יחוס כמה שבטים ולא הזכירם לגמרי כמו זבולון ודן ונפתלי, וגם אלה שכתב לא כתב רק יחוס איזה משפחות, עז"א שבאמת כל ישראל התיחשו והיחוש שלהם בפרטות כתוב על ספר מלכי ישראל, שם תמצא כל הפרטים

ויהודה. ר"ל וכן, ויחוס של יהודה אשר הגלו לבבל תמצא בספר מלכי יהודה, שאז היו עדיין ספרי היחוס במציאות:

פסוק ב

והיושבים. עתה בא לכתוב מבני ישראל ששבו לא"י מגלות בבל ברשיון כורש, ואמר שהיושבים הראשונים התישבו בשובם כ"א בעיר אחוזת אבותיו שישבו בם לפני גלותם, ובא לספר עתה מי שהתישב בירושלים בימי עזרא ונחמיה כמ"ש בנחמיה (יא, א) שהפילו גורלות להביא א' מעשרה לשבת בירושלים. והנה מה שנאמר כאן עד פסוק י"ח, נאמר ג"כ בנחמיה (סי' יא עד פסוק כה), אמנם יש בין המסופר פה ובין המסופר שם סתירות ושנויים וחלופים רבים, בין בשמות האנשים, בין בשמות יחוסיהן, בין במספרם, ובכל ענייניהם, עד שמה שאמרו חז"ל בפסחים (סב ב) שבין אצל לאצל היה להם ד' מאות גמלי טעונים דרשות, אין זה פלא כלל, כי מן סוף פסוק ל"ח שבפרשה הקודמת שמסיים כל אלה בני אצל, עד סוף פרשה זו שסיים ג"כ בבני אצל, יש פליאות ותמיהות וסתירות עד שהמבארים בעלי הפשט גבבו ד' מאות גמלי דברי רוח, להשוות שמות מחולקים ולדרשם לאמר שהם שמות דומים, בדברים המביאים לידי שחוק, ואף כי אם נלך בזה בדרך הדרוש. אולם בפירושי לס' נחמיה בארתי שמ"ש עזרא בד"ה לא אמר נחמיה בספרו, רק נחמיה בא להוסיף ולבאר ולפרש את דברי עזרא, והוסיף דברים שהשמיט עזרא, באופן שהוא השלים את מה שקצר עזרא בארו יפה, ושניהם מתאימות עולים בקנה אחד כפתור ופרח, ולא אכפיל פה את הדברים רק אציין בכ"מ על פירושי שם, כי שם עקר מקומו:

פסוק ג

אפרים ומנשה. לא נזכר בנחמיה, ובמ"ש עותי בן עמיהוד וכו' נכתבו שם שמות אחרים משונים מכאן. ובארתיו הטעם בפירושי שם פסוק ד':

פסוק ה
עשיה. שם האריך ביחוסו ששה דורות, ובארתי שם פ"ה:

פסוק ו
ומן בני זרח. זה לא נמצא בנחמיה רק שם כתב סך בני פרץ ארבע מאות ששים ושמונה, ובארתיו שם פסוק ו':

פסוק ז
סלוא. בנחמיה כתיב היחוס ז' דורות ושמות אחרים ממ"ש כאן, וכל המנויים בפסוק ח' לא נמצא שם, ושם הוסיף גבי סלי תשע מאות עשרים ושמונה, והתבאר שם פסוק ז'. ועוד הוסיף שם דברים שלא נזכר פה, והתבאר שם פסוק ט':

פסוק י
ומן הכהנים וכו' **ועזריה** וכו'. יש שם שנוים רבים ביחוס הזה, ובארתיו שם פסוק י' י"א:

פסוק יב
ועדיה. בנחמיה יש בזה כמה דברים שלא נזכר בכאן, ומספרים מחולפים וסותרים לכאן, ובארתיו שם פי"ב:

פסוק יד
ומן הלוים. בכאן ושם שנויים וחלופים רבים, ובארתים שם פסוק ט"ו ט"ז, ופסוק י"ז י"ח:

פסוק יז
והשוערים. עמש"ש פסוק י"ט, ושם נמצאו עוד הוספות רבות שלא נזכר בכאן עד פסוק כ"ה שם, ושם התבארו הכל על מכונו, ואין סתירה בין הספרים, אין בם נפתל ועקש:

פסוק יח
ועד הנה. ר"ל השוערים שהזכיר היה להם ירושה מאבותיהם, שגם בימי דוד היו הם השוערים בשער המלך בצד מזרח, וכמ"ש לקמן (כו, א) למחלקות לשוערים לקרחים משלמיה בן קורא מן בני אסף, ושם (פי"ד) ויפול הגורל מזרחה לשלמיה, וז"ש **ושלום בן קורא** וכו' **שומרי הספים לאהל**, שלא יכנס איש באהל מועד (כי זה היה בימי דוד שלא נבנה המקדש)
ואבותיהם על מחנה ה'. כי בני קהת היו על הארון והכפורת וכלי ההיכל, כמ"ש בספר במדבר (ד):

פסוק כ
ופינחס. בעת שנכנסו לארץ היה פינחס הראש

וה' היה עמו. כמ"ש (במדבר כה, יב) הנני נותן לו את בריתי שלום. ולחז"ל בזה דרש שאח"ז נסתלקה הימנו שכינה ע"י מעשה דבת יפתח, פי' מלת לפנים נדבק אל ה' עמו:

פסוק כא

זכריה. מבואר לקמן (כו, יד) שהיה משמר בצד צפון:

פסוק כב

כולם הברורים. שהיו נבחרים לעמוד על הסף לשמור השערים

מאתים ושנים עשר. כשתחלקם לשבעת הימים, יהיו שלשים לכל יום, והם כ"ד לכ"ד משמרות, וששה לששה התמנות שהם עליהם, א] על הלשכות, ב] על האוצרות (פסוק כו), ג] על כלי העבודה (פסוק כח), ד] על הכלים והסולת והיין וכו' (פסוק כט), ה] על מעשה החבתים (פסוק לא), ו] על לחם המערכת (פסוק לב). או י"ל שעמ"ש בפסוק כ"ט היו שנים ממונים, אחד על הכלים ואחד על הסולת והיין וכו' ותוציא מהם מעשה החבתים

המה בחצריהם התיחשם. התיחשם היו לפי מושבם בעריהם

המה (אשר) יסד דוד. ונשארו **באמונתם** ובקיומם, כי **הם ובניהם** היו **על השערים לבית ה'**. אחר שנבנה הבית

ולבית האהל. קודם שנבנה והיה אהל מועד:

פסוק כד

וארבע רוחות. כמו שיפרש להלן (כו, יז - יח):

פסוק כה

ואחיהם בחצריהם. שכל שבוע באו לוים אחרים אל משמרתם, ומזה מבואר כמ"ש למעלה שרק כ"ד לוים הוצרכו בכל יום למשמרות, וששה היו ממונים על שאר דברים, ובזה לא באו שוערים בכל שבוע רק קס"ח, כי מבואר לקמן (כג, ה) שהיו ארבעה אלפים שוערים, והמשמורות היו מתחלפות בכל כ"ד שבועות כנודע, א"כ כ"ד פעמים קס"ח, הם ארבעת אלפים ל"ב, והיו באמת ד' אלפים ל"ב שוערים, ופורתא לא דק, והמותר מן קס"ח עד ריי"ב, שהם ארבעה וארבעים, שעולים לכ"ד משמורות לאלף נ"ו, היו מיתר הלוים שהיו מופקדים על בית ה'. ובזה תראה שחשבון ספרינו מתאים עם חשבון הנמצא בנחמיה (יא, יט) שהיו השוערים מאה שבעים ושנים, וכשתוציא מהם הממונים שלום ועקוב וטלמון ואחימן נשארו קס"ח שוערים, ושם לא חשיב הממונים על האוצרות והכלים ויתר דברים שחשב בכאן, לכן לא חשב רק קס"ח לוים, ובכאן חשב השוערים והממונים ביחד והיו מאתים ושנים עשר, קס"ח לשוערים וארבעים

ושנים לששה ממונים בכל יום, ושנים שהיה ממונה א' הכולל על השוערים, וממונה א' על הממונים:

פסוק כו
כי באמונה המה. שהיו נאמנים, ולכן היו הם השוערים וגם היו הממונים על הלשכות וכו', שעל כל א' היה די בממונה א' כי היו נאמנים:

פסוק כז
וסביבות בית האלהים. דהשמירה היה בלילה כדעת הרמב"ם בפ"ח מה' בהב"ח (עי' במ"ל שם)
והם על המפתח ולבקר. ר"ל לפתוח בכל בקר:

פסוק כח
על כלי העבודה. כלי שרת
על הכלים. כמו כלי שיר
ועל כל כלי קדש. כמו אורגי פרכת ואורגי בגדי כהונה, כמ"ש במשנה דשקלים (פ"ה מ"א) ט"ו ממונים שהיו במקדש:

פסוק לא
מעשה החבתים. מעשה מחבת:

פסוק לב
בלשכות פטורים. שהיו פטורים מכל מלאכה
כי יומם ולילה עליהם במלאכה. ללמד מלאכת השיר והמוסיקא:

פסוק לד
אלה ראשי האבות. שהיה הראשיית בירושה מאב לבנו, והראשים ישבו בירושלים:

פסוק לה
ובגבעון ישבו. זה כבר נזכר למעלה סימן ח', ושם פירשנו, ולא נודע מדוע חזר זה שנית, ומדוע לא העתיק פה רק עד אצל, ולמעלה כתב גם בני עשק אחיו, ועז"א (פסחים סב ב) שמאצל לאצל היו להם ד' מאות גמלי טעונים מדרשות. ויתר השנוים שבין פה ולמעלה, התבאר למעלה, וא"צ לכפול הדברים:

פרק י

פסוק א
ופלשתים. כל זה נמצא ש"א ל"א

וינוסו. ועי"כ **ויפלו חללים**, כי תחלת מפלה ניסה:

פסוק ג

ותכבד. אחר שמתו בניו כבדה כל המלחמה עליו

ויחל. (שרשו חול, מבינן הפעיל), כי שאול לא היה רובה קשת כמ"ש ש"ב (א, כב) שיונתן היה רובה קשת, והוא כבר נפל במלחמה:

פסוק ד

והתעללו בי. עמש"ש פסוק ד'

ויפול עליה. ולא כתיב וימת, שנעשה גוסס והעמלקי גמר מיתתו כמ"ש (ש"ב א):

פסוק ו

וכל ביתו. הוא כמ"ש בשמואל שם וכל אנשיו, כי יתר ב"ב נשארו בחיים:

פסוק ז

אשר בעמק. יזרעאל, ששם נלחמו (כמ"ש ש"א כט)

כי נסו. אנשי ישראל, כ"ה בשמואל שם:

פסוק י

ואת גלגלתו. זה הוסיף עזרא, שלא ידענו מס' שמואל, כי שם כתוב שגויתו תקעו בחומת בית שן, ועז"א שנשאו גוית שאול מחומת בית שן, אבל הראש לא יכלו להוציא כי היה נשמר בבית דגון, ועמ"ש בפי' שם:

פסוק יד

ולא דרש בה'. עמ"ש בפי' שמואל א' (כח, ה)

ויסב את המלוכה. כוונת כותב הספר בכ"מ להגביה מעלת דוד, וכי שאול אבד המלוכה בחטאו, ומה' היתה לו לדוד כי שאול לא היה ראוי אליה, ולכן הקדים בספור זה קודם שיספר המלכת דוד:

פרק יא

פסוק א

ויקבצו. עזרא דלג כל ספור המעשה מהמלכת איש בושת, ושמלך דוד באותם שנים על יהודה לבדו, כי הוא בא רק להגדיל מעלת דוד, ועקר ספורו מן המלוכה הכוללת שאז נתקיימו דברי שמואל. ומ"ש ויקבצו כל ישראל, שתחלה באו ישראל בעצמם וכמו שספר בסימן י"ב (מפסוק כ"ג ואילך) ואחר זה באו הזקנים שהם הסנהדרין למשחו, שהמלכת

המלך צריך ע"פ זקני העדה, ואמר שהיה גם כן ע"פ נביא **כדבר ה' ביד שמואל**. ומ"ש לו הנה עצמך ובשרך אנחנו וכו' התבאר בפי' (ש"ב ה, א - ג):

פסוק ד

וילך דוד. כבר בארתי שבאשר התאחדו עתה שבט יהודה ובנימין למלכות אחת רצה שתהיה עיר המלוכה משותפת לשני השבטים, וירושלים היתה חציה ליהודה וחציה לבנימין, לכן הלך ללכוד את ירושלים לשומה לעיר מלכותו:

פסוק ה

ויאמרו. בשמואל (שם) בא המעשה בארך, ועזרא לא רצה לחזר דברים הידועים מס' שמואל רק להוסיף דברים הבלתי נודעים משם, ששם (ה, ו) כתוב ויאמר לדוד לאמר לא תבא הנה, הוסיף שזאת אמרו יושבי יבוס, ר"ל שלא הניחוהו ליכנס דרך השער ולכד את המצודה שהיתה בצד האחר, כמש"ש, ושם (ח) כתוב ויאמר דוד כל מכה יבוסי ולא באר מה שאמר, ובאר עזרא:

פסוק ו

ויאמר כל מכה יבוסי בראשונה. מי שיהיה הראשון בנצוח המלחמה **יהיה לראש ולשר**. ויש הבדל בין ראש ושר, שיש שר שאינו ראש, כמו יואב שהיה שר הצבא מכבר ולא היה ראש על ישראל רק מנהיג הצבא, ולכן כאשר עלה יואב שכבר היה שר כתיב ויהי לראש, שהוסיף לעשותו ראש על העיר, כמ"ש (פסוק ח) ויואב יחיה את שאר העיר:

פסוק ז

וישב דוד. בשמואל אומר (ה, ט) וישב דוד במצודה ויקרא לה עיר דוד ויבן דוד סביב מן המלוא וביתה, וזה לא היה צריך עזרא להשמיענו שכבר ידענו זה מספר שמואל, רק השמיענו חדשות, כי יש הבדל בין מצד למצודה, מצד הוא ההר הגבוה שהוא חזק מצד עצמו, והמצודה הוא המבצר הבנוי על המצד. ותחלה ישב דוד רק במצודה שהיא מצודת ציון הבנויה, וקרא לה עיר דוד רק להמצודה לבדה, שישב תוך המבצר לבד, וסביב המצודה היה מקום רחב שנקרא בשם מלוא, מקום זה נשאר בלא בנינים, ולא בנה רק מן המלוא וביתה בתוך חומת המצודה, זאת יספר בספר שמואל, ועזרא הודיע שאח"כ התפשט מושב דוד, כי צר לו המצודה לשבתו עד שהרחיב ישיבתו חוץ למצודה על המצד, שהוא הר ציון מסביב

על כן קראו שמו עיר דויד. שאז קראו גם להמצד, היינו לכלל הר ציון, בשם עיר דוד, כי דוד עצמו קרא שם זה רק להמצודה, והעם נתנו אח"כ שם זה גם להמצד, היינו לכלל הר ציון:

פסוק ח

ויבן. ואח"כ התחיל דוד לבנות בנינים גם מסביב למצודה על המצד, עד שבנה **מן המלוא ועד הסביב**, נוסף ע"מ שבנה תחלה מן המלוא וביתה, ובנינים אלה לא נשלמו בימי דוד, וגם שהמלוא לא הוקף בחומה בימיו, וגם ירושלים לא היתה מוקפת עד ימי שלמה שכתוב (מ"א ט, טו) שבנה את המלוא ואת חומת ירושלים, ושם (כד) אך בת פרעה עלתה מעיר דוד אל ביתה אשר בנה לה, אז בנה את המלוא, ושם (יא, כז) בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו, כי בימי דוד לא נשלם הבנין וגם היה פרוץ בלי חומה **ויואב יחיה את שאר העיר**. כי על עיר דוד השגיח בעצמו, ועל ירושלים נעשה יואב ראש כמו שהבטיח לו, והוא החיה את העיר, אם להוסיף בה דיורין ולהפיח בה רוח חיים שתהיה עיר הומיה קריה עליזה, אם להשגיח שימצאו בה חית ידם ומזון ומחיה:

פסוק י

ואלה ראשי הגבורים, ואלה מספר הגבורים. הנה מן מ"ש אלה מספר הגבורים מן פסוק י"א עד אוריה החתי שבפסוק מ"א, נמצא ג"כ בספר שמואל (ב' סי' כג), ועזרא הוסיף עוד גבורים שחשב בס' זה מפסוק מ"א עד סוף הסימן, ועוד גבורים שיחשוב בסי' י"ב, שלא נמצאו בס' שמואל. ששם לא חשב רק שמות הגבורים אשר לדוד שהיו אצלו תמיד, ופה חשב ראשי הגבורים אשר לדוד שהתחזקו עמו במלכותו שזה חשב בסי' י"ב, ועז"א ואלה ראשי הגבורים המתחזקים עמו וכו' להמליכו, וגם חשב מספר הגבורים אשר לדוד שהיו תמיד מראשית גבוריו, שהעתיק מס' שמואל, רק שבשמואל קצר ועזרא הוסיף עליהם עוד גבורים שמצא בדה"י אשר למלך, וגם פי' דברים הרבה מס' שמואל כדרכו בספרו זה, ועז"א **ואלה מספר הגבורים**. ותחת מ"ש בשמואל שמות הגבורים, ששם לא כיון להודיע כל מספרם רק שמות היותר מפורסמים מהם, הודיע עזרא כל מספרם שהיו יותר ממ"ש בשמואל:

פסוק יא

ישבעם בן חכמוני. הנה בשמואל שם מנה שלשה גבורים, עדינו העצני, אלעזר בן דודו האחוחי, שמה בן אגא, ופה לא מנה רק שנים? שם אמר על שמונה מאות חלל, ופה אמר שלש מאות? הגבורה שיחס פה לאלעזר ואמר שהיתה השדה מלאה שעורים, יחס שם לשמה, ואמר שהשדה היתה מלאה עדשים? אך הוא הדבר שדברנו בכל הספר,

שעזרא לא בא להעתיק דברי ספרי הקודמים, שספר שמואל מצוי ביד כל אדם, רק בא לפרש דבריו ולהוסיף, ויתר הדברים הניח שהקורא בס' שמואל יראה אותו משם, ובס' שמואל (כג, ח) כתוב יושב בשבת תחכמוני ראש השלישי הוא עדינו העצני על שמונה מאות חלל בפעם אחת, מבואר שהיה שמו עדינו העצני, ושם ספר חכמתו שיושב בשבת תחכמוני על שמונה מאות חלל, ר"ל שאחר שהרג שמונה מאות חלל לא נתבלבל מוחו ובשובו מן המלחמה ישב בשבת תחכמוני ללמד בתורה עם חכמים, ומצד זה היה ראש השלישי היינו לשלשת הגבורים היה ראש מצד חכמתו (ושלשת הגבורים הם אלעזר ושמה שחשב שם). ועזרא ספר לנו חדשות, א] שנקרא ג"כ בשם ישבעם בן חכמוני, בשם זה נקרא ע"ש חכמתו **ישב - עם**, **בן - חכם**, שמצד חכמתו ישב בישיבה ללמד חכמה לעם, וספר גבורתו, שפעם אחת הרג שלש מאות חלל בפעם אחת ולא יגעה ידו רק שאח"כ עורר את חניתו הכבדה ומניעה בקל הנה והנה, ומצד גבורתו לא היה ראש לשלשה הגבורים, שיבואר (בפסוק כ) שגם אבשי אחי יואב שהיה מן הגבורים השנים במדרגה עשה כזאת, רק שהיה מצד זה ראש השלשים גבורים שהיתה גבורתם פחותה מהששה הקודמים:

פסוק יב

ואחריו אלעזר. היה ג"כ בשלשה הגבורים (ממדרגה הראשונה, שכולם היו עם דוד במלחמה זו שנלחם דוד עם פלשתים באפס דמים), ובשמואל (שם, ט - י) לא נזכר רק שהכה בפלשתים ועשה תשועה, ועזרא ספר שגם הוא הציל אז חלקה מלאה שעורים, וזאת לא נזכר בשמואל רק שם (יא) נזכר מהגבור השלישי שמה, שהוא הציל חלקה מלאה עדשים, וזאת לא הזכיר עזרא כי נודע זה מס' שמואל ולא היה לו בזה חדשות, רק ספר שגם אלעזר הציל אז חלקה אחרת של שעורים. ומה שלא הזכיר זה בשמואל, כי הוא עשה זה בעזר חיילותיו כמ"ש ויתיצבו ויצילוה בלשון רבים:

פסוק טו

וירדו שלשה. אחר השלשה הגבורים ממדרגה הראשונה היו עוד שלשה ממדרגה השניה, והיו ראש אל השלשים גבורים שחושב בס' זה, וכ"ז נזכר בשמואל שם, ושם בארתי שהיה זה בעת נמשח דוד למלך שעלו פלשתים עד עמק רפאים סמוך לירושלים ודוד הלך אל מערת עדולם והמצודה, סמוך לארץ פלשתים, כמ"ש (ש"ב ה, יז - כ), ובשמואל אמר ויבואו אל קציר שהיה בעת קציר, ופה הודיע שירדו (כי ההולך מירושלים לארץ פלשתים הוא יורד) ובאו על הצור ששם המצודה והמערה. ויתר הדברים בארתי בפי' שמואל שם:

פסוק כ

ואבשי. מפרש מי היו הג' גבורים, הראש מהם היה אבשי
ולו שם בשלשה. ר"ל שגם בשלשה הגבורים ממדרגה הראשונה הנ"ל היו לו שם, אחר שהוא ג"כ עורר את חניתו על שלש מאות חלל כמו עדינו העצני:

פסוק כא

מן השלשה בשנים. מן השלשה השנים שהיו ממדרגה השניה, ועז"א **בשנים**, היינו השלשה שהיו ממדרגה השנית, מהם **היה נכבד**, לאפוקי מן השלשה הראשונים, ועז"א **ועד השלשה** (ר"ל הראשונים), **לא בא**, אל מדרגתם (וכאן הוסיף עזרא לפרש את מ"ש בשמואל סתם מן השלשה הכי נכבד, והוסיף מלת בשנים):

פסוק כב

בניה. הגבור השני היה בניה, היה **בן איש חיל ורב פעלים**, מעיר קבצאל בחלקו של יהודה (יהושע טו, לא), והוא הראה ג' גבורות, א] שהכה שני אריאל מואב, ר"ל גבורי מואב. ב] שהכה את הארי, הגם שהארי היה בתוך הבור שלו, וביום השלג, שאז יתגבר הארי יותר. ג] שהכה איש מצרי שהיה איש מדה גבוה חמש באמה, וביד המצרי היה חנית והוא הכהו בשבט (וגם בזה פי' עזרא מה שלא נזכר בשמואל שהיה איש מדה ושהחנית היה כמנור אורגים):

פסוק כד

ולו שם בשלשה הגבורים. השנים שזכר כאן:

פסוק כה

מן השלשים. מצד הכבוד היה נכבד מכל השלשים גבורים בכלל, כי היה ראש לסנהדרין, הגם שאל השלשה הראשונים לא בא בגבורתו, ודוד שמהו פקיד על אנשי משמעתו:

פסוק כו

וגבורי. כבר בארתי שם שהגבור השלישי מן השלשה גבורים השנים היה עשהאל, ושם אומר עשהאל אחי יואב בשלשים, דהיינו שהגם שנחשב בין הששה גבורים, לא היה אצל המלך תמיד כחמשה הראשונים, רק היה עם השלשים, וכמ"ש (להלן יח, יז) ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי, למה שת"י על קלעיא ועל קשתיא, וע"כ חשבו פה עם גבורי החילים וראש לכולם. והנה בשמואל חושב עוד גבורים עד אוריה החתי, שהוא בכאן בפסוק מ"א, וסיים כל שלשים ושבעה, ופרשתי שם שהם ל"ז עם הששה הראשונים, עי"ש, ופה חושב גם גבורים אלה ומקצתם בשינוי שמותם, וי"ל שהי"ל שני

שמות, או שמתו בתוך כך ובאו אחרים תחתם וחשבם עזרא, ומן אוריה ואילך מצא עזרא בס' דה"י עוד ששה עשר גבורים וחשבם:

פרק יב

פסוק א

עוד עצור מפני שאול. ר"ל שלא באו בעת שבאו בני מנשה לציקלג (פסוק יט), שאז מת שאול בימים ההם, רק הם באו לפני זה בעת שישב בצקלג ימים וארבעה חדשים (ש"א כז), שאז היה עצור שלא לשוב לארץ יהודה

בגבורים. היה בין גבורי דוד עוזרים לו במלחמותיו:

פסוק ב

נושקי. הכלי נשק שלהם היה בקשת

מימינים ומשמאלים. כי רוב בני בנימין היו אטר יד ימין (שופטים כ':ט"ז):

פסוק ג

הראש אחיעזר ויואש. כי באו מהם כ"ג, והיה עליהם שני שרי עשרות אחיעזר ויואש

וישמעיה גבור בשלשים. כי גם מן גד הגיעו י"א גבורים (פסוק ט - יג), וא' היה הראש, נשארו בין כולם שלשים גבורים (חוץ מראשיהם, וישמעיה), והיה ישמעיה גבור בין השלשים גבורים ושר השלשים:

פסוק ט

ומן הגדי. הם באו קודם בני בנימין הקודמים

נבדלו. כי היו שרי צבא כמ"ש (פי"ד) ועזבו צבאותיהם לצאת אל דוד

למצד מדברה. בעת שישב במצודות כמ"ש בשמואל (א' כג, יד):

פסוק טו

ראשי הצבא. בהיותם בביתם היו ראשי הצבא:

פסוק טז

אשר עברו. בהיותם שרי הצבא, ואז בימי שאול היה לבני גד מלחמה עם ההגריאים כמ"ש (למעלה ה, י) עברו את הירדן והירדן היה מלא על כל גדותיו

ויברחו. כל ההגריים שהיו בעמק:

פסוק יז

ויבואו. בהיותו במצד באו גם מבני בנימין, והיו עמהם מבני יהודה ועמשי היה בראשם, כמו שפרש"י שהתיראו שיחשוד דוד אותם אחר שהם משבטו של שאול, שבאו לתפשו ולמסרו ביד שאול, לקחו עמהם את עמשי שארו של דוד:

פסוק יח

אם לשלום. אמר זה בדרך תפלה, באשר לא ידע אם באו לטובתו או לרעתו, בקש מה' היודע תעלומות לב שהוא יברר לו האמת, ואם באו לשלום ולעזרו יתן ה' בלבב דוד אהבה עליהם, ויהיה לבבו מוכן להתאחד עמהם, ואם באו לרמאות אותו (אחר שהוא בלא חמס בכפו, יראה ה') יוכיח ה' ויברר לו האמת שיתן בלבבו להשמר מפניהם [ויוכח היינו יברר הדבר, כמו (בראשית לא, מב) מאת עניי ראה אליהם ויוכח אמש]:

פסוק יט

ורוח לבשה. וכה אמר עמשא, הלא **ראש השלישים לך דויד**, ר"ל הלא אני העומד בראש השלישים והגבורים האלה הלא אני לך, כי אני שארך ובשרך

ועמך אני בן ישי. כי עמשא היה בן אביגיל, וכבר בארתי (למעלה ב, טז) שאביגיל היתה אחות דוד מן האם ולא מן האב, כי אמה נשאת תחלה לנחש והולידה את אביגיל, ואח"כ נשאת לישי והולידה את דוד, ולא היה עמשי מבני ישי, רק שאם אמו היתה אשת ישי ואם דוד, ונתגדל בביתו, ובהיותו עם דוד שהוא אחי אמו נחשב כאלו הוא בן ישי, ואחר שאני מבית אביך ושארך, **שלום**, ואל תירא, **כי שלום לך ושלום לעוזרך**, שהאנשים האלה הבאים שלמים הם בין עמך בין עם עוזרך

כי עזרך ה'. י"ל שזה היה אחר שכרת כנף המעיל לשאול שראו שעזר ה' נלוה אל דוד (ולמ"ש מ"ש ראש השלישים מוסב למעלה ולמטה, עמשא ראש השלישים אמר ראש השלישים לך דוד):

פסוק כ

וממנשה נפלו. התחברו אל דוד, וזה היה בעת שהלך עם פלשתים עד אפק למלחמה נגד שאול עפ"י בקשת אכיש מלך גת (ש"א כח) ולא עזרו אנשיו לפלשתים אחר ששלחוהו סרני פלשתים לשוב לציקלג כי אמרו במה יתרצה זה אל אדוניו הלא בראשי האנשים ההם, ובעת שובו פגע בבני מנשה שהלכו לעזור לשאול נגד פלשתים, והתחברו עמו:

פסוק כב

והמה עזרו על הגדוד. של עמלק, ששבו את מחנה דוד

ויהיו שרים בצבא. שאחר כך כששב דוד בעת ההיא ליהודה עשאם לשרי הצבא לבני מנשה שבאו אליו לחברון, ומפרש:

פסוק כג

כי לעת יום ביום יבואו. שמעת ההיא שאז שב דוד לארץ יהודה המליכו אותו באו גם מיתר שבטים ונוספו על מחנותיו בכל עת, כמ"ש ש"ב (ג, א) ודוד הולך וחזק ובית שאול הולכים ודלים, וכמש"פ שם:

פסוק כד

ואלה. מעתה יספר בעת שבאו כל ישראל להמליכו

מספרי ראשי החלוץ. המספרים שנתנו לו ראשי החלוץ, שכל ראש הודיע מספר אנשיו **באו**. אשר באו:

פסוק כה

בני יהודה. הם המליכו אותו מכבר ולא באו רק לכבודו, ולכן באו מעט, כפרש"י:

פסוק כח

ויהוידע. אביו של בניהו

הנגיד. שר ומנהיג:

פסוק ל

מרביתם. רובם היו אצל מלכות שאול משומרי ראש המלך ושומרי ביתו ונאמנים לו:

פסוק לב

אשר נקבו בשמות. שבאו ראשיהם והביאו שמותם חתום שמסכימים על המלוכה:

פסוק לג

יודעי בינה לעתים. היו יודעים לתת עצות על מעשה בני ישראל לפי הזמן. וחז"ל פי' שהיו בקיאים בחשבון תקופות ומזלות

ראשיהם מאתים. כבר בארתי למעלה (ז, יב) שבני ישששכר היו להם מאתים שרי אלפים, והם באו בשם כל השבט להמליך את דוד:

פסוק לד

ולעדר. הוא מין תכסיס מלחמה שיתיצבו המחנות עדרים עדרים איש מול חברו, ובכ"ז יהיה לב כולם שלם זה עם זה להתגבר נגד האויב:

פסוק לט

וגם כל שארית. אף אותם שלא באו:

פרק יג

פסוק א
ויועץ דויד. בש"ב (ו, א) נכתב בקיצור ויוסף עוד דוד את כל בחור מישראל שלשים אלף, ועזרא באר שתחלה התיעץ עם השרים ע"ז, וזה לא היה תיכף אחר המלכתו, כי בעת מעשה זו כבר כבש את ירושלים, וציון היתה עיר דוד, כמבואר לקמן:

פסוק ב
ויאמר לכל קהל ישראל. שהם שריהם שעומדים במקומם
ואם מן ה' אלהינו. יצא הדבר
נפרצה. מלשון התחזקות יותר על הגבול, כמו (בראשית כח, יד) ופרצת ימה וקדמה:

פסוק ה
ויקהל. ובשמואל מבואר שנתקבצו כל בחור מישראל, דהיינו ששלחו בחיריהם ושופטיהם מכל עיר ועיר כמש"ש
מן שיחור. ר"ל מגבול נגב עד גבול צפון, וכן מלבא חמת עד נחל מצרים:

פסוק ו
בעלתה. כמ"ש בעלה היא קרית יערים (יהושע טו, ט)
יושב הכרובים אשר נקרא שם. ר"ל אחר שה' נקרא בשם יושב הכרובים, ששוכן בין בדי הארון, אם כן ראוי לחלק לו כבוד כי ה' שוכן עליו, וזה פי' למ"ש בשמואל (שם, ב) אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים (נקרא) עליו, ר"ל בעבורו נקרא ה' בשם יושב הכרובים:

פסוק ז
וירכיבו וכו' **ודוד** וכו'. בשמואל מאריך יותר, ושם בארתי פרטי החטאים שחטאו בזה נגד קדושת הארון:

פסוק ט
לאחז. באר שמ"ש בשמואל (שם, ו) ויאחז, ר"ל שרצה לאחוז, ומת על אשר שלח ידו על הארון הגם שלא אחז בו עדיין:

פסוק יד
עם בית עובד אדום. שישב אצלו ביחד עם כל בני ביתו ולא הוזק א' מהם, ויתר הדברים בארתי בשמואל שם (סי' ו):

פרק יד

פסוק א

וישלח. בשמואל (סי' ה) נאמרו מעשים אלה שבפ' זו קודם להעלאת הארון, באשר שם רצה לספר מהבאת הארון בשני הפעמים בספור אחד, אבל עזרא גלה לנו שהעלאת הארון בפעם ראשונה זה היה תחלה ותיכף אחר שכבש את מצודת ציון ויחד לנו עיר דוד לשבתו, וכאשר ישב הארון בבית עובד, בג' חדשים אלה, היו הדברים הנאמרים בפ' זו, שחירם שלח מלאכים לכרות עמו ברית שלום, ועצי ארזים וחרשים לבנות לו בית, וע"כ אמר:

פסוק ב

וידע דוד. ר"ל מזה שנתאספו כל ישראל משיחור מצרים עד לבא חמת ע"פ פקודתו, ידע שהכינו ה' למלך על ישראל (כי תחלה לא באו עדיין כולם להמליכו). וממה ששלח חירם אליו מלאכים, ידע כי נשאת למעלה מלכותו, עד שמלכי גוים יאשרוהו:

פסוק ג

ויקח. אז התחיל להוסיף לקחת עוד נשים להרבות בנים ובנות, ועמ"ש בשמואל שם, ולמעלה סי' ג':

פסוק ח

וישמעו. באשר עד עתה היה בעל בריתם ולוחם מלחמת אכיש, רצו לראות אם יכנע להם, בשגם שהם היו עד עתה מושלים בישראל, עז"א שהלכו לבקש ולדרוש איך יתנהג כנגדם. ובשמואל (ה, יז) כתיב **וישמע דוד וירד אל המצודה**, ופי' עזרא שר"ל **שיצא לפניהם**, היינו שרצה להקדים אותם וליפול בארצם לבל יניחם להתפשט בא"י, ולכן הלך אל המצודה היא המצודה שבמדבר מעון, שהיתה קרובה לארץ פלשתים. אבל הם הקדימו א"ע בתוך כך וינטשו בעמק רפאים שהוא סמוך לירושלים:

פסוק י

וישאל האעלה. כי ההולך מן המדבר לצד ירושלים הוא עולה:

פסוק יא

ויעלו בבעל פרצים. בשמואל (שם, כ) כתיב ויבא דוד בבעל פרצים, שנוכל לפרש שבבוא דוד בבעל פרצים הלכו פלשתים לקראתו ויתגרו בו מלחמה, ופירש עזרא שהפלשתים עלו בבעל פרצים, שעלו מן העמק אל ההר להתקרב אל ירושלים, ודוד בא שם מאחריהם ויכה אותם

ע"כ קרא. בשמואל אמר ע"כ קראו, פירש עזרא שקראו השם ע"פ דוד שנתן שם זה:

פסוק יב
ויעזבו. בשמואל (שם, כא) כתיב את עצביהם, ופירש עזרא שעצבים אלה לא היו אצלם כעין טלמסאות, רק אלהות ממש. ועל מ"ש בשמואל וישאם דוד, שמשמע שנשא אותם לירושלים, פירש עזרא ששרף אותם, אחר שהיו עבודת גלולים, ופי' וישאם מענין משאת עשן, ששרפם, ועמ"ש עוד בשמואל שם:

פסוק יד
ויאמר לו האלהים. בשמואל (שם, כג) כתיב לא תעלה הסב אל אחריהם, ופירש עזרא, שר"ל לא תעלה אחריהם כמו בפעם ראשונה שנפל מאחריהם רק הסב אל הצד (ר"ל שמלת הסב בשמואל הוא מאמר מוסגר לא תעלה (רק הסב מעליהם) (לא תעלה) אל אחריהם). ויתר הדברים התבארו בפי' שמואל שם:

פרק טו

פסוק א
ויעש, ויכן מקום. של בנין אבנים
ויט לו אהל. של יריעות מלמעלה, שעד עתה היה מתהלך באהל ובמשכן, כמ"ש (יהושע יח, א; ש"ב ז, ו):

פסוק ב
לא לשאת. כי כבר בארתי (ש"ב ו, ב - ד) שחטאו אז, א] במה שעוזא ואחיו נשאוהו בכתף מבית אבינדב אל העגלה, שהם לא היו לוים, וגם שנשאוהו בידיהם בלא מוטות. ב] מה שנתנוהו על העגלה. ע"כ אמר **לא לשאת כי אם הלוים**, לא ישראלים. והנה במדבר נשאוהו רק בני קהת, ולמד דוד שזה אינו מצוה מוכרחת, דהא בפ' עקב (י, ח) בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה' לעמוד לפני ה' וכו' עד היום הזה ע"כ לא היה ללוי חלק ונחלה עם אחיו, מזה מבואר שמצות נשיאת הארון הוא על כל בני לוי, ושנשיאה בכתף היא מצוה נהוגה לדורות, דהא אמר עד היום הזה, וע"כ אמר כי בם בחר ה' לשאת את ארון האלהים ולשרתו עד עולם, שהם דברי הכתוב שבפ' עקב, שממנו הוציא שהיא מצוה לדורות, שבזה טעה תחלה וחשב שהיה רק במדבר:

פסוק ג
ויקהל, ויאסף. התבאר אצלי שהמקהיל הוא ע"י קול וכרוז וזה לכל ישראל, אבל הלוים באו מעצמם והוא אספם אליו לדבר עמהם:

פסוק ה
לבני קהת. עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל, היו עמרם ויצהר למשפחה אחת, וחברון לבד, ומעוזיאל יצאו שתי משפחות עוזיאל ואליצפן בנו, וגרשון ומררי כ"א משפחה אחת:

פסוק יא
ויקרא לצדוק. כי הכהנים היו צריכים לכסות את הארון בפרוכת וכסוי עור תחש ובגד כליל תכלת, כמבואר (במדבר ה, ד), ואח"כ נשאו הלוים:

פסוק יג
לא אתם. מלת והעליתם נמשך לשתים, לא העליתם אתם:

פסוק טו
בכתפם במוטות. כי גם בזה לא עשו בראשונה כמשפט, שנשאו מבית אבינדב שלא במוטות:

פסוק טז
להרים בקול. כמו להרים קול, או יהיה פעל להרים הלבבות ע"י קול וע"י שמחה:

פסוק יז
הימן. מבני קהת

ואסף. מבני גרשון

ואיתן. מבני מררי (כנ"ל ו'):

פסוק יח
אחיהם המשנים. שניים להם במעלה

זכריה בן. שעורו זכריה בן יעזיאל ויעזיאל, ר"ל ויעזיאל אביו, כי כן הוא מונה בפסוק כ'

השוערים. שעד עתה היו שוערים במשכן:

פסוק יט
והמשוררים. מפרש מה עשו עתה, שהמשוררים (הנזכר בפסוק יז) היו במצלתים, ומן השוערים (הנחשבים בפסוק יח), נגנו חצים בנבלים על עלמות וחצים בכנורות על השמינית, והם מיני נגונים, או כלי שיר (ועזיא לא נחשב תחלה, שהוא לא היה מן השוערים). והנה כפי הדין אין לשוערים לסייע למשוררים (רמב"ם ה' כה"מ פ"ג), רק בכאן לא היה שיר לעבודה בבהמ"ק, דהא כפי הדין אין מוסיפים על ששה נבלים ולא פוחתין מתשעה כנורות (רמב"ם שם), וכאן היו שמונה נבלים וששה כנורות, והצלצל אחד לבד וכאן היו המצלתים שלשה, כי היו רק לכבוד הארון:

פסוק כב

וכנניהו שר הלוים במשא. שהיה השר על הלוים המשוררים בפה, ששיר זה נקרא משא, שהיו נושאים בו דברי תהלות במשל ומליצה

יסור במשא. הוא היה אוסר קשר המשוררים, על פיו ערכו את השיר, על פיו התחילו וסיימו, **כי מבין הוא** בחכמה זו (כמו (מ"א כ, יד) מי יאסור את המלחמה, שהוא העורך המערכה וקושרה יחד):

פסוק כג

וברכיה וכו'. הנה הלוים היו הולכים אחרי הארון, ושבעה הכהנים בחצוצרות הלכו לפני הארון (כמו בעת כיבוש ירחו שהלכו ז' כהנים בשופרות היובלים לפני הארון), והיו שני שוערים מן הלוים אחרי הארון, שהם ברכיה ואלקנה שהיו מפסיקים בין הארון ובין הלוים בל יקרבו אליו, וע"ז קראם שוערים לארון, ושני כהנים עובד אדום ויחיה היו שוערים לארון לפניו, מפסיקים בין הארון ובין הכהנים שלא יקרבו אליו:

פסוק כה

ויהי. כל הנאמר עד עתה הוא הוספה עמש"ש (ש"ב ז, יב) וילך דוד ויעל את ארון האלהים מבית עובד אדום עיר דוד בשמחה, ושם קצר, ופירש עזרא באורך, וסיים שדוד והזקנים והשרים היו בשמחה, שהיו מלאים שמחה:

פסוק כו

ויהי בעזר. בשמואל (פסוק יג) ויהי כי צעדו נושאי ארון ברית ה' ששה צעדים ויזבח שור ומריא, והוסיף עזרא שבכל סדר שהלכו ששה פעמים ששה צעדים הקריב ז' פרים וז' אלים, כמו שפי' חז"ל, ועמש"ש:

פסוק כז

ודוד. שם, יד - טו) ספר שדוד התיחד בג' ענינים, א] בגופו, שרץ בכל עוז לפני ארון. ב] במלבושיו, שהיה חגור אפוד כלבוש הכהנים, לא כלבוש מלכות. ג] מה שהשתתף עם כלל ישראל שהעלו את הארון בתרועה ובקול שופר. וכ"ז לא הוצרך עזרא לכתבו שנית כי נודע משם, רק הוסיף לפרש שדוד הלך מכורבל ומעוטף (כמו כרבלתהון, דניאל ג') במעיל בוץ, וכן היו מעוטפים הלוים הנושאים הארון **הלוים והמשוררים**, **המשוררים**, ר"ל המשוררים שהיו משוררים בפה, וכנניהו השר שלהם היו מעוטפים כן, וביחוד היה על דוד אפוד בד על המעיל כלבוש הכהנים. והוסיף עוד שחוץ ממש"ש שכל ישראל היו מעלים בתרועה ובקול שופר, היו להם ג"כ חצוצרות ומצלתים נבלים וכנורות, וגם ישראל יודעי נגן היו מנגנים:

פסוק כט
ויהי. זה נאמר גם בשמואל, ושם (טז) כתיב בא עיר דוד, ועזרא פי' **עד עיר דוד**, שראתה מרחוק ותבז בלבה. ושם כתיב מפזז ומכרכר, ופירש עזרא מרקד ומשחק:

פרק טז

פסוק א
ויביאו. ג' פסוקים אלה נזכרו בשמואל, ושם סיים וילך כל העם איש לביתו וישב דוד לברך את ביתו, ועזרא מצא בדה"י אשר למלכי בית דוד כי בטרם שהלכו העם סדר דוד תחלה את משמרת הארון ועבודת המשכן ככל המסופר בספר זה, והעתיקו, לבאר שרק אחר המעשים האלה הלכו העם לביתם ודוד לביתו:

פסוק ד
משרתים. לכבד ולרבץ לפניו, וגם נתן לוים להזכיר, ר"ל מעשה ה' בימי קדם
ולהודות. על טובותיו
ולהלל. בספור שבחיו. וע"ז היה אסף הראש:

פסוק ו
ובניהו. כפי הדין שהכהנים תוקעים בחצוצרות, וצריך שני כהנים כמבואר בערכין, וכנראה הם עצמם אמרו שיר גם בפה, והיו י"ב, כדין דאין פוחתין מי"ב על הדוכן, ובאשר לא היו רק לזכר היו י"ב בין הכל:

פסוק ז
אז נתן דוד בראש. כי היו מהללים בכמה מזמורים, רק שני מזמורים אלה נתן לאמרם בראש:

פסוק ח
הודו. הנה מבואר בסדר עולם שמזמור הראשון עד פסוק כ"ג היו אומרים בבקר, והמזמור השני מפסוק כ"ג ואילך היו אומרים בין הערבים, ומזמור הראשון יסדו דוד בספר תהלותיו סי' ק"ה, ושם פירשנו הדברים כפי דרכנו והקורא ידרוש פירושו משם, לבד שבא פה בקצת שנוים, כי במזמור זה בא להזכיר שה' הבטיח את הארץ לאברהם, ושצוה להאומות בל יגעו בם ודבר צוה קיים לאלף דור, כי כן הראה נפלאותיו בשדה פלשתים, בל יגעו בארון קדשו ובישראל עמו. ושם (תהלים קה, ו) אמר זרע אברהם עבדו, כי ראשית ההבטחה היתה לאברהם, ופה אמר זרע ישראל, כי נפלאותיו בארון

היה מצד ישראל אבי האומה ביחוד. ושם (ח) אמר זכר לעולם בריתו, ופה אמר זכרו, מצוה עתה שישראל יזכרו בריתו וישמרוהו. וכן יש להבין יתר השנויים:

פסוק כג

שירו. מזמור זה נמצא בספר תהלות סי' צ"ו, וכבר פירשתי המזמור וענינו בפי' ס' תהלות, ויש גם בזה איזה שנויים כפי הצורך לענין הארון, שכונת ההודאה על הנס והפלא שעשה ה' ע"י הארון בעת שבו אותו פלשתים, ועי"כ הכירו העמים נפלאותיו ושכל אלהי העמים אלילים, כי דגון אלהיהם נפל לפני ארון ה'. ושם (ו) אמר עוז ותפארת במקדשו, ופה אמר עז וחדוה במקומו, כי הגם שישב הארון בשדה פלשתים הראה את עוזו ושמח על מפלת אויביו. שם אמר (ח) שאו מנחה ובאו לחצרותיו, ובכאן אמר שאו מנחה ובאו לפניו, כי פה ידבר שה' שוכן אצל הארון, והבאים באים לפניו. וכן תמצא ידך לפרש עד"ז יתר השנויים, כשתעיין על פירושי שם ותשכיל על דבר:

פסוק לד

הודו. פסוק זה הוא ציון של התחלת מזמור ק"ו, ופסוק שאחריו הוא סוף המזמור, עד שכפי השערתי אמרו בבוקר כל סימן ק"ה ובערב כל סימן ק"ו. או שאמרו תחלת הסימן וסופו לרמז על מזמור זה וענינו, שבמזמור ק"ה ספר מהחסדים שעשה ה' עם ישראל בצאתם ממצרים ובמדבר, ובסי' ק"ו ספר איך מרו את דבריו ומשלו בם שונאיהם ועי"כ הלכו שבי לפני צר, וסיים בבקשה שיקבצם מן הגוים שהלכו שבי תחתם, וכל העם ענו ברוך ה' אלהי ישראל, לברך על הטובה ועל הרעה. ובתהלים לא נמצא מלת ואמרו, רק הושיענו, ומשמע שזה צווי אל העם שיאמרו שני פסוקים אלה האחרונים, ועיין ברש"י מ"ש בזה:

פסוק לז

ויעזב לאסף. עזב סדר העבודה לאסף שהוא יסדר השיר הצריך לאמר תמיד מעניני דיומא:

פסוק לח

ועובד אדום ואחיהם. פי' הרד"ק בניו ואחיהם ששים ושמונה (ולקמן כו, ח) חשבם ששים ושנים, וצ"ל ששה מהם נחסרו בימי הדבר שהיה אז, או שפי' עובד אדום וחוסה ואחיהם היו ששים ושמונה, ומפרש שעובד אדום וחוסה היו מיוחדים לשוערים. והגם שחושב לקמן (שם י) בנים שלשה עשר לחוסה, בעת ההיא נתרבו:

פסוק לט

ואת צדוק. מ"ש רש"י ולא עזב שום כהן עם הארון, הוא שלא בדוקא, כמ"ש בפסוק ו':

פסוק מא
ועמהם הימן. ר"ל שהימן וידותון היו בין עם המשוררים בפה, שעז"א שהיו עמהם היינו עם הכהנים
עם שאר הברורים. היינו הנבחרים שנקבו אז בשמותם להודות ה' בפה, וגם היו עמהם הימן וידותון לנגן ע"י חצוצרות ומצלתים ויתר כלי שיר, כי היו בקיאים בין לשורר בפה בין בכלי
ובני ידותון. היו מיוחדים **לשער**:

פסוק מג
וילכו. ואחר שסדר דוד עבודת הארון והמשכן ומשמרות הכהנים והלוים בכ"א, אז הלכו העם לבתיהם ודוד נסב לברך את ביתו. ולא הזכיר פה ממיכל בת שאול, שכבר נאמר בשמואל שם:

פרק יז

פסוק א
ויהי. כל הספור והחזיון הנמצא בסימן זה הועתק מס' שמואל ב' סימן ז', ובאשר בו נמצא הבטחה עתידה על מלכות דוד היה ספור זה יקר בעיני עזרא להעתיקו שנית עם איזה שנויים אשר בא לבאר ולפרש הדברים או לקצר, ובאשר כבר פירשנו הדברים באורך בדרך המושכל בפי' שמואל, לא אכפיל הדברים, רק אעיר על השנוים הבאים בספר זה
בביתו. ושם (ז, א) וה' הניח לו מסביב מכל אויביו
בבית הארזים. שם בבית ארזים, פי' שר"ל הארזים הידועים ששלח חירם, שהיה בנין גדול ובית מלכות
תחת יריעות. זה פירוש מש"ש (ב) בתוך היריעה:

פסוק ב
עשה. ר"ל תוכל לעשות, וזה פי' מש"ש (ג) לך עשה, שאינו ציווי:

פסוק ד
לא אתה. שם =(ה) האתה תבנה לי בית, ופי' שר"ל כי לא אתה תבנה הבית רק בנך:

פסוק ה
מן היום. זה פי' מש"ש (ו) למיום העלותי

מאהל אל אהל. זה פי' מש"ש ואהיה מתהלך באהל ובמשכן, כי משכן שילה היה אהל מלמעלה ומשכן של בנין מלמטה, והתהלך מאהל שבמדבר אל משכן שילה ששם ישב באהל ובמשכן ביחד:

פסוק ו

אחד שופטי ישראל. זה פי' מש"ש (ז) את אחד שבטי ישראל, מלשון שבט מושלים (ישעיה יד, ה):

פסוק ח

ואכרית. ושם (ט) ואכריתה, ובאשר עד ועשיתי דבר בעתיד המהופך לעבר, שעל זה בא הוי"ו בקמץ, ומן ועשיתי מדבר מן העתיד והוא"ו הוא וא"ו החבור כמש"פ שם, יצדק יותר ואכרית בלא ה"א, שהה"א הבא נוסף על הפעל מורה על גלות רצון, לא על עבר מוחלט, כמ"ש בכ"מ:

פסוק ט

לבלותו. ושם (י) לענותו, ופי' חז"ל ברכות דף ה' (ע"ב), מתחלה לענותו ולבסוף לבלותו, שאחר שחטאו נשתנה ההבטחה, והיו מעונים מבני עולה, רק שנשאר ההבטחה שלא יבלו אותם להומם ולאבדם:

פסוק י

ולמימים. זה פי' מש"ש (יא) ולמן היום

והכנעתי. ושם והניחותי, ואחר החטא לא מצא מנוחה לגמרי רק שנכנעו תחתיו, כמ"ש בפסוק י' מדברי חז"ל

ואגיד לך. (שם) והגיד לך ה' כי בית יעשה לך ה', ופירשתי שם שר"ל שהגיד לו זאת בנבואה אחרת הטעם שלא יבנה הבית מפני ששפך דמים הרבה כמו שהזכיר נבואה זאת לקמן (כח, ג), ופירש עזרא שאז לא נאמר לו עדיין נבואה זו, כי אז לא שפך עדיין דם לרוב, שהמלחמות הגדולות עשה אחרי זה הדבור, ואחרי זאת א"ל ה' דמים הרבה שפכת, (ועזרא) [ועז"א] **ואגיד לך**, ר"ל שבעתיד אגיד לך טעם הדבר

ובית יעשה. הוא הבטחה שיבנה לו ה' בית נאמן כמו שמפרש:

פסוק יא

ללכת עם אבותיך. ושם (יב) ושכבת את אבותיך, ועזרא יודיע כי הצדיקים אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב שנאמר (תהלים פד, ח) ילכו מחיל אל חיל כמ"ש חז"ל בסוף ברכות, ע"ד (זכריה ז, ג) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה

אשר יהיה מבניך. ושם אשר יצא ממעיך, ועזרא פירש שלא יהיה זרע מבנותיו, רק מבניו הזכרים

והכינותי את מלכותו. ושם את ממלכתו, וכן במ"ש וכוננתי את כסאו אומר שם (יג) כסא ממלכתו, וכבר בארתי ששם ממלכה מציין את העם בכלל שעליהם מולך, וזה לא נתקיים כי הממלכה נחלקה לשתים, רק המלכות נשארה והכסא שנשאר במלכות על שבט יהודה:

פסוק יג

לבן. שם (יד) הוסיף אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים, ועזרא השמיט זה אחר שאח"כ גרמו העונות ששבתה המלוכה ואת עיני צדקיהו עור כמו שקונן ע"ז המשורר (תהלות סי' פט)

כאשר הסירותי. ושם (טו) כאשר הסירותי מעם שאול אשר הסירותי מלפניך, שמשמע שהסיר החסד משאול באשר מצא את דוד יותר ראוי לחסד זה, ועזרא שהיה מגמתו לומר ששאול לא היה ראוי עוד למלוכה (כמ"ש למעלה י, יג), תקן הדבר שהוסר החסד משאול בעבור חטאיו:

פסוק יד

והעמדתיהו. שם (טז) אומר ונאמן בית וממלכתך עד עולם לפניך כסאך יהיה נכון עד עולם, ועזרא הוסיף שהיה הבטחה גם לשלמה, שתהיה המלוכה שמורה לזרעו תמיד לא ליתר זרע בית דוד:

פסוק יז

וראיתני כתור האדם המעלה. ושם (יט) וזאת תורת האדם, מבואר שפי' מלת **תורת** ששרשו תור, והוא לדעת הרד"ק לשון תכונה, וקרוב לו נאוו לחייך בתורים (שה"ש א, י), הפנינים המסודרים על סדר ותכונה. ומ"ש האדם, היינו האדם המעלה והחשוב. אולם למה שפירשתי שם שר"ל שהוכיח מזה שהחסד הזה שניתן לו אינו מצד שהוא אדם פרטי, רק מצד שהוא אדם כללי, והוא הולך מהלך השלמות אל הכלל, וכל בני אדם יחד, והאדם הכללי הסוגיי הוא למעלה מן האדם האישיי הפרטי, כי אין איש בשכל ולא מין חוץ לשכל, והאדם המעלה המצויר בשכל העליון ית' הוא האדם הכללי, ועז"א **שראיתני כתור האדם** העליון העומד למעלה, שהוא האדם הכללי, וזה פי' וזאת תורת האדם, ר"ל האדם הכלליי הסוגיי:

פסוק יח

מה יוסיף. ושם (כ) ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך ואתה ידעת את עבדך, ועזרא פי' שר"ל על הכבוד הזה הנעשה את עבדך לחשבו כאדם המעלה, היינו אדם הכללי הסוגיי, מה יוסיף ע"ז דוד מצד שהוא איש פרטי, ומדבר אליך מצד אישיותו שזה בטל במעלתו שהוא הולך מהלך השלימות אל האדם הכללי וכוללם יחד שידעת אותו מצד זה ככל הסוגיים הנקשרים בידיעת השכל הכולל הבב"ת:

פסוק יט

ה' בעבור עבדך. ושם (כא) בעבור דברך וכלבך עשית את כל הגדולה הזאת להודיע את עבדך ע"כ גדלת ה' אלהים כי אין כמוך וכו', ושם פירשתי שר"ל שההודעה הזאת היה ככל הודעות שיודיע ה' ע"י נביאיו ענינים הכוללים שהם לתכלית מין האנושי בכלל, שה' יגלה מה שבלבו ורצונו הנעלם להשלמת כל הדורות, ומזה מבואר שגדלת ה' ע"י שאתה קושר הסבות והמסובבים מראש ועד סוף, עי' בפירושי שם. ועזרא הוסיף ופי' **שעשית את כל הגדולה הזאת להודיע** את כל הגדולות בעבור עבדך וכלבך, ר"ל שההודעות האלה הוא למען גלות מה שבלבך להשלמת הכלל באחרית הימים, ובעבור עבדך שידע עי"כ כי ה' מי כמוך. ושיעור הכתוב שם בשמואל **ה' בעבור דברך** (וכלבך עשית הוא מאמר מוסגר) את כל הגדולה הזאת להודיע את עבדך על כן גדלת ה' אלהים, ר"ל ע"י דברך שדברת את כל הגדולה הזאת והודעת ההודעה הזאת ע"י נביא, עי"כ הודעת את עבדך שעל כן גדלת וכו'. ומ"ש וכלבך עשית הוא מאמר מוסגר, שעשית זאת כפי לבך ורצונך הנעלם וכמש"פ שם:

פסוק כא

אשר הלך האלהים. ושם (כג) אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם, ופי' רש"י שהלכו שלוחיו שהם משה ואהרן, ועזרא פירש שם זה קדש, ובא בלשון רבים לכבוד כנודע, ושכבר היו לו לעם טרם שפדאם, כמו שקראם בשם עמי גם לפני יצ"מ

לשום לך שם. ושם ולשום לו שם ולעשות לכם הגדולה ונוראות לארצך מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו, והכתוב שם מוקשה מאד, ופירש עזרא שהוא בא במאמרים מקבילים, וכך סדרו, **לעשות לו שם הגדולה ונוראות ולעשות לכם לארצך**. (**לעשות**) **מפני עמך אשר פדית ממצרים לגוים ואלהיו**. בענין שמ"ש הגדולה ונוראות, עונה על לשום לו שם, ומלת לארצך עונה על לעשות לכם, ומלת לעשות נמשך לשתים (ופי' לעשות נקמה), וכן הלמ"ד של לארצך נמשך על גוים, וע"כ שינה הלשון לגרש מפני עמך:

פסוק כג
יאמן. ושם (כה) הקם, ופי' עזרא שא"צ להתפלל שיקים ה' דברו רק שיאמן דהיינו בל יטעו העולם שההבטחה לא תתקיים, כמו בזמן הגלות שהגם שבאמת יקים ה' את דברו באחרית הימים יש הבלתי מאמינים בזה, וכן הוסיף **ויאמן ויגדל שמך** (ושם לא נמצא מלת ויאמן), ר"ל שע"י שיאמן עי"כ יגדל שמך, כי בזמן הגלות יש חילול השם, ורק בזה יגדל שמך ע"י שבית דוד נכון לפניך תמיד, וע"כ השמיט מלת יהיה הכתוב שם:

פסוק כז
ועתה הואלת. ושם (כט) **ועתה הואל וברך**, ופירש עזרא שמלת הואל הוא כעין מקור עם מה שאתה מתחיל ברך, שיהיה כן לעולם
כי אתה ה' ברכת. ושם אומר כי אתה ה' דברת ומברכתך יבורך בית עבדך לעולם, ופירש עזרא שר"ל הלא דברת, ודבורך היא הברכה, וממילא הוא מבורך לעולם:

פרק יח

פסוק א
ויהי. כל סימן זה מועתק משמואל סי' ח' עם הוספות ותקונים
את גת. שם (ח, א) את מתג האמה, ופירש עזרא שכן קרא את עיר גת, וכמו שדרשו חז"ל טעם שם זה:

פסוק ב
ויך. קיצר בכאן כי יראה הקורא יתר הדברים בס' שמואל:

פסוק ג
ויך. בזה גלה חדשות במה שהוסיף מלת חמתה, מזה מבואר שמלך צובה הלך אז למלחמה על חמת ללחום על תועי מלך חמת, שלכן שלח תועי מלך חמת מתנות לדוד בעבור זה, ושלכן אמר (בפסוק י) כי איש מלחמות תועי היה הדרעזר, כי יצא אז ללחום עם תועי, והטעם שהכה דוד אותו מפרש מפני שהלך להציב ידו בנהר פרת, שאם היה כובש את חמת היה לו יד וכח בנהר פרת שהוא מגבול א"י. ושם (ג) כתיב להשיב ידו, היינו שמן חמת היה משיב פניו לנהר פרת להתקרב אל א"י, ופירש עזרא להציב ידו:

פסוק ד
אלף רכב. ובשמואל (שם, ד) אלף ושבע מאות פרשים, ופירש עזרא שהיו אלף רכב, והפרשים הנזכר שם הם ראשי הפרשים, שכל פרש (רוכב סוס) היה מעשר סוסים, ואחד פרש ממונה עליהם, והיו א"כ שבעת אלפים פרשים:

פסוק ו
וישם. פי' שם (ו) ששם נציבים, ועזרא לא כתב כן כי יבואר בסימן י"ט שלחמו ארם עם ב"י, וע"כ פירש שרצה לשום ולא עלתה בידו:

פסוק ח
ומטבחת. ושם (ח) ומבטח ומברותי, בימי עזרא נשתנה שמם
בה עשה שלמה. לא נזכר בשמואל, רק שם הוסיף במ"ש בפסוק י"א ומעמלק ומשלל הדרעזר מלך צובא:

פסוק יב
ואבשי. עמ"ש בשמואל (פסוק יג), ששם אמר שהכה את ארם, וכן במ"ש בפסוק הקודם מאדום וממואב כתוב שם מארם וממואב, ועי' בפירושי שמה:

פסוק טז
ואבימלך. ושם (יז) ואחימלך, כי אביתר אביו היה הכ"ג וצדוק ואחימלך היו כהנים תחתיו כמו שמבואר לקמן סימן כ"ד, ועמ"ש בשמואל (כ, כה)
ושושא. בשמואל שם ושריה סופר, ושם סימן כ' ושוא סופר, שאז מת שריה ונעשה שושא שהוא שוא סופר תחתיו:

פסוק יז
ובניהו. בכאן העתיק כמו בשמואל סימן כ', שאז היה בניהו ממונה על הכרתי, משא"כ בתחלה לא היה ממונה עליהם כמו שנראה בסימן ח', ואז לא היו בני דוד כהנים רק הראשונים ליד המלך כמ"ש שם סימן כ':

פרק יט

פסוק א
ויהי. הועתק משמואל סימן י', ועמ"ש בפי' שם:

פסוק ד
המפשעה. מקום התחלת הפשיעה בין ירכיו, כמ"ש ישעיה (כז, ד):

פסוק ו
ארם נהרים. הוא ארם בית רחוב המוזכר שם:

פסוק ז
שנים ושלשים אלף רכב. ושם החשבון ל"ב אלף רגלי, וצ"ל שתחלה שכרו רגלים, ואח"כ שלחו אלף ככר כסף (שזה לא נזכר בשמואל) ושכרו רוכבים כמספר הזה:

פסוק י
וירא יואב. בארתי כ"ז בשמואל שם:

פסוק יח
שבעת אלפים רכב. ובשמואל (י, יח) שבע מאות, עזרא באר שכל רכב היה מעשרה סוסים והיה ס"ה ז' אלפים
וארבעים אלף איש רגלי. **ושם ארבעים אלף פרשים**, פירש עזרא שבא פרש על שם הגבורה והלימוד לרכוב על סוסים, ואז היו רגלי:

פרק כ

פסוק א
ויהי. ר"ל בשנה הבאה לעת צאת המלכים בימי הקציר, ופסוק זה נעתק משמואל י"א א', ומ"ש ויך יואב הוא סוף הספור שם (יב, כו - לא), שהגם שדוד בא שם לבסוף עקר הכובש היה יואב כמבואר:

פסוק ג
וישר. שרשו נשר, כמו (ישעיה י, טו) אם יתגדל המשור על מניפו, ובא הנח תמורת הדגש **ובמגרות**. כלי אחר מורכב מכמה מגרות, ושם ובמגזרות, כמו (תהלים קלו, יג) לגוזר ים סוף:

פסוק ד
ויהי אחרי כן. הועתק מש"ב (כא, יח) ואלה היו מלחמותיו האחרונים כמש"ש, ואז לא היה דוד יוצא למלחמה בעצמו כנזכר שם
בגזר. ושם חושב ג' מלחמות **בנוב**, מפני שהרפאים היו בנוב והמלחמה היתה בגזר:

פסוק ה
ויך אלחנן. ושם ויך אלחנן בן יערי אורגים בית הלחמי את גלית הגתי, ופירש עזרא ששם הגבור המכה היה אלחנן בן יערי ממשפחות אורגים היינו ממשפחת בצלאל, ושלא היה גלית רק לחמי אחי גלית, ועל שאחי גלית היה גבור כגלית אחיו וההורג אותו היה ג"כ אפרתי כדוד, ממשפחת בצלאל, משלו המושלים שבית הלחמי (ר"ל ממשפחת דוד מבית לחם) הרג את גלית:

פסוק ו
איש מדה. פי' על איש מדון הנאמר שם, ששרשו מדד:

פרק כא

פסוק א
ויעמוד שטן. כל פרשה זו נזכרה בשמואל סימן כ"ד, ושם בארתי באורך, מפני שראה שעזבוהו וילכו אחרי שבע בן בכרי לא בטח בהם עוד שיתאספו לפקודתו בעת מלחמה, ורצה למנותם ולכתוב שמות הגברים בספרי הזכרונות, שיהיה כל איש מחויב לצאת לצבא בעת מלחמה, וזה היה הסתה וגירוי, כי באמת היו ישראל שלמים אתו, ושם כתיב למנות את ישראל ואת יהודה, ועזרא באר שעקר הכונה היה בשביל ישראל כי יהודה היו נאמנים אצלו:

פסוק ב
לכו ספרו. בארתי שם שעקר כונתו היה הספירה שהוא על חשבון הפרטי, לדעת כל איש ואיש, לא על הפקידה, שהוא החשבון הכולל, כמש"ש באורך, וזה היה החטא, עי"ש:

פסוק ג
ויאמר הלא כולם לאדוני לעבדים. א"ל שהם נאמנים למלכם וא"צ לכ"ז, וגם שיהיה לאשמה שהמספר מביא הנגף:

פסוק ה
מספר מפקד. בארתי שם, וכן הסתירה שיש בענין המספר בין כאן לשם התבאר שם פסוק ט', עי"ש:

פסוק ז
ויך. שכבר התחיל איזה חולי בין העם:

פסוק י
שלש אני נוטה. א"ל דע שנתחייבת להענש בשלש עונשים רעב וחרב ודבר, רק ע"י שתבחר אחת ברצון אעשה לך, בל אענישך רק באחת אשר תבחר, ועז"א **גד קבל לך**, ור"ל קבל הדין ברצון:

פסוק יב
אם שלש שנים רעב. ובשמואל אמר שבע שנים רעב, ואחר שזה היה בסוף ימי דוד באר עזרא שלא היה אפשר שיהיה רק ג' שנים, כי בתוך כך מת ושלמה היתה לו הבטחה שיהיה שלום ושקט בימיו

נספה. כי שם אמר נוסך לפני צריך והוא רודפך, באר שפי' שישיג אותך בחרבו, לא רדיפה לבד. ומ"ש שם שלשה ימים דבר, פי' שלא יהיה כדבר הרגיל, רק חרב ה' ומלאך משחית חוץ מדרך הטבע:

פסוק טו

וישלח. הוא פי' מש"ש וישלח ידו המלאך ירושלים, שר"ל שה' שלח ידו והוא המלאך שהוא יד ה' המשחית בעת הדבר

וכהשחית ראה ה'. שצוה לו שירף ידיו שלא ישחית את דוד, כי המשחית לא יבחין בין טוב לרע:

פסוק טז

עומד בין הארץ. כי נסתלק מן הארץ אחר שלא נתן לו רשות לנגוף, ולא עלה לשמים שגם ע"ז לא ניתן לו רשות. ויען שתחלה היתה חרבו שלופה נגד הר ציון, כשא"ל ה' הרף ידך הפכה לצד ירושלים שהיה שם תחלה, ועל זה אמר נטויה על ירושלים:

פסוק יח

ומלאך ה'. מבאר שמש"ש שאמר גד לדוד להקים מזבח, קבל נבואה זו על ידי מלאך המשחית בעצמו, שאחר שלא עשה שליחותו הקודם היה הוא המגיע הנבואה אל גד, שהנבואה תהיה באמצעות המלאכים, והוא עצמו הכין הרפואה אל הנגף, ע"ד מחצתי ואני ארפא (דברים לב, לט):

פסוק כ

וישב. המלאך התראה עתה במקום הגורן ששם מקום הרפואה, וארנן התחבא מפניו, רק שדוד בא עדיו ואז יצא ממחבואו:

פסוק כה

שקלי זהב משקל שש מאות. ובשמואל א' שקנה את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים, ופי' חז"ל שכאשר ראה שירדה האש ורצה ליחד מקום זה לבית המקדש קנה כל המקום סביב, ונתן שקלי זהב. ועוד פי' שגבה חמשים שקלים מכל שבט, עי"ש:

פסוק כח

בעת ההיא. זה נמשך אל מה שיאמר בסימן כ"ב (א) שאמר זה הוא בית ה', שזה נודע לו, א] ממה שראה כי ענהו ה', הוא מה שירדה אש מן השמים ונעצרה המגפה. ב] ממה שזבח שם, שזה היה עפ"י ה', הגם שמשכן ה' ומזבח העולה היה בעת ההיא בגבעון, ולא יכול דוד ללכת כי הבטיחו המלאך והוכרח להעלות דוקא שם, ושם לא נבעת מן המלאך,

הגם שהתראה שם כנ"ל פסוק כ', מכל זה ידע שהוא מקום המיועד לבית הבחירה, וע"כ **ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלהים** וכו':

פרק כב

פסוק ב

ויעמוד. אותם שיהיו **חוצבים**, וגם לחצוב **ברזל לרוב**, כמ"ש (דברים ח, ט) אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחשת

ולמחברות. פי' למסמרים למחברות הם העצים שמחברים את הבנין, כמ"ש (לקמן ב' לד, יא) ועצים למחברות, ומחזקים אותם במסמרים של ברזל:

פסוק ה

נער. בשנים

ורך. בטבעו

והבית. מצד שהוא **לבנות לה'**, צריך **להגדיל למעלה**, כפי גדולת ה' השוכן בו כי ה' עליון נורא, וכן צריך שיהיה **לשם ולתפארת לכל הארצות**, גם בפני כל העמים:

פסוק ח

ויהי דבר ה'. זה דבר אחרי נבואת נתן (הנ"ל סי' יז) כמש"ש פסוק י', וטרם שנולד שלמה כמ"ש בפסוק ט'

דם לרוב. א] ששפך דם שלא לצורך, במלחמות הרשות שעשה. ב] **מלחמות גדולות עשית**. מה שהיה מוכרח לעשות מלחמות מצוה או עם אויבים שהתגרו בו מלחמה, ומ"מ **לא תבנה בית כי דמים הרבה שפכת**, ותנאי בנין הבית הוא בעת מנוחה, וע"י איש מנוחה כמ"ש (ש"ב ז):

פסוק ט

הוא יהיה איש מנוחה. בטבעו, ולא יתגרה מלחמה

והניחותי לו. ולא יהיה מוכרח למלחמת חובה, ומפרש שיהיה איש מנוחה **כי שלמה יהיה שמו**, ועמ"ש והניחותי לו אמר **ושלום ושקט אתן**:

פסוק י

הוא יהיה לי לבן. הוא מ"ש לו (ש"ב ז, יד - טו) אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים וכו' וחסדי לא אפיר מעמו, שבארתי שם שהבטיח לו שישגיח עליו בל יתמוטט מצדקתו עד שיופסק החסד מעמו, כי יוכיחהו תכף בהעותו וישיבהו אל הטוב, וז"ש ע"י שאהיה לו לאב עי"כ **והכינותי את כסא מלכותו עד עולם**,

וגם ר"ל שע"י שיבנה הבית עי"כ אכין מלכותו עד עולם, וכמו שבארתי (תהלות סי' קלב) שע"י שבחר ה' בציון עי"כ תתקיים גם מלכות דוד לעולם, כמ"ש (יב - יג) גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך כי בחר ה' בציון, עמש"ש:

פסוק יא

עתה בני. אחרי ההבטחה הזאת בודאי **יהי ה' אלהיך עמך**, בשני דברים אלה, א] **והצלחת**, כמ"ש והניחותי לו מכל אויביו מסביב. ב] **ובנית**, כמ"ש הוא יבנה בית לשמי:

פסוק יב

אך. זה תלוי בדבר אחר אם **יתן לך אלהים שכל ובינה**, אם להנהגת העם בצדק ובמשפט שעז"א ויצוך **על ישראל**, ואם לשמור את תורת ה' אלהיך:

פסוק יג

אז תצליח. כי עקר ההצלחה תלויה בזה. ונגד מ"ש ולשמור את תורת ה' אלהיך, אמר **אם תשמור לעשות כל החוקים**, שתהיה השמירה ע"מ לעשות בפועל, ולא לבד המצות השכליות כי גם החקים שהם המצות השמעיות שאין להם טעם. ונגד מ"ש ויצוך על ישראל, אמר שתעשה **את המשפטים אשר צוה ה' את משה על ישראל**, שיהיו המשפטים כפי משפטי התורה, וצוהו שיתחזק ויאמץ בזה ואז לא תירא ולא תחת (וכבר התבאר לשון זה ביהושע סי' א'):

פסוק יד

והנה בעניי הכינותי לה'. ר"ל שהקדשתי כל עשרי לה', עד שאני עני ואביון כי כל נכסיי מוקדשים לשמים:

פסוק טו

ועמך. ר"ל הנה הכינותי החומרים הצריכים למלאכה וגם הפועלים, ור"ל **עמך עושי מלאכה לרוב**. בין חוצבים, האבנים מן ההרים, ובין **החרשים**, לסתת ולפסול האבנים, ובין **כל חכם בכל מלאכה**, הם האומנים הגדולים בכל מלאכת חרש וחושב:

פסוק טז

לזהב. חוץ מזה לזהב אין מספר, רמז לו כי יש עוד סגולה (המוזכר לקמן כט, ד) עד שאין מספר גם לזהב ולכסף, ואתה אין חסר לך דבר רק שתקום ותעשה, ושיהיה ה' עמך, כי אם לא ה' יבנה בית שוא עמלו בוניו בו:

פסוק יח

הלא ה'. כי המנוחה מהאויבים הוא תנאי אל בנין המקדש, כמ"ש (דברים יב, י - יא) והניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה':

פרק כג

פסוק א
ודוד וכו' וימלך. שכבר המליך את שלמה כנזכר במלכים, ופה בא לספר מה שעשה דוד לפני מותו אחר שהמליך את שלמה והכין א"ע ללכת בדרך כל הארץ, שאז סדר משמרות כהונה ולויה, ואח"כ צוה את שלמה ונאסף על עמיו:

פסוק ג
מבן שלשים שנה. שמאז יתחיל זמן עבודת הלוי כמ"ש בתורה (במדבר ד, ג):

פסוק ד
מאלה. זה דברי דוד, כמו שסיים (בפסוק ה) אשר עשיתי, צוה איך יתחלקו לעבודתם:

פסוק ו
ויחלקם. כמו ויחלקם:

פסוק ז
לעדן. לדעת הרד"ק הוא לבני (הנזכר בתורה ולמעלה ו' ב'), ולפי דבריו פי' המפ' שיחיאל וזתם ויואל הם יחת זימה ויואח שהם למעלה (שם ה) בני לבני. וכל זה טעות, כי למעלה חושב מאב לבן, כמו שמוכח (שם כז - כח), והעקר שלעדן אינו לבני, רק א' מבני לבני שמשם התחיל הבית אב, ושמעי (הנזכר בפסוק ט) הוא שמעי בן יחת בן לבני, הנזכר למעלה (שם פסוק כז - כח), כמ"ש בפי' שם שיחת היה בן לבני. ובזה נבין איך נתפרדו מלבני שני בתי אבות לעדן בן לבני, ובני לעדן היו יחיאל, וזתם ויואל היו בני יחיאל כמו שמבואר לקמן (כו, כב), ובאמת נראה שם שיחיאל וזתם היו רחוקים כמה דורות מלבני, דהא היו בימי דוד ובני שמעי בן יחת היו שלומית וכו' והיה לו עוד בן ששמו זמה הנזכר למעלה שם, ולא היה לבית אב מיוחד, ובני שמעי שבפסוק י' הם בני שמעי בן גרשון:

פסוק יא
ויהיו לבית אב. וא"כ היה מגרשון תשעה בתי אבות (ומה שכתב בפי' הגר"א ווילנער שלא נהיה לבית אב א' עד ימי עזרא, אינו נכון, כי פה מדבר מימי דוד):

פסוק יג
בני עמרם. ר"ל ואין לחשב מבניו אל שבט הלוי רק משה לבדו, כי אהרן נבדל מן הלוים להיות קדש קדשים:

פסוק יז
ולא היה לאליעזר. ומ"ש לקמן (כו, כה) לאליעזר רחביה בנו וישעיה בנו, פי' בנו של רחביה
רבו. בא כמשפט נחי ל"ה, ויל"פ שהוא מענין גדולה והתנשאות, כי מבואר לקמן ששלומית מבני רחביה ואחיו היו ממונים על כל אוצרות הקדשים שהקדישו לבהמ"ק, שהיו מטמונים גדולים והון עתק ולא ימסרו רק לאנשים גדולי המעלה מאד:

פסוק יט
אמריה השני. השלשה האחרונים הם בני יריהו כמפורש לקמן כד, כג.

פסוק כב
וימת אלעזר. ולפ"ז לא נמצא רק כ"ב משמרות, אבל דברי תורה עשירים במק"א, שלקמן (כד, כז) אמר בני מררי מחלי ומושי בני יעזיהו בנו, בני מררי ליעזיהו בנו ושוהם וזכור ועברי, ופי' שממחלי יצאו בני יעזיהו בנו, היינו בן בנו, והוא הנזכר למעלה (ו, י) בני מררי מחלי לבני בנו שמעי בנו עזה בנו שמעה בנו, ועוזה הוא יעזיהו המוזכר פה, ובני יעזיהו היו שוהם הוא שמעה הנזכר למעלה, ולשוהם היו שני בנים זכור ועברי, והם היו ראשי אבות אחר שמת אלעזר בלא בנים, והם השלימו הכ"ד משמרות, שהיו ט' משמרות מגרשון וט' מקהת וששה ממררי:

פסוק כד
עושה המלאכה מבן עשרים. דוד הקדים להם זמן החנוך מבן עשרים, ובאר הטעם **כי אמר דויד**, שדוד פירש שמה שאמרה תורה שיהיה בן שלשים הוא רק במדבר, שהיה שם משא בכתף שצריך שיהיה בעל כח, ובן שלשים לכח, אבל אחר שהניח ה' לעמו וא"כ **אין ללוים לשאת את המשכן**, וא"צ שיהיה בן שלשים. וזה כפי תירוץ האחרון שכתב הכ"מ (פ"ג מה' כה"מ ה"ז) לישב דברי הרמב"ם שם, שמה שצריך שיהיה בן שלשים הוא רק בזמן שהיו נושאים בכתף, ולתירוץ הא' שכתב שהוא רק לעבודת השיר י"ל שהלוים הצעירים היה משתמש בהם לענינים אחרים כמו שית':

פסוק כז
כי. בל תשאל הא למעלה (פסוק ג) אמר ויספרו הלוים מבן שלשים, ע"ז משיב שאח"ז צוה דוד לספרם מבן עשרים:

פסוק כח
כי מעמדם. וע"י שהיה צריך עבודות רבות והלוים הגדולים מבן שלשים לא היו מספיקים, נתנו עבודות שאינם עקרים להפחותים מבן שלשים, והשיר והשוער וכדומה להלוים שהם מבן שלשים
ועל טהרת. לטהר את הטומאה שנמצאה בקדש, כמ"ש (לקמן דה"י ב' כט, טז) ויקבלו הלוים להוציא לנחל קדרון, ופי' על החצרות וטהרת כלי קדש של החצרות והלשכות, כי טומאה הנמצא במקדש מצוה בכהנים להוציאה, כמבואר בסוף עירובין:

פסוק כט
וללחם המערכת. כמ"ש למעלה (ט, לב)
ולסלת למנחה. (שם כט)
ולמחבת ולמורבכת. (שם לא)
ולכל משורה ומדה. מדת הלח והיבש:

פסוק ל
ולעמד בבקר. הוא השירה, וע"ז היה צריך לוים מבן שלשים ומעלה:

פסוק לא
ולכל העלות. כי השיר היו אומרים בעת העלאת עולת צבור. וגם י"ל"פ שהיו משגיחים לבקר את הטלאים ועל ההפשט והנתוח:

פרק כד

פסוק א
ולבני אהרן. יחשוב סידור משמרות של הכהנים:

פסוק ג
ואחימלך. הוא אחימלך בן אביתר, כי אביתר אביו נגרש אז ממשרתו, כמ"ש מ"א (ב, כז):

פסוק ד
רבים. שתחלה היו רק ט"ז משמרות ח' מאלעזר וח' מאיתמר, וכשראה שבני אלעזר רבים עשה מהם ט"ז משמרות, ואיתמר נשאר כבראשונה כמ"ש במס' תענית:

פסוק ה
ויחלקום בגורלות. מי שיהיה ראשונה או שני
כי היו. והיו שוים במעלה, ולא יכלו לסדרם כפי מעלתם רק כפי הגורל:

פסוק ו
אחד אחז. שהוציאו א' מבני אלעזר וא' מבני איתמר, עד המשמר הי"ז ולמעלה שהיה כולו מאלעזר, ובאשר באלעזר היו משמרות חדשות אמר אחד אחוז, ובאיתמר היו הקדומים אמר ואחז אחז, ר"ל שהוא נאחז בין המשמורים מתחלה, כן פי' חז"ל במס' תענית:

פסוק יט
אלה פקודתם לבא. ר"ל שיבא כ"א בשבוע שחל בו המשמר שלו:

פסוק כ
ולבני לוי. כבר חשבם בסימן כ"ג, רק בא לחזר בני קהת ומררי לפרש עוד דברים שלא פירש שם, ובני גרשון נדע משם, וחדש שם הראש של בני שובאל (כג, טז) ורחביה (יז) בני שלומית (יח), ושמ"ש (יט) יריהו הראש, היינו שהוא היה אב של אמריה וכו', וכן לבני מיכה וישיה שם הראש שלהם, וכן בפסוק כ"ו כ"ז למדנו דברים חדשים מי השלים חשבון הכ"ד משמורות, כמ"ש למעלה סימן כ"ג פ' כ"ב:

פסוק לא
ויפילו לעומת אחיהם. כל משמרת לויה עם איזה משמרות כהונה ישמש ביחד לשרתו **אבות הראש**. ר"ל שבגורל היה שוה הגדול והקטן, ולא היה שום ראשיית לאחד על חברו:

פרק כה

פסוק א
ויבדל. הבדיל לוים לצורך השיר
ושרי הצבא לעבודה. השרים של הצבא המיוחדים לעבודה, כמו (במדבר ד, כג) כל הבא לצבא לעבוד עבודה בא"מ
הנבאים. קורא את השיר בשם נבואה, שמדברים דבורים רמים אלהיים
ויהי מספרם אנשי מלאכה לעבודתם. שהיו מספרם כפי האנשים הצריכים למלאכת עבודתם, שלצורך השיר בפה צריך שיעמדו י"ב לוים על הדוכן, ולצורך השיר בכלי הדין הוא שלא יפחות משני נבלים ותשעה כנורות וצלצל א' שהם ג"כ י"ב, כמבואר במס' ערכין וברמב"ם ה' כה"מ:

פסוק ב
על יד אסף. שאסף היה המורה אותם בשיר, והוא **נבא** ודבר השירים **על ידי המלך**, מזמורי נעים זמירות שחבר המלך:

פסוק ג
ששה. עם שמעי המובא בפסוק י"ז. ולא חשבו בכאן, שלא הגיע עדיין לבן שלשים, ושמש אביו והגריל תחתיו עד ימלאו ימיו:

פסוק ד
ורוממתי עזר. שם אחד, כמבואר בפסוק ל"א:

פסוק ה
חוזה המלך. שראה חזון להמלך שירים ה' את קרנו ויצליח, והיה זה באיזה מלחמה שהיה לדוד שרמה קרנו בה':

פסוק ז
מאתים שמונים ושמונה. כ"ד משמרות כל אחד י"ב לוים, עולה כמספר הזה:

פסוק ח
משמרת לעומת. ר"ל **משמרת לעומת מבין עם תלמיד כקטן כגדול**, שכיונו שבכל משמר ימצאו מבינים לשיר בעצמם ותלמידים הבלתי מבינים כ"כ רק מתלמדים מהמבינים, והיו המשמרות שוות כקטן כגדול (כנ"ל כד, לא):

פסוק ט
ליוסף גדליהו. יוסף מבני אסף, וגדליהו מבני ידותון, ושוב זכור מבני אסף, ויצרי מידותון, וכן כולם
הוא ואחיו. החבורה של כל אחד מהם:

פרק כו

פסוק א
למחלקות. יספר איך היה חלוקת השוערים
לקרחים. למשפחת הקרחים, וכבר התבאר למעלה כי שלום בן קורא על שומרי הספים, ושם פכ"א זכריה בן משלמיה שוער פתח לא"מ, ויתבאר (בפסוק יז - יח) שהיו שומרים בכ"ד מקומות, וכן חשב כאן כ"ד ראשים, כ"א היה ראש לשער מיוחד, והיו כ"ד הנקובים בשמות, בני משלמיה שבעה, מבני עובד אדום שמונה הרי ט"ו, בני שמעיה ששה ונגרע מהם שמעיה כי בניו היו ראשים תחתיו, ובני חוסה ארבעה, וכבר בארתי למעלה (ט, כה) כי לכ"ד משמרות היה צריך ארבעה אלפים ל"ב שוערים, והנחשבים פה היו הממונים עליהם כ"ד לכ"ד מקומות שצריכים שימור, ולכן לא חשב למעלה רק ארבעת אלפים שוערים, כי הם היו חוץ מכ"ד הנזכר פה שהיו הראשים, ומשלמיה ועובד

אדום ושמעיה וחוסה, שהיו בראש הראשים ואינם מן החשבון כנ"ל, הם כ"ח מן הל"ב החסרים, ובארבעה לא דק לפרטם:

פסוק ה

כי ברכו אלהים. כמ"ש חז"ל בסוף ברכות:

פסוק ו

הממשלים. פרש"י שהיו מושלים וממונים, כנ"ל:

פסוק ח

ששים ושנים. עמ"ש למעלה ט"ז ל"ח:

פסוק ט

ולמשלמיה. זה היה ראוי להאמר אחר פסוק ג', רק שבא לבאר איך ברך ה' את עובד אדום שמן שמונה בנים היו לו ששים ושנים, ומשלמיה שהי"ל שבעה בנים לא היו לו רק שמונה עשר, ולחוסה רק י"ג:

פסוק יב

לאלה מחלקות השוערים. ר"ל שמחלקות השוערים כולם שהיו ד' אלפים היו עומדים תחת פקודת אלה **ראשי הגברים**, שהם הכ"ד אנשים הנזכרים
משמרות לעומת אחיהם. והמשמרות היו לעומת אחיהם, כ"ד בתי משמרות לכ"ד שבועות, כמו יתר הלוים שנחלקו לכ"ד משמרות:

פסוק יג

ויפילו. והכ"ד אנשים הנ"ל שהם ראשי המשמרות הפילו גורלות מי יפקד על כל שער ושער:

פסוק יד

ויפול הגורל מזרחה. הנה יבואר (בפסוק יז) שבמזרח היו עומדים ששה שומרים, ובצפון ודרום ארבעה בכ"א, ונפל על משלמיה צד המזרח, והוא היה שבעה ראשים, ונותר אחד **והתיעץ זכריה בנו בשכל**. וקבל עליו לדחות ממקומו, שאם ידחה אחר יהיה לו בושה, אבל הוא באשר הוא הבכור לא יאמרו שנדחה מפני איזה פחיתות, ואז **הפילו גורלות** לאיזה צד ישמור, **ויצא גורלו צפונה**:

פסוק טו

לעובד אדום. הנה הגורל השני נפל לעובד אדום, וממילא היה לו שלשה משמרים הנותרים בצד צפון, שצפון כבר יצא מן הגורל, רק שעובד אדום הי"ל שבעה בנים (חוץ משמעיה שבניו היו ראשים בפ"ע), ונשארו לו עוד ד' בנים, ויצא הגורל **נגבה**, ואח"כ

יצא הגורל **על בניו**, שהיו בפ"ע, שהם בני שמעיה שהיו ראשים בפ"ע (כמ"ש בפסוק ז), והם היו ששה ויצא להם הגורל **על בית האסופים**, ששם עמדו ד' שומרים (כמ"ש בפי"ז), ועוד נשארו שנים מבניו (שהיו ששה), ויצא להם הגורל **לשפים**, שהוא השער שלכת שהיו משליכים שם את האשפות, כמו שער האשפות, ונקרא שפים מל' אשפה, והוא עצמו המקום שקורא בפי"ח פרבר
אפר בר. ששם היו משליכים את האפר לחוץ (ובחז"ל (תמיד כז א) פרבר כלפי בר), והוא היה במערב, וכן **ולחוסה למערב**, לחוסה הגיע ג"כ למערב, ומפרש **עם שער שלכת**, שלבני עובד אדום הגיע המשמר קרוב לשער שלכת שמשליכין שם את האשפה והאפר, ולחוסה הגיע הגורל **במסלה העולה** שהוא במערב, כמו שיפורש בפסוק י"ח, והיה **משמר לעומת משמר**, במזרח ובמערב היו ששה כנגד ששה, ובדרום ובצפון היו ארבע כנגד ארבע, וכן האספים היו ג"כ מגבילים זה כנגד זה. עתה פירש הדבר איך היו המשמרות:

פסוק יז

למזרח. היו **הלוים** השומרים **ששה** (ליום)
לצפונה. **היו ליום** (פי' לכל יום), **ארבעה** שומרים, וכן **לנגבה בכל יום ארבעה**, **ולאספים** (שם מקום או לשכות) היו בשני אסופים **שנים** בכל אחד מן האסופים, והיו בשניהם ארבעה שומרים:

פסוק יח

לפרבר. ועוד עמדו שומרים לפרבר, הוא מקום שמשליכין שם את האפר לבר (שהוא השפים מקום האשפות ושער שלכת הנזכר לעיל בפט"ז), וכן עמדו שומרים **למערב**, ביתר מערב (שהוא במסלה העולה הנזכר שם), ומפרש **ארבעה** שומרים עמדו **למסלה**, **ושנים** שומרים עמדו **לפרבר** (ואע"ג שבגמרא זבחים (נה ב) מפרש לפרבר בענין אחר, הלא תראה להראב"ד בפי' מס' תמיד פירש לפרבר כלפי בר, ר"ל מקום מובדל שאין בני אדם הולכים שם, וזה יתכן לפי פירושי). ודע שמה שכתבתי שהלוים שמרו בכ"ד מקומות הוא כדעת הסמ"ג מ"ע סימן קס"ה והרע"ב שגם במקומות ששמרו הכהנים שמרו הלוים ג"כ, והמפרש במס' תמיד לו שטה אחרת, וכ"נ מדעת הרמב"ם, וכמו שהאריך במ"ל הלכות בהב"ח, ואנכי בחרתי את הקרוב בפשט הכתוב כדרכנו:

פסוק כ
והלוים. ר"ל הלוים השוערים, מהם היו ג"כ ממונים על אוצרות בית האלהים, וכמ"ש למעלה (ט, כו) כי באמונה המה, ארבעת גבורי השוערים הם הלוים, והיו על הלשכות ועל האוצרות בית האלהים, והממונה עליהם היה אחיה:

פסוק כא
בני לעדן. וכן מבני לעדן המוזכר למעלה (כג, ז - ח) היו בני יחיאל על אוצרות בית ה', שהוא מ"ש (למעלה ט, כט) ומהם ממונים על הכלים וכו' ועל הסולת והיין וכו', אולם לקמן כ"ט ח' משמע על אוצרות של כסף וזהב ונדבות למקדש:

פסוק כג
לעמרמי. וכן היו פקידים מבני עמרם ומבני יצהר וכו', ומפרש לעמרמי שמבני גרשון היה שבואל הראש (כנ"ל כג, טז) והיה נגיד על האוצרות:

פסוק כה
ואחיו לאליעזר. ממנו היה בן בנו שלומית (שהוא דור חמישי לרחביה) ממונה על ההקדשות שהקדיש דוד ושרי הצבא מן שלל המלחמות וכל מה שהקדיש שמואל וכו' הכל היה על ידי שלומית בן בנו של רחביה בן אליעזר:

פסוק כט
ליצהרי. היה כנניה שהיה מבניו ממונה על המלאכה החיצונה בשדות וביערים של הקדש וכדומה, כמו שפרש"י, וכן היו מהם שוטרים ושופטים:

פסוק ל
לחברוני. היו על פקודת ישראל ממונים בעבר הירדן המזרחי, וגם אחרי שמצאו עוד ממשפחת החברוני מבני יריה (כנ"ל כד, כג) שהוא הראש לבניו, ונמצאו ביעזר אשר בארץ הגלעד בעבר הירדן המזרחי, מינה אותם המלך על השבטים שבעבר המזרחי. ומן עוזיאל השמיט ולא הזכיר פקודתם:

פרק כז

פסוק א
ובני ישראל למספרם. המלך חלק את ישראל לי"ב חלקים, שכל חלק מהם יכלכלו אותו וישרתו אותו חדש בשנה, ויודיע כאן כמה שרתו אותו בכל חדש ומי היו הממונים עליהם. ומ"ש **למספרם ראשי האבות**, ירמוז ג"כ עמ"ש חז"ל בל"ב מדות של ר"א בנו של ריה"ג לישב סתירת הכתובים, שבשמואל כתיב שהיו ישראל שמנה מאות אלף, ובדה"י

כתיב שהיו אלף אלפים ומאה אלף, שלש מאות אלף אלו מה טיבן, והשיבו שבשמואל לא מנה את המשרתים את המלך שהיו י"ב פעמים כ"ד אלף הם רפ"ח אלף וי"ב אלף נשיאי ישראל, וז"ש שצריך להוסיף על בני ישראל למספר הנאמר בשמואל שרי האלפים והמאות והמשרתים את המלך, שהם לא נמנו שם, שכל מחלוקה בכל חדש היתה של כ"ד אלף:

פסוק ג
הראש לכל. שהיה ממונה על כל השנים עשר:

פסוק ד
ומחלקתו ומקלות. הוא סייע לו בהנהגה, ווא"ו ומקלות הוא מן השם, כמ"ש למעלה ב' י"ח:

פסוק ה
ראש. שהיה ראש על הכרתי והפלתי כנזכר לעיל (יח, יז): גבור השלושים כנ"ל י"א כ"ד:

פסוק ז
אחריו. אחר שנהרג עשהאל (ש"ב ב):

פסוק ח
היזרח. הזרחי:

פסוק כג
ולא נשא. כבר בארתי בש"ב (סי' כד) שדעת דוד בצותו למנות את ישראל היה למנות גם הפחותים מבן עשרים ולכתוב שמותם בספר דה"י אשר למלך לדעת כמה יולדו וכמה יפקדו, כדי שבאם תקראנה מלחמה יהיו כולם מחויבים ללכת לצבא ובשם יקראון, וע"ז היה הקצף, ולכן נתבטל הדבר ולא נשא דוד עוד מספרם מבן עשרים ולמטה כי עי"ז חל הנגף, שעי"כ נודע כל פרטי מנינם, משא"כ אם מונה היה רק מבן עשרים, כמש"ש בארך. ועז"א **שיואב החל למנות** (גם הפחותים מבן עשרים), ולא **כלה**, כי **בזה היה קצף** וחל הנגף, וע"כ **לא עלה המספר** (של פחות מבן עשרים) **כמספר דה"י למלך דויד**, כמו שהיה ברצונו לעשות. וגם יכוין עמ"ש חז"ל שבמספר שמנה בס' שמואל חסרים לוי ובנימין, שיואב לא נתן לו כל המנוים מפני קצף שהיה על ישראל בעבור זאת:

פסוק כה
ועל אוצרות. כסף וזהב
ועל האוצרות בשדה. תבואה ופירות:

פסוק כז
ועל הכרמים. מלאכת הכרמים
ועל שבכרמים. לאסוף תבואת הכרם, וכן בפסוק שאחר זה:

פסוק ל
הישמעלי, **המרנתי**, **ההגרי**. בני נכר היו, וע"ד (ישעיה סא, ה) ועמדו זרים ורעו צאנכם, הם היו בקיאים במלאכה זו:

פסוק לב
עם בני המלך. מגדלם:

פסוק לד
ואחרי אחיתופל. אחרי שמת היו יהוידע ואביתר במקומו:

פרק כח

פסוק א
כל שרי ישראל. כלל, ואחריו פרט שרי השבטים המנוים (כז, טז - כב)
שרי המחלקות. (שם א - טו)
שרי כל רכוש. (שם כה - כח)
ומקנה. (שם כט - לא):

פסוק ב
עם לבבי והכינותי. ר"ל לא חסר אל הבנין, לא הרצון, שעדיין עם לבבי לבנות, ולא הכנות החומריים אל הבנין, כי **הכנותי לבנות**, שהכל מוכן ואין חסר רק לבנות, רק שה' אמר לי שלא אבנה
לארון ולהדום. כמ"ש (תהלים קלב, ז) נבואה למשכנותיו נשתחוה להדום רגליו, ששם סוף מסובביו והנהגתו לעולם השפל, כמ"ש בפי' ישעיה על ושוליו מלאים את ההיכל:

פסוק ד
כי ביהודה. ר"ל שאצלו היו ג' בחירות, ע"י שבטו, וע"י ביתו, ועל ידו, ובשלמה נוסף בחירה שלישית שבחר בו מכל בני דוד, הגם שלא היה הבכור:

פסוק ז
אם יחזק. כי מלכות בנו של דוד היה בלי תנאי, אבל מלכות זרע זרעו היה בתנאי כמו שבראתי בפי' תהלות קל"ב ובכ"מ:

פסוק ח

ועתה. ר"ל כי כפי שיוסיף ה' להטיב עם האדם כן חייב לו בתוספת עבודה והכנעה יתירה, והכ"ג כורע בסוף כל ברכה וברכה והמלך כיון שכרע שוב אינו זוקף, וע"כ ממצות המלך שתהיה עמו ספר משנה תורה וקרא בו כל ימי חייו, ויתר מצות המלך נוסף על כלל המצות, ועפ"ז א"ל שכל ישראל שקבלו מה' טובת ירושת הארץ מחוייבים לשמור מצותיו שבזה יתקיימו בארץ הם ובניהם עד עולם. אבל **אתה שלמה בני**, שהפליא ה' עמך בחסדים גדולים אין די לך בזה לבד, רק **דע**, אם באמונות ודעות לא די שתסמך על הקבלה בלבד רק **דע את אלהי אביך**, ע"פ הידיעה, שתשכיל בדרכיו ואמתיותיו ע"פ ידיעת השכל. ואם במעשים, **עבדהו**, כעבד העובד תמיד בלי הפסק, ושתהיה העבודה **בלב שלם ובנפש חפצה**, שלא תהיה בעבור שום פניה חיצונית רק בלב שלם, ולא מתוך הכרח ויראת העונש, רק מאהבה עד שנפשך תחפוץ בעבודתו **כי כל לבבות דורש ה'**. הלב מציין כח הממשלה אשר בנפש

ויצרי המחשבות. הם קודמים לבחירת הלב, שהאדם יחשוב מחשבות, והנפש תעלה ממעמקיה ציורים רבים ורובם נוטים לרעה, כמו ציורי התאוה והגאוה והכעס וכדומה, ואז צריך להלחם עם היצר, והלב שהוא כח המושל ימשול על יצרי המחשבות, וה' דורש את הלב באיזה דרך יבחר, וגם את ציורי המחשבות המצטיירים ועולים על הלב. ומ"ש **כל לבבות דורש**, הוא עונה על **עבדהו בלבב שלם**. ומ"ש **וכל יצר מחשבות מבין**, הוא עונה עמ"ש **בנפש חפצה**, שמי שהגיע למדרגה עד שנפשו תחפוץ ותחשוק בעבודת ה', לא יצטייר בלבו ציור אחר שהוא נגד עבודת ה' ולא יחפוץ ברע כלל, עד שלא תתקומם בנפשו מלחמה כלל ולא יצטרך לכבוש את יצרו כי לבבו מלא מיראת ה' ושמח בעבודתו, ולא תאמר שדבר זה קשה והוא נגד טבע האדם, **כי אם תדרשנו ימצא לך**, בין בענין הידיעה שאמר דע אלהי אביך שישכילך האמתיית וענינים אלהיים, בין בענין העבודה הבא לטהר מסייעין לו

ואם תעזבנו יזניחך לעד. וכבר התבאר אצלי שפעל זנח מורה שעושה רושם בדבר המרוחק מאתו (עמ"ש ישעיה יט), וכ"כ בפי' רש"י פה שזנח קשה מן עזב:

פסוק י

ראה עתה. שהפליא ה' טובותיו עמך עוד ביתר שאת, **ובחר לך לבנות בית למקדש**, וא"כ **חזק ועשה**. וגם ירמוז כי מתנאי שיבנה המקדש הוא שיבנה תחלה מקדש ה' בקרב לבבו עד שישכון ה' עליו ברוחו ונפשו, כמו שכתבתי בארצות השלום דרוש ג', וא"כ חזק ועשה:

פסוק יא
את תבנית האולם. החצר החיצונה שעל פני ההיכל: **ואת בתיו**. היציעים סביב: וגנזכיו. הלשכות שנעשו לגנוז שם אוצרות הקדשים
וחדריו הפנימים. הוא ההיכל והחדרים סביב לו
ובית הכפורת. הוא קה"ק:

פסוק יב
ותבנית. מלבד הפשוט רומז ג"כ כי כל המקדש וחדריו מרמזים לענינים גדולים ונפלאים, הן בעולם הגדול, והן בעולם הקטן שהוא הנפש, ששניהם ערוכים ומסודרים כפי סדר המקדש ליודעי דעת, עד שברוח דוד היה תבנית המקדש וכל חצרותיו ולשכותיו, וכמש"פ בדרוש הנ"ל מ"ש כי בית יעשה לך ה', שדוד עצמו היה כציור הבית למעלה בקדש, וז"ש **אשר היה ברוח עמו**:

פסוק יג
ולמחלקות. שמסר לו סדר חלוקת משמרות כהונה ולויה הנזכר למעלה
ולכל מלאכת. איך יהיה סדר העבודה והשיר ומעמד משרתי העבודה
ולכל כלי. וכן עניני כלי המקדש וענייניהם:

פסוק יד
לזהב. לכלים של זהב היה המשקל כפי הראוי לזהב, וכלי הכסף במשקל הראוי לכסף שהיו נהוגים במשקל אחר, וזה לכל כלי כפי ענינה. וגם יכוין על ההבדל בין זהב וכסף שאזכור בפסוק הבא:

פסוק טו
ומשקל למנורות. כי עשה עשר מנורות. ומ"ש ונרותיהם זהב, עי' מ"ש בפי' מלכים (ז, מט)
ולמנורות הכסף. שלמה לא עשה מנורות כסף, כי אין כסף נחשב בימי שלמה, ודוד לא ידע שיתעשר כ"כ
כעבודת מנורה. כי מנורות הזהב היו כולם שוים משקלם ככר כמפורש בתורה, אבל מנורת כסף א"ל להיות מככר וכמ"ש במנחות דף כ"ז, ועז"א **כעבודת מנורה ומנורה**, כי לא היו משקלם שוה:

פסוק טז
לשלחנות הכסף. לא עשה שולחנות כסף מטעם הנ"ל, או שי"ל השולחן שמניח עליו לחם הפנים מבחוץ שהיה של כסף, כמ"ש חז"ל:

פסוק יז
והמזלגות. והמזרקות היו שני מינים, א] מנחושת מרוק (לקמן ב' ד, טז), ואחד מזהב (שם כב), ואף שלא זכר מזלגות, הלא במלכים לא הזכיר מזלגות כלל, ועזרא כתב במקום מזרקות מזלגות, עי' שם
ולכפורי. מין מזרק נזכר בעזרא (א):

פסוק יח
ולתבנית. שהכרובים היו ציור למרכבת ה' ושכינת עזו כמו שראה יחזקאל
לפורשים. כמ"ש (שמות כה, כ) והיו הכרובים פורשי כנפים סוככים בכנפיהם:

פסוק יט
הכל. נמשך עמ"ש בפי"א ויתן דוד לשלמה הכל בכתב, ואמר לו דע כי **מיד ה' עלי השכיל**, שכ"ז השגתי בנבואה (שיד ה' בא על השגת הנבואה, כי שמואל מסר כ"ז בנבואה)
ועלי השכיל. (שהשכל הטוב בא על רוה"ק), שהשיג ברוה"ק וישכיל כל מלאכת התבנית וכל סודותיו וצפונותיו:

פסוק כ
חזק ואמץ וכו'. עי' באורו יהושע א'
עד לכלות. ר"ל **ועשה עד לכלות**, ולא תעמוד באמצע המלאכה:

פסוק כא
והנה. אל תירא שאחר שתבנה לא תשיג התכלית מהעבודה ראויה, **כי הנה מחלקות הכהנים** וכו'. ולא שלא תמצא חרשים ואומנים כפי הצריך, **כי ועמך בכל מלאכה**. ולא שלא תמצא דברים הצריכים אל הבנין, **כי השרים והעם לכל דבריך**:

פרק כט

פסוק א
שלמה בני אחד. מלבד פשוטו שאמר להם שבאשר שלמה הוא יחיד ורך למלאכה גדולה, שהיא גדולה כפי גדולת האל שיעשהו לכבודו, צריך שיעזרו לו בדבר זה, רצוף בו עוד כונה שניה, כי לבל יאמרו שמלאכה כזאת היא למעלה מכח העם, וא"א להם לבנות מקדש מלך כזה, הוכיח להם שעקר הבנין יעשה ע"י ה' ובעזרתו, וכמו שהמליצו עמ"ש (מ"א ו, ז) והבית בהבנותו שמאליו היה נבנה, וברר להם זאת, כי בענינים הטבעיים יבחר ה' תמיד באמצעיים נכונים ומספיקים אל התכלית הנרצה, ואם היה רצון ה' שיבנה בכח

האדם לבד לא היה לו לבחור על זה את שלמה שהוא נער ורך, או עכ"פ היה לו לבחור עמו עוד עוזרים במלאכתו כמו במלאכת המשכן שהכין לזה את בצלאל ואחיסמך. אבל **שלמה בני אחד** ואין עוזר לו, והוא **נער ורך**, והמלאכה גדולה מכחו, ובכל זאת **בחר בו אלהים** שהוא יבנה בנין הזה. ומזה מבואר **כי לא לאדם הבירה**. ר"ל שמלאכת הבירה לא תתיחס לאדם

כי לה' אלהים. שהוא ישלח עזרו מקדש אל הבנין למעלה מדרך הטבע, ובמעשה המיוחס אל האלהים יבחר תמיד אמצעיים חלושי החומר ושלמי הצורה שתחול עליהם עזרתו לפי מעלת נפשם בקדש:

פסוק ב

וככל כחי. הגם שהכינותי לבית אלהי ככל כחי מכל מיני החומריים הצריכים ומוכרחים למלאכה, בכל זאת ועוד **ברצותי בבית אלהי**, ע"י שרציתי לפארו ולהדרו ביתר שאת ויתר עז מצד שהוא בית אלהים שאין גבול להדרו ותפארתו, **יש לי עוד סגולה**, שעי"ז אפאר אותו עוד יותר ממה שעלה במחשבתי תחלה. וסגולה זאת **נתתי לבית אלהי למעלה מכל הכינותי לביהמ"ק**, הוא למעלה מן ההכנה שהכינותי תחלה שתספיק לבנות בית הקדש, שע"י הסגולה הזאת שבזהב הזה יטיחו קירות הבית בזהב ובכסף מזוקק, יתעלה הבית למעלה ביתר שאת ממה שהכינותי תחלה. וכאלו תחלה הכינותי לבית הקדש ועתה נתתי לבית אלהי, שמצד שהוא בית הקדש צריך גם כן להבנות בפאר וכבוד, והיה די בבית הבנוי לתלפיות מאבני גזית, אבל ע"י שהוא בית אלהי צריך לטוחו בזהב וכסף:

פסוק ה

לזהב לזהב. ר"ל אמנם הגם שהכינותי כל הצורך בחיצוניות הבנין, הן בענין החומריים הצריכים, מה שצריך לזהב הוא לזהב, ומה שצריך בענין הפועלים לכל מלאכה הוא ביד חרשים, וזה מוכן הכל, אבל הלא לתנאי המקדש שתחול בו קדושה צריך עוד דבר אחד והוא נדבת לב העם והכנתם, שע"ז תחול הקדושה, כמ"ש (שמות כה, ב) מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, שעקר תרומת ה' היא נדבת הלב, וע"ז תחול הקדושה והרצון מאת ה', וא"כ **מי מתנדב למלאות ידו היום לה'**, שבנדבת לבו ימלא ידו לה' כי זה הוא הנרצה בעיניו:

פסוק ט

וישמחו על התנדבם. כי עקר הכונה היה שיתנדבו בלב שלם, ועז"א **כי בלב שלם התנדבו**, וע"ז שמח דוד כי זה העוזר להפיק רצון מה', כמ"ש בארצות השלום דרוש ב':

פסוק י

ברוך אלהי ישראל אבינו. באשר יעקב ראה בהר המוריה מראה הסולם ואמר (בראשית כח, יז) אין זה כי אם בית אלהים, לכן ברך את ה' מצד שהוא אלהי ישראל סבא, ושם נגלה אליו והראהו הבית הזה ושער השמים:

פסוק יא

לך ה' הגדולה. כבר התבאר אצלי כי בשם גדול יקרא ה' על שהוא ראשית כל הסבות ואחרית כל המסובבים והוא המנהיג כל מסובבי הטבע מראש ועד סוף, ובשם גבור יקרא בעת ישדד סבות הטבע ויעשה מעשים נגד הטבע, ובשם נורא יקרא בעת ינהיג הנהגה השגחיית פרטיית כפי רצונו מסכים עם השכר והעונש, עד שכלל ההנהגה היא בענין אלהי ואז יתפאר בעולמו, כמ"ש (ישעיה סג, יד) כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת. עפ"ז יאמר ששלש הנהגות האלה, הנהגת הטבע, ושידוד הטבע לפרקים, והנהגת התפארת שיתנהג הכל כפי ההשגחה הפרטיית, הכל הוא לך, וכ"ז בהנהגת העולם המוחשי והגשמי. וגם **לך הנצח וההוד**, שהוא הנהגת העולם הרוחני, שהוא למעלה מן הזמן והמקום, שכבר מבואר אצלנו (ישעיה סי' נז ובכ"מ) ששם נצח מובדל משם עולם במה שמורה על זמן הנצחי של הרוחנים שהוא למעלה מן הזמן הידוע לנו, וכן ההוד מובדל מן הדר שמורה על ענין הרוחני הפנימי (כמ"ש בס' התו"ה קדושים)

כי כל בשמים. ר"ל לך כל הגדולה וכו' והנצח הנמצא בשמים והנמצא בארץ, שכל כח וגבורה הנמצא בארץ בעולם הגופים וכל נצח והוד הנמצא בשמים בעולם הרוחנים (כי שמים שם כולל גם לעולם הרוחנים כמ"ש בכ"מ), הכל מיוחס לך, כי הכל מושפע מאתך ואתה שורש ומקור לכולם

לך ה' הממלכה. (שם ממלכה מובדל משם מלוכה, שמציין את העם בכלל שעליהם מלך מלך), ר"ל כל המציאות הרוחני והגשמיי, כל העולמות שהם הממלכה הכללית, הוא לך ה', כי אתה מולך בהם ומנהיג אותם כנפש המנהגת את הגויה, שמצד זה יקרא ה' חי העולם ומלך העולם, ואנו מציירים אותו יתברך בצד זה כנפש אשר היא תוך הגויה כן שפעו ואורו מלא כל העולמות ומחיה את כולם, ובצד אחר אנו מציירים אותו שהוא מתנשא מן העולמות ונבדל מהם והוא לראש לכולם ומקיף את כולם, כענין שאמרו האלהיים ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין. על הצד שהוא ממלא את כולם אמר לך ה' הממלכה, ועל הצד שהוא סובב את כולם ועומד בראש הסולם נבדל מן העולם אמר **והמתנשא לכל**, הוא מנושא מכל והוא **לראש** על כולם:

פסוק יב

והעושר. כל **העושר והכבוד** אשר בעולם בא **מלפניך**, שתתנהו למי שימצא חן בעיניך. ואינך כשאר נותן שאחר הנתינה אין הדבר עוד ברשותו, כי **אתה מושל בכל**, כי לא יתקיים ביד הניתן לו רק בעוד שתרצה ותשפיע עליו, והכח והגבורה נשאר תמיד בידך, עד **שבידך לגדל ולחזק לכל**, בכל עת שתרצה, כמ"ש (שקלים סוף פ"ג) הקב"ה עושה סולמות ברקיע מוריש לזה ומעשיר לזה:

פסוק יג

ועתה. אחר שכל העושר הזה שנדבנו הוא מידך ובידך, א"כ **מודים אנחנו לך**, על הטובה שנתת לנו עושר כזה

ומהללים לשם תפארתך. כי העושר הזה אינו שלנו רק שלך, ואנו מקבלים קיומו כל רגע מאתך:

פסוק יד

וכי מי אני. באר הדבר כי הלא א"א שאנו מצד כחנו נתגבר כ"כ בעושר מופלג כזה עד **שנוכל להתנדב כזאת**, אין זה לא בכחי ולא בכח עמי, רק **כי ממך הכל**, כל העושר הזה קבלנו ממך. וגם עתה אינו שלנו עד שנאמר שנתנו לך מידנו, רק מידך נתנו לך, כי עדיין הוא בידך וברשותך והוא שלך עד שנתנו לך את שלך, ואת אשר בידך:

פסוק טו

כי גרים. כי א"א שיהיה לנו איזה קנין פה בארץ, אחר שאנחנו גרים פה, שכמו שהגר בא מארץ אחרת ואינו מאזרחי הארץ כן אנחנו באים לפה ואיננו מתושבי קדם רק נולדנו בזמן קרוב והנפש שבנו שרשה מעולם אחר, וגם בעת שאנחנו תושבים פה אנחנו **תושבים ככל אבותינו**, שישבו בארץ רק לזמן מוגבל ואח"כ נסעו מפה, כן **כצל ימינו על הארץ**, כמו שהצל כל שיגדל ויתארך יותר הוא סימן שקרוב לכלות ולהיות אפס, כן כל עוד שנרבה ימים אנו קרובים יותר אל המיתה

ואין מקוה. שנאריך ימים פה. וא"כ הקנינים שיש לנו הם רק לפי שעה ואינם שלנו:

פסוק טז

ה' אלהינו. עפ"ז סיים דבריו שכל ההמון מכסף ומזהב שהכינונו מידך הוא, אינו מידנו רק מידך

כי לך הכל. ולא נתנו את כספנו רק את כספך, ולא מידנו רק מידך:

פסוק יז

וידעתי אלהי. אמנם בכל זאת, הגם שהזהב והכסף שנתננו אינו שלנו, הלא אתה לא תביט על הכסף והזהב, רק אתה **בוחן לבב**, ועקר הוא אצלך מחשבת הלב, ואינך רוצה בכסף וזהב רק במישרים, ואתה יודע כי **אני ביושר לבבי התנדבתי כל אלה**, וא"כ תקבל נדבת לבי וזה יהיה לך לרצון, אחר שבחנת וידעת שהתנדבתי בלי שום פניה רק ביושר לבב

ועתה עמך (**אשר**) **נמצאו פה**. הגם שאין אני יודע מצפוני לבם, עכ"פ **ראיתי בשמחה להתנדב לך**, ע"י השמחה ששמחו בעת הנדבה ראיתי והבנתי שהיה לבבם להתנדב לך, וגם הם נדבו ביושר לב שלא לשום פניה חיצונית, וזה הוא העקר בעיניך, אחר שאינך צריך אל הכסף רק אל הלב הטהור והנדיבות:

פסוק יח

ה' אלהי אברהם, שמרה זאת לעולם. וא"כ הנדיבות הזה ויושר לבבם זאת תשמור לעולם, ותזכור זכות זה **ליצר מחשבות לבב עמך**, שכן יהיה תמיד ציורי מחשבות לבבם, שהציורים שיעלה הרוח על הלב יהיו תמיד ציורים טובים לצדקה וליראת ה'. וכן **תכין לבבם אליך**, שגם אם יעלה על רוחם איזה ציור רע, יתגבר הלב בכח המושל אשר בו להכניע את הציור הרע ולהתגבר עליו ולמשול בעז ביראת ה' (וזה מתאחד עמ"ש למעלה (כח, ט) שבא ג"כ כפל זה, לב ויצר מחשבות, עיי"ש):

פסוק יט

ולשלמה בני תן לבב שלם. שלא ימצא בלבו שום נטיה לרע ושום פניה חיצונית, רק **לשמור מצותיך**, שישמור בין המצות בין העדות בין החוקים ולא יעבור על מצות ל"ת **ולעשות הכל**. שיקיים מצות עשה שבהם (כי השמירה הוא בשוא"ת והעשיה בקום עשה, וההבדל בין מצות עדות וחקים התבאר בכמה מקומות וביחוד בתהלות מזמור קי"ט):

פסוק כ

ברכו את ה' אלהיכם. דוד אמר להם שכ"ז הוא בזכותם וה' שוכן עליהם, והם אמרו שהוא בזכות אבותיהם:

פסוק כא

פרים. מפרש תחלה ויעלו עולות, ואח"כ מפרש ויזבחו זבחים שהיה לרוב, וכמו שפירש"י:

פסוק כב
וימליכו שנית. שכבר המליכוהו ומשחוהו פעם א' ע"י ציווי דוד כנזכר במ"א א', ועתה נעשה זה ע"י כל ישראל
וימשחו [אותו] **לנגיד לה'**, **ולצדוק** [משחו] **לכהן**. שיהיה כ"ג במקום אביתר שהיה בקושרים עם אדוניה:

פסוק כד
וגם כל בני המלך. הגם שהיו במשתה שעשה אדוניה להמליכו כנזכר מ"א א'
נתנו יד. להכנע תחתיו (כמו (איכה ה, ו) מצרים נתנו יד):

פסוק כה
ויגדל. יש הוד מלכות, והדר מלכות, ההדר הוא החיצוני שבו יתהדר לפני העם בעושר וברוב חיל, ועז"א שהגדיל ה' את שלמה למעלה לעיני כל ישראל, דהיינו בהדרו שיראוהו הכל בעינים, וההוד הוא ענין פנימי נפשיי, אם הוא מלא רוח משפט וענוה צדק רחמים וחמלה וחכמה ובינה (כמ"ש בחבורי התו"ה קדושים), ועז"א ויתן עליו הוד מלכות:

פסוק כו
ודויד. ר"ל שבכ"ז עדיין מלך דוד ונחשב עדיין למלכות דוד עד שחשבו לו שמלך ארבעים שנה, רק אחר שמת דוד התחילו למנות למלכות שלמה, כמ"ש וימת וימלוך שלמה בנו תחתיו:

פסוק כט
הנם כתובים. ר"ל שדבריו הראשונים כתב שמואל בעודו חי טרם שהמלך דוד, ודבריו האחרונים כתב נתן וגד בספריהם, והם כתבו ספורי מלכותו וספורי גבורתו, וגם ספרו את העתים אשר עברו עתי הטובה והרעה בין על ישראל בין על יתר ממלכות